ULUSLARARASI BARIŞ VE GÜVENLİĞİ TEHDİT EDEN SORUNLARDA KUVVET KULLANMA: NATO'NUN KOSOVA MÜDAHALESİ ÖRNEĞİ

(Yüksek Lisans Tezi)

Eskişehir, 2014

ULUSLARARASI BARIŞ VE GÜVENLİĞİ TEHDİT EDEN SORUNLARDA KUVVET KULLANMA: NATO'NUN KOSOVA MÜDAHALESİ ÖRNEĞİ

Yusuf YILDIRIM

T.C.

Eskişehir Osmangazi Üniversitesi

Sosyal Bilimler Enstitüsü

Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Eskişehir

2014

T.C.

ESKİŞEHİR OSMANGAZİ ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTİSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Yusuf YILDIRIM tarafından hazırlanan "Uluslararası Barış ve Güvenliği Tehdit Eden Sorunlarda Kuvvet Kullanma: NATO'nun Kosova Müdahalesi Örneği" başlıklı bu çalışma 16.06.2014 tarihinde Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Lisansüstü Eğitim ve Öğretim Yönetmeliğinin ilgili maddesi uyarınca yapılan savunma sınavı sonucunda başarılı bulunarak, Jürimiz tarafından Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalında Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan: Doç. Dr. Hasan DURAN

Üye: Yrd. Doç. Dr. Ramazan ERDAĞ

(Danışman)

Üye: Yrd. Doç. Dr. Alper ÖZMEN

ONAY
…/ …/ 2014
Doç. Dr. Hasan Hüseyin ADALIOĞLU
Enstitü Müdürü

…/…/2014

ETİK İLKE VE KURALLARA UYGUNLUK BEYANNAMESİ

Bu tezin Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Yönergesi hükümlerine göre hazırlandığını; bana ait, özgün bir çalışma olduğunu; çalışmanın hazırlık, veri toplama, analiz ve bilgilerin sunumu aşamalarında bilimsel etik ilke ve kurallara uygun davrandığımı; bu çalışma kapsamında elde edilen tüm veri ve bilgiler için kaynak gösterdiğimi ve bu kaynaklara kaynakçada yer verdiğimi; bu çalışmanın Eskişehir Osmangazi Üniversitesi tarafından kullanılan bilimsel intihal tespit programıyla taranmasını kabul ettiğimi ve hiçbir şekilde intihal içermediğini beyan ederim. Yaptığım bu beyana aykırı bir durumun saptanması halinde ortaya çıkacak tüm ahlaki ve hukuki sonuçlara razı olduğumu bildiririm.

Yusuf YILDIRIM

İmza

ÖZET

ULUSLARARASI BARIŞ VE GÜVENLİĞİ TEHDİT EDEN SORUNLARDA KUVVET KULLANMA: NATO'NUN KOSOVA MÜDAHALESİ ÖRNEĞİ

YILDIRIM, Yusuf

Yüksek Lisans-2014

Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı

Danışman: Yrd. Doç. Dr. Ramazan ERDAĞ

Uluslararası hukukta kuvvet kullanma ve kuvvet kullanmanın hangi kurum veya aktör tarafından nasıl ve ne şekilde gerçekleşeceği geçmişten günümüze tartışılagelen konulardan birisi olmuştur. Bu çalışmada, uluslararası hukukta kuvvet kullanmanın geçmiş çağlardan günümüze nasıl gerçekleştiği, hangi durumlarda yasak veya meşru olduğu incelenmiştir. Kuvvet kullanma konusunda temel normları düzenleyen BM örgütünün kuvvet kullanmaya bakışına örnek olaylar üzerinden kısaca değinilip, örgütün kuvvet kullanmayı düzenleyen hükümleri analiz edilmiştir. BM, uluslararası barış ve güvenliği tehdit eden ve taraflar arasında meydana gelebilecek uyuşmazlıkların çözümü hususunda, kuvvet kullanma görevini, NATO gibi askeri ittifaklara devretmiştir. Bu bağlamda, uluslararası bir savunma ittifakı olan NATO, BM Güvenlik Konseyi'nin verdiği yetki sayesinde kuvvet kullanabilmektedir.

Bu çalışmada, ayrıca, NATO'nun kuruluşu ve genel yapısı incelenmiş, kuvvet kullanma bağlamında BM Güvenlik Konseyi ile ilişkisi ele alınmış, NATO'nun Soğuk Savaş öncesi ve Soğuk Savaş sonrasında izlemiş olduğu stratejik konsepte değinilmiştir. Ayrıca Soğuk Savaş dönemi sonrası Sovyetler Birliği'nin dağılması neticesinde varlığı tartışılan ittifakın, bünyesine yeni üyeler katarak gerçekleştirdiği genişleme süreci ve ittifakın alan dışı faaliyetleri incelenmiştir.

Soğuk Savaş sonrası dönemde, Balkanlarda, Sovyetler Birliği'nin dağılmasını takiben oluşan süreçte, etnik çatışmalar ve ülkelerin bağımsızlık mücadeleleri sonucunda bir kaos ortamı meydana gelmiştir. Kosova'da 1999 yılında yaşananlar da bu kaosun bir sonucudur. Değişen uluslararası sistemde, NATO, Yugoslavya Federal Hükümeti'nin sebep olduğu insani drama son vermek için Kosova'ya müdahalede bulunmuştur. NATO'nun Kosova'ya müdahalesinin, uluslararası sistemde güvenlik anlayışına nasıl etki ettiği ve bu müdahalenin uluslararası hukuka aykırı olup olmadığı meselesi incelenmiş ve NATO'nun güvenlik anlayışında günümüze kadar geçirdiği evreler de analiz edilmiştir.

ABSTRACT

THE USE OF FORCE IN THE PROBLEMS THAT THREATEN INTERNATIONAL PEACE AND SECURITY: THE CASE OF NATO'S KOSOVO INTERVENTION

YILDIRIM, Yusuf
Master Degree-2014
Department of International Relations
Field of International Relations

Adviser: Assist. Prof. Dr. Ramazan ERDAĞ

The use of force in international law, and by which institution or actor, and how and in what way the use of force will take place, is one of the discussed issues from the past to present. In this study, how the use of force in international law occurs from ancient times to the present day, and in which cases the use of force is prohibited or legitimate, were investigated. The view of The UN organization, which regulates fundamental norms about the use of force, and its regulated rules about it, were analyzed by referring examples briefly. UN assigned the use of force duty to military alliances as like NATO to the solution of threatening international peace and security between parties from the aspect of disputes that may occur. Concardantly, NATO, which is an international defense alliance, can use force thanks to the given authority from The UN Security Council.

In this study, also, the establishment and the general structure of the NATO have been examined, and its relation with the The UN Security Council has been handled in the context of the use of force, and also NATO's strategic concept, which is followed in the pre and post Cold War, has been mentioned. Besides, the enlargement process of the alliance, which its existence discussed as a result of the dissolution of The Soviet Union, and the off-site activities of this alliance have been investigated.

A chaos enironment occured as a result of the ethnic identity conflicts and the independence struggles after the Cold War in the Balkans following the breakup period of The Soviet Union. What happened in Kosovo is a result of this chaos in 1999. NATO decided to put an end to the humanitarian tragedy performed by The Federal Yugoslavian Goverment in Kosovo according to the changes in the international system. How the intervention of NATO's in Kosovo changed the concept of security understanding in the international system, and whether this intervention was against to international law has been examined, and the phases of the security understanding of the NATO were analyzed from the past to the present as well.

İÇİNDEKİLER

ÖZET v
ABSTRACT vii
İÇİNDEKİLER ix
KISALTMALAR LİSTESİ xiii
ÖNSÖZ xv
GİRİŞ 1

BİRİNCİ BÖLÜM

ULUSLARARASI HUKUKTA KUVVET KULLANMA: BM ANTLAŞMASI VE SONRASI KUVVET KULLANMANIN GENEL İLKELERİ

1.1. KUVVET KULLANIMININ ULUSLARARASI HUKUKTAKİ DURUMU ve TARİHSEL GELİŞİMİ 4
1.1.1. Birleşmiş Milletler Düzeni Öncesi Kuvvet Kullanılması Hakkında Genel Durum 4
1.1.2. Milletler Cemiyeti Döneminde Kuvvet Kullanımı 9
1.2. BİRLEŞMİŞ MİLLETLER ANTLAŞMASI ve KUVVET KULLANMA YASAĞI 14
1.2.1. Birleşmiş Milletler Antlaşması 14
1.2.2. Kuvvet Kullanmama İlkesi 15
1.2.3. Kuvvet Kullanma Yasağının Kapsamı ve Niteliği 16
1.2.4. Uluslararası Hukukun Kuvvet Kullanımına İzin Verdiği Durumlar 18
1.2.5. BM Antlaşmasında Meşru Müdafaa Durumunda Kuvvet Kullanma Hakkı 20
1.2.6. Meşru Müdafaa Hakkının Koşulları 22
1.2.6.1. Silahlı Saldırıya Karşı Kuvvet Kullanma 22
1.2.6.2. Silahlı Saldırıya Karşı Aciliyet Sorunu 23
1.2.6.3. Silahlı Saldırıya Karşı Gereklilik ve Orantılılık 24
1.2.6.4. Silahlı Saldırıya Karşı Güvenlik Konseyi'ne Bilgi Verme Zorunluluğu 26
1.3. BM GÜVENLİK KONSEYİ KARARIYLA KUVVET KULLANMA (VII. BÖLÜM) 27

1.3.1. Geçici Önlemler 27
1.3.2. Zorlayıcı Önlemler 28
1.3.2.1.Silahlı Kuvvet Kullanılmasını İçermeyen Önlemler 28
1.3.2.1.1. Diplomatik yaptırımlar 28
1.3.2.1.2. Ekonomik Yaptırımlar 30
1.3.2.2. Silahlı Kuvvet Kullanılmasını İçeren Önlemler 31
1.3.2.2.1. Askeri Yaptırımlar 31
1.4. BM GÜVENLİK KONSEYİ KARARI İLE KUVVET KULLANIMININ ÖRNEKLERİ 34
1.4.1. Kore Olayı 35
1.4.2. Körfez Olayı 36
1.4.3. Somali İç Savaşı 36
1.5. BİRLEŞMİŞ MİLLETLER BARIŞ GÜCÜ VE BARIŞI KORUMA OPERASYONLARI 37

İKİNCİ BÖLÜM

KUVVET KULLANMADA NATO'NUN ROLÜ VE SOĞUK SAVAŞ SONRASI DEĞİŞEN KONSEPTİ

2.1. NATO'NUN KURULUŞUNA GİDEN SÜREÇ 41
2.1.1. İkinci Dünya Savaşı Sonrası Uluslararası Politikada Meydana Gelen Gelişmeler 41
2.2. NATO (NORTH ATLANTIC TREATY ORGANIZATION) İTTİFAKI'NIN KURULUŞU 42
2.3. NATO İTTİFAKI, YAPISI ve ORGANLARI 44
2.4. NATO'NUN SOĞUK SAVAŞ DÖNEMİNDE İZLEMİŞ OLDUĞU STRATEJİLER 47
2.4.1. Gerginlik Süreci Kitlesel Karşılık Stratejisi (1949-1962) 47
2.4.2. Yumuşama Süreci Esnek Karşılık Stratejisi (1962-1968) 48
2.4.3. Uzlaşma Süreci İleri Savunma Stratejisi (1968-1990) 50
2.5. SOĞUK SAVAŞ SONRASI DEĞİŞEN TEHDİT ALGILAMALARI KARŞISINDA NATO'NUN DÖNÜŞÜMÜ VE KUVVET KULLANIMI .. 51
2.5.1. Soğuk Savaş Sonrası NATO'nun Değişen Konsepti 51
2.5.2. NATO'nun Yeni Stratejik Konsepti 52

2.5.2.1. Roma Zirvesi 52
2.5.2.2. Brüksel Zirvesi 55
2.5.2.2.1. Barış İçin Ortaklık (BİO) 55
2.5.2.3. Madrid Zirvesi 56
2.6. SOĞUK SAVAŞ SONRASI DÖNEMDE NATO'NUN DÖNÜŞÜMÜ ve KUVVET KULLANMA 58
2.7. WASHİNGTON ZİRVESİ (1999) NATO'NUN YENİ STRATEJİK KONSEPTİ 59
2.7.1. Yeni Stratejik Konseptle Birlikte NATO Kuvvetlerinin Alan Dışı Kuvvet Kullanımı ve NATO'NUN BM Kararlarına Bağlı Kalmadan Askeri Harekât Kararı Alması 62
2.7.1.1. NATO'nun Alan Dışı Kuvvet Kullanma Çerçevesinde Afganistan, Irak ve Libya Örnekleri 64
2.8. NATO'NUN SOĞUK SAVAŞ SONRASINDA GERÇEKLEŞTİRDİĞİ GENİŞLEME SÜRECİ 68
2.8.1. Soğuk Savaş Sonrası NATO'nun Birinci Genişleme Süreci 69
2.8.2. Soğuk Savaş Sonrası NATO'nun İkinci Genişleme Süreci 73
2.8.3. NATO'nun Üçüncü Genişleme Süresi ve Muhtemel Üyelikler 75
2.9. NATO'NUN WASHİNGTON ZİRVESİ (1999) SONRASINDA GÜNÜMÜZE KADAR STRATEJİK KONSEPTİNİ YENİLEDİĞİ ZİRVELER 78
2.9.1. İstanbul Zirvesi 78
2.9.2. Lizbon Zirvesi 80
2.10. NATO'NUN GELECEĞİ 84

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

NATO'NUN KUVVET KULLANIMI: KOSOVA ÖRNEĞİ

3.1. SOĞUK SAVAŞ SONRASI DÖNEME KADAR KOSOVA'NIN TARİHSEL SÜREÇ İÇERİSİNDE GENEL DURUMU 87
3.1.1. Kosova Coğrafyası ve Önemi 87
3.1.2. Soğuk Savaş Öncesi Kosova'nın Kısa Tarihçesi 88
3.1.2.1. Yugoslavya Öncesi ve Yugoslavya Dönemi Kosova'nın Genel Durumu 88

3.1.3. Soğuk Savaş Sonrası Kosova'nın Genel Durumu ve NATO Operasyonlarına Giden Süreç 91
3.2. RAMBOUİLLET ANTLAŞMASI VE ALINAN KARARLAR 96
3.3. NATO'NUN KOSOVA'YA MÜDAHALESİ 98
3.3.1. NATO'nun Kosova Savaşına Yönelik Politikası, KFOR ve UNMIK'ın Faaliyetleri ve Kosova'nın Gelecekteki Statüsü 100
3.4. ULUSLARARASI HUKUK ÇERÇEVESİNDE NATO'NUN YENİ STRATEJİK KONSEPTİ BAĞLAMINDA KOSOVA'YA MÜDAHALESİNİN MEŞRUİYETİ 104
3.4.1. Yeni Stratejik Konsept ve NATO'ya Göre Kosova Müdahalesinin Gerekçeleri ve Sonuçları 104
3.4.2. Birleşmiş Milletler ve NATO Antlaşması Çerçevesinde Kosova'ya Karşı Kuvvet Kullanımının Değerlendirilmesi 105
3.5. NATO'NUN KOSOVA'DA GERÇEKLEŞTİRDİĞİ EYLEME BM ÜYESİ DEVLETLERİN GÖSTERDİĞİ TEPKİLER 108
3.6. İNSANCIL MÜDAHALE BAKIMINDAN NATO'NUN KOSOVA MÜDAHALESİ 109
3.7. NATO'NUN KOSOVA'YA MÜDAHALESİNİ ULUSLARARASI HUKUK AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ 113
SONUÇ 117
KAYNAKÇA 121

KISALTMALAR LİSTESİ

AAİK : Avrupa Atlantik İş birliği Konseyi

AB : Avrupa Birliği

ABD : Amerika Birleşik Devletleri

AGİK : Avrupa Güvenlik ve İş birliği Konferansı

AGİT : Avrupa Güvenlik ve İş birliği Teşkilatı

AGSK : Avrupa Güvenlik ve Savunma Kimliği

BİO : Barış İçin Ortaklık

BM : Birleşmiş Milletler

BMGK : Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi

ISAF : International Security Assistance Force (Uluslararası Güvenlik Destek Gücü)

KFOR : Kosovo Force (Kosova Gücü)

KKA : Kuzey Atlantik Kurucu Antlaşması

KKO : Kosova Kurtuluş Ordusu

M.Ö : Milattan Önce

MC : Milletler Cemiyeti

NATO : North Atlantic Treaty Organization **(**Kuzey Atlantik Paktı)

NTM-I : NATO Training Mission-Iraq (NATO Eğitim Görevi- Irak)

RF : Rusya Federasyonu

SSCB : Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği

UAD : Uluslararası Adalet Divanı

UCM : Uluslararası Ceza Mahkemesi

UNMIK **:** United Nation Interim Administration Mission in Kosovo (BM Kosova Geçici Yönetimi)

ÜYEP **:** Üyelik Eylem Planı

YFC **:** Yugoslavya Federal Cumhuriyeti

ÖNSÖZ

Bu çalışmada uluslararası hukukta kuvvet kullanmayı düzenleyen temel metin olarak kabul edilen BM Antlaşması temel alınarak uluslararası ilişkilerde kuvvet kullanmanın, yasağı, kapsamı ve niteliği ve hangi şartlarda gerçekleştirildiği incelenmiştir. Ayrıca, uluslararası ilişkilerde kuvvet kullanma yetkisine sahip, bölgesel bir güvenlik ittifakı olan NATO'nun, Soğuk Savaş öncesi ve sonrasında değişen konseptine değinilerek, kuvvet kullanma bağlamında Kosova'ya gerçekleştirilen operasyonunun, uluslararası hukukta meşruluğu değerlendirilmiş ve NATO'nun günümüze kadar geçirdiği aşamalar ele alınmıştır.

Tez çalışmasının her aşamasında ilgi ve desteğini eksik etmeyen, değerli tavsiye ve katkılarıyla, bilgi ve tecrübesiyle beni yönlendiren danışman hocam Yrd. Doç. Dr. Ramazan ERDAĞ'a, yüksek lisans eğitim ve öğrenimim boyunca desteğini esirgemeyen Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Uluslararası İlişkiler bölümü öğretim üyelerine, çalışma süresince ve eğitim hayatım boyunca desteklerini hep yanımda hissettiğim aileme, çalışmam sırasında beni her zaman destekleyen ve motive eden Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'ndeki iş arkadaşlarıma, enstitü yönetimindeki değerli Doç. Dr. Fatih ÇELEBİOĞLU, Doç. Dr. Soner AKKOÇ ve Yrd. Doç. Dr. Güner TUNCER hocalarıma içtenlikle teşekkür ederim.

GİRİŞ

Bu çalışmada, uluslararası sistemde uzun zamandan beri tartışılagelen ve BM Antlaşması ile birlikte son şeklini alan, uluslararası barış ve güvenliği tehdit eden sorunlardan biri olan kuvvet kullanımı değerlendirilmiştir. Kuvvet kullanma bağlamında NATO'nun, Soğuk Savaş ve sonrası dönemde geçirdiği değişim incelenmiş ve geçirdiği değişime paralel olarak Kosova'da gerçekleştirdiği kuvvet kullanımı, uluslararası hukuk ve güvenlik açısından analiz edilmiştir.

Uluslararası hukukta İlkçağlardan başlayarak Ortaçağ sonlarına kadar devletlerin, diğer devletlere karşı kuvvet kullanmasına dayanan "haklı savaş" öğretisi hâkimdi. Devletler, kuvvete başvurmayı haklı gerekçelere dayandırmak zorundaydı. Silahlı kuvvetlere başvurma hakkı tanıyan kuralları belirleyen savaş hukuku, ulus devletin başlangıcı olarak kabul edilen 1648 Vestfalya Antlaşması'ndan sonra, 18. yüzyıla kadar geçerliliğini korumuş, 18. yüzyılın sonundan itibaren de haklı- haksız savaş doktrini geçerliliğini yitirerek, her egemen devletin savaşa başvurma hakkı olduğu, uluslararası toplumca kabul edilmiştir. 20. yüzyılın başlarında Lahey Sözleşmeleri, savaş hukukunu kodifiye ederek, kuvvet kullanma konusunda bazı sınırlamalar getirse de, devletlerin kuvvet kullanmasına engel olamamıştır. Bunun sonucunda gerçekleşen Birinci Dünya Savaşı'nda, her egemen devlet kuvvete başvurmuş ve büyük bir yıkıma neden olmuştur. İki savaş arası dönemde uluslararası toplumda, kuvvete başvurmayı yasaklayan bazı bölgesel düzenlemeler gerçekleştirilmiş; fakat bu durum, savaşların çıkmasını engellememiş ve İkinci Dünya Savaşı'na zemin hazırlamıştır.

İkinci Dünya Savaşı sonrası gerçekleşen büyük yıkımın etkilerine ciddi biçimde maruz kalan uluslararası toplum bir daha bu olayları yaşamama adına, BM örgütünü kurarak uluslararası güvenliği sağlamayı amaçlamış ve kuvvet kullanma ilkelerini düzenleyen modern uluslararası güvenlik anlayışının temellerini atmıştır. Böylelikle kuvvet kullanmanın yasaklanması veya hangi şartlarda meşru olacağını belirleyen bir dizi kural BM Antlaşması ile belirlenmiştir. İkinci Dünya Savaşı sonrası ABD ve SSCB arasında gerçekleşen yoğun ve gergin rekabet, devletleri kutuplara ayırmış ve uluslararası toplumu savunma ittifakları kurmaya

yönlendirmiştir. Nitekim böyle bir ortamda oluşan NATO, Soğuk Savaş döneminde izlediği politikalarla, gergin olan ortamı yumuşatmaya çalışmıştır.

Soğuk Savaş sonrasında ise değişen uluslararası sistemde insan hakları, demokrasi ve hukukun üstünlüğü gibi kavramlar devletler arasında kabul görmüştür. Nitekim NATO da, Soğuk Savaş sonrası değişen konseptine paralel olarak kuvvet kullanma ve savunma anlayışında birtakım değişikliklere gitmiş ve kendi üyelerine yönelik gerçekleşebilecek saldırılara karşı aktif bir rol oynayarak savunma ittifakı görünümünden sıyrılarak, yönlendirici ve denetleyici bir savunma ittifakına dönüşmüştür.

Soğuk Savaş sonrası dönemde Sovyetler Birliği'nin dağılmasıyla birlikte Yugoslavya Federal Cumhuriyeti'nde de parçalanmalar başlamıştı. Yugoslavya dağılma sürecine girmeden önce Balkanlarda, dini ve etnik milliyetçi her grubun kendisine ait milli devletini kurmak istemesi ve uzun yıllar hüküm sürmüş olan Yugoslavya devleti altında yaşadığı topraklar üzerinde uygun bölümlemeler talep etmesi, devam eden bir sorundu. Yugoslavya Federal Cumhuriyeti lideri Josip Broz Tito döneminde bu istekleri bastırılan etnik milliyetçi gruplar; Slovenya, Hırvatistan, Makedonya bağımsızlıklarını ilan etmişlerdir. Boşnaklar ve Kosova'daki Arnavutlar da, Yugoslavya'nın dağılmaya başlamasından hemen sonra Sırp hükümetine karşı harekete geçmiş ve bu milletlerin, bağımsızlıklarını kazanmak için gerçekleştirdikleri birtakım eylemler, Balkanlarda şiddetli olaylara zemin hazırlamıştır. Bu şiddet olayları, bağımsızlıklarını talep eden Boşnaklar ve Kosovalı Arnavutların yoğun Sırp muhalefetine maruz kalmalarından dolayı, bir çatışma halini almış ve bu durum, binlerce kişinin öldüğü bir trajediye dönüşmüştür.

Özellikle Kosova, Yugoslavya'nın dağılmasıyla birlikte bağımsızlığına kavuşmak için Sırp hükümetine karşı gerçekleştirdiği yoğun direnişler sonucunda büyük baskılara ve tahakkümlere maruz kalmıştır. İşte NATO, böyle bir evrede Kosova'da yoğun insan hakları ihlalleri gerçekleştiği hükmüne vararak, 1999'da Kosova'ya müdahalede bulunmuştur. NATO'nun Kosova'ya gerçekleştirdiği askeri müdahale, uluslararası hukuk açısından ciddi bir biçimde sorgulansa da, NATO, insani müdahale ilkeleri açısından Kosova'ya müdahale ettiğini savunmuştur.

NATO'nun müdahalesi sonrası Kosova, bağımsızlık özlemine ara vermeden devam etmiştir. NATO ve BM iş birliği içerisinde Kosova'da istikrarı sağlamak için görevlendirdikleri denetim mekanizmasına aktif bir rol yükleterek etnik ve dini çatışmaların önüne geçmiştir ve nihayet Yugoslavya'nın dağılmasından sonra bağımsızlık arzulayan Kosova 2008'de bağımsızlığına kavuşmuştur. BM'ye üye devletlerin çoğu, Kosova'nın bağımsızlığını kabul etse de, hala birçok devlet Kosova'nın bağımsızlığını tanımamaktadır.

NATO 11 Eylül saldırıları sonrasında hâkimiyet alanını genişleterek uluslararası terörizmi önleme çerçevesinde, Irak ve Afganistan'da, ayrıca istikrarı sürdürme kapsamında da Kosova'da gerçekleştirdiği barışı koruma operasyonları misyonunu üstlenerek, alan dışı kabiliyetini genişletmiş, bölgesel bir savunma örgütünden uluslararası bir güvenlik örgütüne dönüşmüştür. Uluslararası toplum tarafından zaman zaman ABD'nin çıkarları ölçüsünde hareket etmekle itham edilen NATO, 2000'li yıllardan sonra uluslararası sistemde kuvvet kullanma bağlamında değişen algılara ve dinamiklere paralel olarak stratejik misyonunu yenilemiştir.

Bu çalışma üç bölümden oluşmaktadır. Çalışmanın birinci bölümünde, kuvvet kullanmanın kısaca tarihsel bir analizi yapılarak, BM Antlaşması çerçevesinde hangi durumlarda kuvvet kullanılacağı, kuvvet kullanmayı düzenleyen hükümler ve BMGK'nın kuvvet kullanma konusundaki yetkisi; Kore Savaşı, Körfez Savaşı, Somali İç Savaşı gibi olaylar üzerinden kısaca incelenmiştir. İkinci bölümde ise, İkinci Dünya Savaşı sonrası kurulan NATO savunma ittifakının, Soğuk Savaş boyunca, kuvvet kullanma bağlamında izlediği stratejiler incelenmiş, Soğuk Savaş sonrası, ittifakın değişen konsepti ve uluslararası sistemde değişen dengelere bağlı olarak kuvvet kullanmada takındığı tutum değerlendirilmiştir. Ayrıca, ittifakın günümüze kadar geçtiği evrelerden ve gerçekleştirdiği faaliyetlere de değinilmiştir. Son bölümde ise, Kosova'nın Soğuk Savaş sonrası genel statüsü, NATO'nun değişen konseptle birlikte bizatihi kurucu antlaşmasını ihlal ederek alan görev bölgesi dışında Kosova'ya gerçekleştirdiği askeri eylemin, uluslararası hukuka aykırı olup olmadığı, bu durumun uluslararası güvenlik sistemi nasıl etkilediği ve Kosova'nın NATO müdahalesi sonrası genel durumu incelenmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

ULUSLARARASI HUKUKTA KUVVET KULLANMA: BM ANTLAŞMASI VE SONRASI KUVVET KULLANMANIN GENEL İLKELERİ

1.1. KUVVET KULLANIMININ ULUSLARARASI HUKUKTAKİ DURUMU ve TARİHSEL GELİŞİMİ

1.1.1. Birleşmiş Milletler Düzeni Öncesi Kuvvet Kullanılması Hakkında Genel Durum

Uluslararası toplumda çeşitli anlaşmazlıklardan doğan ve toplumsal düzenin en vahim yanlarından birini oluşturan şiddete başvurma, geçmişten günümüze süregelen uluslararası güvenlik sorunu haline dönüşmüştür. Bu bağlamda devletlerin amaçlarını gerçekleştirmek için diplomasi yerine, askeri güce başvurmaları, uluslararası hukukun temel tartışma alanlarından birini oluşturmuştur. Birleşmiş Milletler Antlaşması[1] dönemine kadar olan süre içerisinde kuvvete başvurma, devletler için bir hak olarak görülmüş, fakat gerek silahlı güce başvurulması, gerekse çatışmanın gerçekleştirilmesi bazı kurallara bağlı olarak düzenlenmiştir. Bu kural türlerinden silahlı çatışmalar sırasında uygulanacak kuralları belirleyen *"jus in bello"* kuralları daha fazla ilerlemiş, kuvvete başvurulmasını düzenleyen *"jus ad bellum"* kuralları ise nispeten daha zayıf kalmıştır. Bu zayıflığın nedeni, devletlerin kuvvete başvururken bunu kendilerine verilmiş bir hak olarak görmelerinden kaynaklanmaktadır (Yapıcı, 2006: 21)

Devletler arasındaki her türlü silahlı çatışma, kuvvet kullanma kapsamında değerlendirilmektedir. Kuvvet kullanma dendiğinde, savaş gibi en geniş çaplı ve yoğun kuvvet kullanma yollarından, diğer kuvvet kullanma yolları olan abluka, ambargo, bombardıman gibi geniş ölçekli ya da sınırlı da olabilen eylemlerle birlikte, farklı sebeplerle karışma yollarından olan ve kuvvete başvurma yasağının uluslararası hukuka uygun bir istisna olan meşru müdafaayı da kapsayan tüm

[1] Literatürde Birleşmiş Milletler için, "BM Şartı", "BM Anlaşması", "BM Antlaşması" gibi kavramlar kullanılmıştır. Ancak çalışmada bir bütünlük ve uyum sağlanabilmesi için, çalışma boyunca BM "Antlaşması" kavramı kullanılacaktır.

seçenekler anlaşılmaktadır (Keskin, 2002:150). Geniş anlamda çeşitli silahlı zorlama yollarını da kapsayan ve kuvvet kullanmayı düzenleyen uluslararası hukuk, iki açıdan önemlidir: birincisi, kuvvet kullanmayı yasaklaması bakımından, ikincisi ise kuvvet kullanmanın meşru görüldüğü istisnai durumlarda kuvvet kullanmaya ilişkin kuralları belirleme açısından önemli bir işleve sahiptir (Meray, 1977: 226). Devletler, uluslararası güvenliği sağlamak için kuvvet kullanmayı sınırlayan ve hatta yasaklayan birtakım sözleşme ve metinler aracılığıyla, saldırgan devletlerin keyfi kuvvet uygulamalarına son vererek, uluslararası sistemde güvenli bir ortam oluşturmayı amaçlamışlardır.

İnsanoğlu doğası gereği kendini korumak ve ihtiyaçlarını temin etmek için ilk çağlardan beri doğanın acımasızlığına karşı, kuvvet kullanmak zorunda kalmıştır. Hiçbir kuralın ve sınırlamanın olmadığı bu dönemde kuvvet kullanma güdüsü insan fıtratına işlemiş, dünya siyasal toplum mekanizmaları olarak örgütlenmeyi gerçekleştirdiğinde de kuvvet kullanma toplumlar arasında etkileşimin bir ögesi olarak varlığını sürdürmüştür (Taşdemir, 2006: 95-96). Devletlerin bu doyumsuz kuvvet kullanma arzusu, sınırlarını genişletme, ganimet elde etme aracı haline dönüşmüştür.

Kuvvet kullanmanın tarihsel gelişimine bakacak olursak, İlk Çağlarda teknik anlamda uluslararası teşkilatlanmadan bahsetmek mümkün değildi. Bu dönemde site devletleri ve kendi kendine yetmeye çalışan imparatorluklar mevcuttu. Bu iki topluluğun kendi aralarında ve çeşitli gruplarla ilişkilerinde çeşitli anlaşmazlıklardan doğan sürekli bir savaş durumu mevcuttu. Egemen devletlerin varlığını devam ettirmek ve sınırlarını genişletmesi için, savaş hakkı en doğal bir hak olarak kabul ediliyordu. Savaş hakkı egemen bir devletin çıkarlarını savunmak veya bir diğer devlet tarafından ihlal edilmiş saydığı bir hakkını korumak amacıyla, silahlı ve çok geniş kapsamlı bir zorlama yolu şeklinde girişilen bir hak olarak, I. Dünya Savaşı'nın sonlarına kadar devam etmiştir. İlk Çağ ve Orta Çağ boyunca özellikle dini hükümler savaşı engellemede önemli bir etken olmuştur. Nitekim Hristiyan dünyasında din adamları önce savaşı engellemeye çalışmış, engelleyemeyince de belirli günlerde savaş yapılmasını yasaklayan kararlar almıştır. Aynı şekilde İslam dininde de savaş ilanı belirli kurallar ölçüsünde alınmış ve

sınırlanmıştır Bu dönemde, savaşın uluslararası hukuk bakımından yasallığı ve engellenmesi üzerinde durulmaksızın daha çok savaşın nasıl ve hangi şartlarda yapılacağıyla uğraşılmıştır (Bozkurt, 2003: 6-7). Savaşın kaçınılmazlığını kabul eden uluslararası toplum, savaşı belirli günlerde yasaklamakla, sınırlı da olsa savaştan kaçınmıştır. Böylece dini kural ve kaideler güvenli bir ortamın oluşmasına katkı sağlamış, toplumda çatışmaların önüne geçmiştir.

İlk Çağ'da savaşın hangi koşullarda meşru olduğu önemli bir sorundu. Aristo'dan Cicero'ya kadar birçok düşünür bu konu üzerinde tartışmışlardır. Örneğin; Cicero'ya göre, bir antlaşma ya da ateşkesin ihlal edilmesi, devletin bir müttefikine saldırması, ülkesel hakların ihlali, askerlerin zararsız geçişi, büyükelçilerin dokunulmazlıklarının ihlali gibi önemli konularda, gerçekleşecek herhangi bir ihlal, savaşın haklı bir nedenini oluşturacaktı ve bu süreçte, belli bir savaş ilanı süreci belirlenip ona göre hareket edilmeliydi. Ortaçağ'da ise haklı savaş öğretisini savunan Thomas Aquino, haklı savaş ilanını üç nedene bağlamaktaydı: yetkili bir otoritenin savaş ilanı, kendisine savaş yürütülen halkın savaşı hak edecek bir kusur veya hata işlemesi ve son olarak da savaşı yürüten tarafın iyi niyetli hareket etmemesi şeklinde görüş belirtmiştir. Yine bu dönemde Hugo Grotius da savaşın haklı bir gerekçeye dayanması gerektiğini vurgulamıştır (Keskin, 1998: 26-27).

Orta Çağ'ın sona ermesi ve ulus devletlerinin ortaya çıkmasıyla birlikte modern uluslararası hukuk cereyan etmiştir. Bu dönemde haklı savaş kavramı, dinin etkisinden iyice sıyrılıp laik bir görünüme kavuşmuş ve büyük gelişmeler göstermiştir. Haklı savaş kavramında, meşru müdafaa, devletlere doğal bir hak olarak tanınmış; fakat meşru müdafaa önlemlerinin uygulandığı devletin işlediği kusur göz önünde bulundurularak, devletler, istedikleri ölçüde hareket etme olanağı veren meşru müdafaa hakkı tanınmamıştır. Gentili Victoria, Ayala, Suarez Wolff ve Vattel gibi klasik yazarların meşru müdafaa konusunda ciddi katkıları vardır (Taşdemir, 2006: 96).

18. yüzyıldan itibaren haklı savaş öğretisi devletlerdeki tatbiki etkisini tamamen yitirmiştir. Bu dönemde özellikle iyi örgütlenmiş mutlakiyetçi ve ulusal, çıkarları gereği laik ve sömürgeci olan büyük devletler, haklı savaştan ziyade

gerekli gördükleri her durumda savaşa başvurma hakkını kendilerinde gören bir politika izlemişlerdir. Bu dönemde tam bir kuvvete başvurma özgürlüğünü kullanan devletler, tarafsız kalmak isteyen devletler ve savaşmak isteyen devletler için uyulması gerek birtakım kurallar belirlemişlerdir. Devletler için kuvvete başvurmanın meşru olduğu fikri, 19. yüzyıl başlarına kadar devam etmiştir. Ancak bu dönemde gerçekleşen birtakım olaylar bu fikrin yeniden gözden geçirilmesine neden olmuştur. Özellikle 20. yüzyılın başlarında teknolojinin gelişmesiyle beraber savaş, sivil halkı da doğrudan etkiler olmuştu. Artık savaşlar sadece iki ordu arasında karşılıklı yapılmıyor, sivillere de ciddi biçimde zarar veriyordu. Bu olaylar sonucunda savaş, uluslararası sistemde ilk kez ciddi olarak tartışılmaya başlanmıştır. Yüzyıllardır sahip oldukları doğal bir haktan hemen vazgeçemeye niyetli olmayan devletler, savaş yerine, savaşa varmayan; misilleme, barış içinde abluka, ambargo, zararla-karşılık gibi bazı kavramlarla hareket edip, savaşmadıklarını, savaşın sınırlı olan hallerini uyguladıklarını savunmuşlardır. Kısacası, devletler kuvvete başvurma haklarını savaş olarak adlandırmayıp, farklı isim altında çeşitli teknikler uygulayarak savaştan kaçtıklarını düşünmüşlerdir (Keskin, 1998: 27-29). Devletler, uluslararası toplumun kuvvete başvurmama konusundaki tepkileri göz önünde bulundurarak kuvvete başvurma arzularını savaş adı altında değil de şiddeti farklı tekniklerle isimlendirerek meşrulaştırıyorlardı.

19. yüzyıla kadar savaş her egemen devletin doğal bir hakkı olarak kabul edilmiştir. 20. yüzyıl başlarında, devletler savaşı yasaklamaya gayret ederlerken, diğer yandan da savaşta uygulanacak kuralları düzenleme yoluna gitmişlerdir. Uluslararası adalet ve düzenin sağlanması adına hukuk kurallarına başvurulmuştur. Savaş uluslararası toplumda tamamen yasaklanamadığı için, savaşın doğurduğu ciddi zararların bu şekilde telafi edilmesi amaçlanmıştır. Bu düşüncelerden hareket edilerek kodifiye dilmek istenen savaş hukuku kuralları, ciddi anlamda Lahey Sözleşmeleri ile belirlenmiştir. 1899 Birinci Lahey Sözleşmesi ve 1907 İkinci Lahey Sözleşmeleri savaşı kısmen de olsa sınırlaması bakımından önemli bir yere sahiptir. Her iki Lahey Sözleşmesi'nde, mevcut teamülleri kodifiye etme, daha sonra, uzun bir süre sadece düşüncede olan, savaşta uyulması gereken kuralları askerlerin bilgisine sunma amaçlanmıştır. Savaş konusunda ayrıntılı düzenlemeyi

içeren bu sözleşmeler, savaşın yürütülmesi konusunda hukuksal boşlukları kapatmıştır (Aslan, 2008: 234-240).

Lahey Sözleşmeleri'nde kara savaşının nasıl yürütüleceği, düşman ticaret gemilerinin tabii olacağı muamele, ticaret gemilerinin savaş gemilerine dönüştürülmesi, deniz yüzeyinin altında kendiliğinden faaliyette bulunan temas mayınlarının yerleştirilmesi, savaş zamanlarında deniz kuvvetlerinin bombardımanı gibi birtakım savaş kuralları benimsenmiştir. Özellikle kara savaşının yasa ve teamülüne ilişkin olan La Hey İkinci Sözleşmesi altında belirlenen hükümler, iki dünya savaşında da uygulanmamıştır. Bunun nedeni Lahey Sözleşmeleri'nde konulmuş olan "genel iştirak şartı"dır. Bu hükme göre, Lahey hükümlerinin uygulanması, savaşın tüm taraflarının bu sözleşmenin hükmünü kabul etmesiyle gerçekleşecekti. Fakat her devlet, Lahey Sözleşmeleri'ne taraf olmadığı için, bu hükümler iki dünya savaşında da gerçekleşmemiştir. Ayrıca Lahey Sözleşmeleri'nde, sözleşmelerin hükümlerini ihlalini önleyecek ve savaş suçu takibini sağlayacak bir ceza yaptırımı mevcut değildi (Aslan, 2008: 240). Bu yüzden 1899 ve 1907 Lahey Sözleşmeleri uluslararası ilişkilerde savaşa başvurmayı sınırlayan ve uyulması gereken kuralları kodifiye eden değişiklikler getirse de bu değişiklikler pek uygulanamamıştır (Kaya, 2005: 169). Savaşa başvurmayı yasaklayan veya bu konuda sınırlama getiren önemli düzenlemeler, 1919 Miletler Cemiyeti Misakı ile gelmiştir ve bu düzenlemeleri ciddi anlamda BM Antlaşması takip etmiştir.

Savaş hukukunun uluslararası hukuk bakımından dört aşamadan geçtiği kabul edilirse, ilk iki aşaması Milletler Cemiyeti öncesinde: Birinci aşama, ilkçağlardaki haklı haksız savaş ayrımının olduğu ve haklı savaş görüşünün yaygın olduğu dönemdi. İkinci aşama ise, Hugo Grotius ile başlayan ve I. Dünya Savaşına kadar devam eden, devletlerin, sınırsız egemenliği sonucunda, savaşın ve kuvvet kullanmanın meşru olduğu dönemi kapsamıştır. Diğer iki aşaması ise, Milletler Cemiyeti kurulduktan sonraki dönemde gerçekleşmiştir: üçüncü aşamada, savaş tamamen yasaklamadan savaşın, belirli hallerde haksız fiil olarak kabul edilmesi ve haksız fiilin etkenlerinin gerektirdiği ölçüde, devletin sorumluluğunu altındaydı. Son aşama ise, Briand-Kellogg Paktı'dır. Bu Pakt ile birlikte, savaş, taraflar

arasında tamamen yasaklanmıştır, savaş fiilini işleyen devlet, uluslararası suç işlemiş sayılacaktır ve bu aşamayı BM dönemi ve sonrası izlemiştir (Bozkurt, 2003: 7-10). Özellikle 20. yüzyılın başlarında yaşanan büyük çaptaki savaşlar uluslararası toplumda ciddi güvensizlikler oluşturmuş, bu durum, devletlerin, uluslararası güvenlik sorunlarından olan kuvvet kullanmayı yasaklamayı amaçlayan çeşitli sözleşmeler ve misaklar yoluyla kendilerini güvene almalarına zemin hazırlamıştır. Fakat iki dünya savaşı arası dönemde kuvvet kullanmayı yasaklayan veya sınırlayan bu anlaşmalar da devletlerin kuvvet kullanmalarını engelleyememiş ve toplumu kuvvet kullanmayı önleme konusunda yeni arayışlara yöneltmiştir.

Özet olarak 15. Yüzyıla kadar haklı bir nedene sahip olan bir devlet kuvvete başvurabiliyordu. 17. yüzyılda ise devletler gerek gördüğü andan itibaren kuvvete başvurabiliyordu. 19. Yüzyıl sonlarına doğru kuvvete başvurma hakkı üzerinde bazı kısıtlamalar getirilse de, 20. yüzyıldan itibaren devletler, kuvvete başvurmayı tek taraflı olarak yasaklamıştır. Kuvvet konusunda ilk evrensel düzenlemeyi getiren Milletler Cemiyeti Misakı getirmiş, daha sonra çok daha ilerici ve kapsayıcı olan BM Antlaşması, kuvvet kullanılması konusunda ciddi kararlar almıştır (Keskin, 2002: 151).

1.1.2. Milletler Cemiyeti Döneminde Kuvvet Kullanımı

Çok eski dönemlere dayanan barışı korumak için birlik kurma fikri, özellikle I. Dünya Savaşı sonucunda, milyonlarca insanın hayatını kaybetmesi ve yaşanan büyük kayıpların ardından, 1920'de Milletler Cemiyeti'nin kurulmasıyla gerçekleşmiştir. Kuvvete başvurmanın düzenlenmesi konusunda Milletler Cemiyeti, savaşa başvurmayı tamamen yasaklayan hükümler içermiyordu. Bu konuda yapılan düzenlemede devletler arasındaki anlaşmaları çözmek için barışçıl metotların getirilmesi; ancak bu metotların başarısızlığa uğraması halinde devletlere savaşa başvurma hakkının verilmesi öngörülüyordu; fakat burada yine savaş terimi kullanılmaktayken, diğer çözüm yolları; savaşa varmayan kuvvet kullanma yollarına başvurma, Milletler Cemiyeti Misakı'nda yer almamıştır (Keskin 1998: 29-30). Birinci Dünya Savaşı sonrasındaki çatışma ve güvensizlik ortamını

yumuşatmak üzerine kurulan MC Misakı, devletlerin kuvvete başvurmadan önce barışçıl metotlarla problemlerini giderme fikrini ortaya atmıştır. Devletler, bu metotları, kendi çıkarları ölçüsünde yorumlamalarından dolayı zaten mevcut olan güvensizlik ortamını daha da derinleştirmiştir. Ve bu durum Birinci Dünya Savaşı sonrası yenik çıkan devletlerin tekrar savaşa başvurmasına neden olmuştur.

Her ne kadar MC Misakı, barışçıl metotlar tükendikten sonra savaşa giden yolu açsa da, misakta uluslararası barış ve güvenliğin sağlanması, devletlerarasındaki çatışmaların barışçıl bir biçimde çözümü ve devletlerin savaş yetkilerinin mümkün olduğunca sınırlandırılması hükümleri temel amaç olarak kabul edilmiştir. Bu hükümler, savaşın önlenmesi ve barışı sağlamak adına MC Misak'ında yer alan önemli hükümlerdir. Nitekim Milletler Cemiyeti Misakı'nın 10., 11., 12., 13. ve 15. maddeleri bu amaca yönelik hükümlerden oluşmaktaydı (Bozkurt, 2003: 10-11).

Milletler Cemiyeti'nin 10. maddesine göre:

> "Cemiyet üyeleri, bütün cemiyet üyelerinin toprak bütünlüğüne ve mevcut siyasi bağımsızlığına saygı gösterecek ve dış tecavüzlere karşı koruyacaktır. Böyle bir tecavüz halinde veya böyle bir tecavüz tehdidi veya tehlikesi halinde, Konsey bu yükümlülüğün icrasını sağlayacak araçlar hakkında tavsiyede bulunacaktır."

Milletler Cemiyeti'nin 11. maddesinde ise:

> "Cemiyet Üyeleri'nin herhangi birisini derhal etkilesin etkilemesin herhangi bir savaş veya tehdidi bundan böyle bütün Cemiyet'i ilgilendiren bir savaştır ve Cemiyet, uygun addedilecek ve milletlerarası barışı korumak için etkili olabilecek herhangi bir tedbiri alacaktır. Böyle acil bir durumun çıkması halinde Genel Sekreter herhangi bir Cemiyet üyesinin talebi üzerine, derhal Konseyi toplantıya çağıracaktır."

Milletler Cemiyeti'nin 11. maddesi bu durumda devletleri kolektif bir güvenlik anlayışıyla hareket etmeye zorlamaktaydı. Milletler Cemiyeti sistemine göre, iki devlet arasında çatışmaya mahal verebilecek bir uyuşmazlık gerçekleşirse, bu uyuşmazlığın barışçı bir yolla çözümlenmesi kaçınılmaz ve önemli bir şarttır. Milletler Cemiyeti Misakı; hakemlik (12/1), mahkeme (13/1) ve Milletler Cemiyeti

Konseyi (15/1) olmak üzere üç değişik maddede çıkabilecek çatışmalara karşı ayrı ayrı barışçı çözüm yolu öngörmüştür. Bu yollara başvuran, fakat nihai bir karara varamayan devletler, Misak'ın 15/7'inci maddesine göre kendilerinin gerekli olduğuna inandıkları önlemleri almakta serbest hareket edebilirlerdi. Ancak bahsettiğimiz çözüm yolları sonucunda bir karara varılmışsa, taraflar bu karara uymak zorunda olup ve karara uyan tarafa karşı savaşa başvurmaktan kaçınmalıdır. Eğer taraflardan herhangi biri ortaya çıkan sonucu ihlal ederse, diğer devlet hemen savaşa girişemeyecek, Misak'ın 12/1. maddesine göre üç ay beklemek zorunda kalacaktı (Keskin, 2002: 151-152).

Milletler Cemiyeti Misakı'nın 16. maddesinde, Milletler Cemiyeti üyelerinden biri, 12., 13. ya da 15. maddelerdeki yükümlülükleri ihlal edip savaşa başvurursa Cemiyet'in tüm üyelerine karşı savaşta bulunmuş sayılır. Bu üyeler, 12., 13., 15. maddelerdeki yükümlülüklere karşı aykırı hareket eden devletle, ticari veya mali ilişkilerini hemen kesmeyi, kendi uyruklarıyla Misak'a aykırı davranan devletin uyrukları arasında her türlü ilişkileri yasaklamayı ve Misak'a aykırı hareket eden bu devletin uyrukları ile, Cemiyet üyesi olsun ya da olmasın, farklı herhangi bir devletin uyrukları arasında ticari, mali ve kişisel ilişkileri kesmekle yükümlü olurlar şeklinde bir açıklama belirtmiştir. 17. maddede ise, üyeler arasındaki çatışma durumunda, taraflardan birinin üye olmaması durumunda çıkan uyuşmazlıkların nasıl çözüleceğinden bahsetmektedir. Bu maddede üye olmayan devlete, Misak'ta gösterilen çözümlere uyması için bir çağrı gönderilir, çağrı kabul görürse 12. ve 16. madde hükümleri uygulanacaktı, çağrı kabul görmezse sadece 16. maddenin hükümleri uygulanacaktı (Gündüz, 2009: 75-77). Misakın 16. maddesinde açıkça belirtildiği gibi, hükümlere aykırı davranan devlete hemen kuvvet uygulanmazdı, ticari ve mali ilişkileri kısıtlayan ve devleti zor durumda bırakıp savaşma konusunda devleti caydırmaya mahkûm eden zorlayıcı tedbirler alınmıştır. 17. maddede ise üye olmayan devletlerle ilgili olup, üye olmayan devletlerin birtakım kurallar uyması gerektiği ve Misak'a üye olan veya üye olmayan devletlerarasında çıkan uyuşmazlıkları önlemeyi amaçlayan kararlar alınmıştır.

Sonuç olarak Milletler Cemiyeti Misakı, kuvvet kullanımına başvurmadan önce barışçıl yollarla hareket etmeyi amaçlayan, bu konuda bazı düzenlemeler getiren ve son çare olarak kuvvete başvurmayı düzenleyen ilk evrensel belge olduğu için önemlidir. Misak savaşı engellemek için getirilen, yalnızca resmi ve uluslararası bir belge niteliğinde değil aynı zamanda savaşta, yalnız bir devletin çıkarlarını koruyan bir belge olmayıp genel olarak toplumdaki barış ve istikrarı korumayı amaçlayan temel bir belgedir (Keskin, 1998: 30-31).

Milletler Cemiyeti'nin kuvvet konusunda aldığı bazı kararlardaki noksanlıkları kapatmak için iki savaş arası dönemde 16 Ekim 1925 tarihinde İsviçre'nin Lokarno kentinde müzakere edilen Lokarno Antlaşması imzalanmıştır. I. Dünya Savaşı sonrasında Avrupa ülkeleri; özellikle Almanya ve Fransa arasındaki çatışmalara ve gerginliklere son vermek ve I. Dünya Savaşı'ndan mağlup olarak çıkan Almanya'nın saldırgan tutumunu ve kuvvet kullanmasını sınırlamak için getirilen, Avrupa ülkeleri arasındaki ilişkileri normalleştirmeyi hedefleyen çabaların bir ürünü olan Lokarno Antlaşması, Batı Avrupa'da sınırlar konusundaki değişmezliği onaylamıştır. Almanya'nın Batı sınırlarını silahtan arındırıldığını güvence altına alan Ren düzenlemeleri de kuvvet kullanmayı sınırlayan düzenlemelerdir (Sander, 2012: 15-34). Gerek Lokarno'da imzalanan Ren düzenlemeleri gerekse de Lokarno Antlaşmaları kuvvet kullanmayı sınırlayan ve sadece Batı Avrupa'nın güvenliğini teyit eden, bölgesel antlaşmalar oldukları için evrensel manada kuvvet kullanılmaması konusunda çok etkisiz ve sınırlı kalmışlardır.

BM Antlaşmasına kadar kuvvet kullanmayı yasaklayan bir diğer düzenleme Briand-Kellogg Paktı'dır. 1927 yılında Fransız Dışişleri Bakanı Aristie Briand ile ABD Dışişleri Bakanı Kellogg arasında imzalanan antlaşma, Fransa'nın Avrupa'da özel bir saygınlık kazanmak istemesi ve Fransız Dışişleri Bakanı Aristie Briand'ın ABD ile Fransa arasındaki savaşı kanun dışı sayan bir teklifi üzerine imzalanmıştır. ABD dışişleri Bakanı Kellogg ise, savaşı ulusal politikanın bir yükümlülüğü olmaktan çıkarıp bunun çok taraflı antlaşmalarla sağlanması önerisinde bulunmuştur. Bunun sonucunda Pakt, 1928 Ağustos ayında ABD, İngiltere, Fransa, Almanya, İtalya, Japonya, Polonya, Belçika ve Çekoslovakya arasında

imzalanmıştır. Bu Pakt'a daha sonra Türkiye'de dâhil olmak üzere, birçok devlet katılmıştır. Ancak Pakt, İngiltere ve Fransa'nın samimiyetsizliği, 1930'lardan sonra Almanya, İtalya ve Japonya'nın saldırgan politikalarından dolayı anlamını yitirmeye başlamıştır. Her şeye rağmen Lokarno Antlaşmasından sonra kuvvet kullanmayı ve savaşı yasaklayan ve barış ve iş birliğini geliştiren bu Pakt önemli bir gelişme olarak kabul edilmiştir (Sander, 2012: 38-39).

Paktın 1. maddesi hükmünce, taraflar uluslararası anlaşmazlıkların çözülmesi için savaşa başvurmaktan kaçınmalı ve tarafların birbirleriyle olan ilişkilerinde savaşı ulusal politikanın bir aracı olarak kullanmaktan kaçındıklarını kabul etmelidir. 2. madde de, tarafların niteliği ve kaynağı ne olursa olsun, anlaşmazlıklarının ve çatışmalarının çözümünü barışçı yollarla arayacaklarını vurgulamaktadır. Bu hükümleriyle Briand-Kellogg Paktı, savaşı açıkça hukuka aykırı görmüş ve yasaklamıştır. Ancak savaşa başvurmada bazı istisnalar mevcuttur: savaşa başvurmanın meşru olduğu bir istisna, saldırılan devletin saldıran devlete karşı kendini savunması için uygun görülen meşru müdafaa hakkıdır. Savaşa başvurmada diğer bir istisna da, MC'nin aldığı karar ölçüsünde saldırgan devlete karşı Milletler Cemiyeti üyeleriyle ortak hareket edilecek saldırı hareketinin olacak olmasıdır (Arend ve Beck, 1993: 23). Briand-Kelogg Paktı'nın hükümleri, 1. ve 2. maddede belirtildiği gibi sadece anlaşmaya taraf olan devletleri bağlamakta, herhangi bir evrensel geçerlilik arz etmemektedir. Pakt, savaşı, açıkça hukuka aykırı sayma ve yasaklama bazı durumlarda meşru görme konusunda getirdiği hükümler bakımından, BM Antlaşması'nın kuvvet kullanma konusundaki hükümlerine temel oluşturmuştur.

Milletler Cemiyeti Misakı yalnızca savaşı konu aldığı gibi Briand-Kellogg Paktı da yalnızca savaşı konu almıştır. Briand-Kellogg Paktı'nın Milletler Cemiyeti Misakı'ndan farkı, bazı istisnalar dışında savaşı kesin olarak yasaklamasıdır. Savaş kelimesi hiçbir yerde ayrıntılı olarak tanımlanmamakla birlikte savaşa varmayan caydırma gücü yüksek olan kuvvet kullanma yolları da bu kapsamın dışına alınmıştır. Ayrıca Briand-Kellogg Paktı'nda savaş yapma yasağı, bir önlemler dizine bağlanmamıştır. Kuvvet kullanma yasağını çiğneyen devlet üzerinde uygulanabilecek herhangi bir önlem dizisi mevcut değildir (Keskin, 2002: 152-153).

Pakt günümüzde halen geçerliliğini korumakta ve hiçbir devlet Pakt'ı sona erdirme gibi bir girişimde bulunmamıştır. Paktta devletler arasında savaş yasaklanmış, taraflar uyuşmazlıklarını barışçıl bir yolla çözmeye teşvik edilmiştir.

1.2. BİRLEŞMİŞ MİLLETLER ANTLAŞMASI ve KUVVET KULLANMA YASAĞI

1.2.1. Birleşmiş Milletler Antlaşması

Milletler Cemiyeti, iki savaş arası dönemde barış ve güvenliği tehdit edebilecek gelişmelere karşı yetersiz kalmış ve devletlerin saldırgan bir tutum takınmasının önüne geçememiştir. Kuvvet kullanma konusunda alınan birtakım kurallar ve önlemler dizisi uygulamada yürürlüğe koyamamıştır. Devletlerin I. Dünya Savaşı sonrası problemlerinden doğan anlaşmazlıklar II. Dünya Savaşı'nın patlak vermesine zemin hazırlamıştır. Bu olaylar sonucunda Milletler Cemiyeti'nin meşruiyeti sorgulanmış ve evrensel barış ve güvenliği sağlamda yeni bir örgüte ihtiyaç duyulmuştur. Nitekim San Francisco Konferansı sonrasında, 26 Haziran 1945'te imzalanan BM Şartı, 5 büyük devlet (ABD, Çin, SSCB, Birleşik Krallık, Fransa) ve 24 devletin daha dâhil olmasıyla 24 Ekim 1945 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Türkiye de 15 Ağustos 1945 tarih ve 4801 sayılı kanunla BM'nin üyesi olmuştur (Hasgüler ve Uludağ, 2007: 90-101). Uluslararası barış ve güvenliği sağlamayı amaç edinen BM örgütü, ilerleyen yıllarda üye sayısını arttırmış ve devletlerin uyuşmazlıklarını barışçıl yolla çözmelerinde yol gösterici olmuştur.

BM'nin temel amaçlarından sayılan ilk maddesi:

> "Milletlerarası barış ve güvenliği muhafaza etmek ve bu maksatla: Barışın uğrayacağı tehditleri önlemek ve uzaklaştırmak ve her türlü saldırı fiilini veya barışın başka suretle bozulması halini ortadan kaldırmak üzere müessir müşterek tedbirleri almak; barışın bozulmasını intaç edebilecek milletlerarası mahiyette uyuşmazlıkların veya durumların düzeltilmesini ve çözülmesini, adalet ve devletlerarası hukuk prensiplerine uygun olarak barış yolları ile gerçekleştirmektir."

BM Antlaşması ilk maddesinde ifade edildiği gibi, örgüt, kuvvet kullanmayı yasaklayıp, barış ve güvenliği sağlamayı temel almıştır. BM Antlaşması'nın temel organları; Genel Kurul, Güvenlik Konseyi, Ekonomik ve Sosyal Konsey, Vesayet konseyi, Uluslararası Adalet Divanı ve Genel Sekreterlik'tir (Gündüz, 2009: 82-86).

Temel insan haklarına saygının sağlanması, uluslararası sistemde düzen ve adaleti sağlayan ekonomik toplumsal ve kültürel iş birliğini geliştirmeyi amaç edinen BM, siyasal bağımsızlık ve toprak bütünlüğüne karşı her türlü kuvvet kullanımını hangi gerekçeye dayanırsa dayansın hukuka aykırı kabul etmektedir. BM Antlaşması hukuk dışı kuvvet kullanma ve tehdide başvurma gibi konuları içeren özel durumlara karşı tedbir almak için birtakım düzenlemeler ve hükümler getirmiştir (Arend ve Beck, 1993: 33-35). Bu düzenlemelerle devletlerin bağımsızlığına ve içişlerine müdahale edilemeyeceğine dair bir uyarı niteliği taşıyan örgüt, devletlerin kuvvet kullanma konusundaki keyfi müdahalelerinin önüne geçmeyi amaçlamış, böylece uluslararası güvenliği sağlamada aktif rol oynamaya çalışmıştır.

1.2.2. Kuvvet Kullanmama İlkesi

BM sisteminde milletler arası uyuşmazlıkların ve çatışmaların barışçıl bir yolla çözülmesi temel bir ilke olarak kabul edilmektedir. Örgütün amacını açıklayan 1/1. maddesinde de uluslararası barış ve güvenliğin sağlanması ilk amaç olarak belirtilmiştir. Bu amaçların gerçekleştirilmesi için kabul edilen hükümler ve izlenecek yollar 2. madde açıkça belirtilmiştir (Bozkurt, Kütükçü ve Poyraz 2003: 292).

BM Antlaşması 2/4. maddesine göre:

> "Teşkilatın üyeleri, milletlerarası münasebetlerinde gerek herhangi bir devletin toprak bütünlüğüne veya siyasi bağımsızlığına karşı, gerekse Birleşmiş Milletlerin amaçları ile telif edilemeyecek herhangi bir surette, tehdide veya kuvvet kullanılmasına başvurmaktan kaçınırlar."

Hükmünden de anlaşılacağı üzere kuvvet tehdidi ve kullanılmasının yasaklanması uluslararası ilişkiler kapsamında değerlendirilip, bir devletin sınırları

içerisinde gerçekleşen ayaklanma ve iç savaş neticesinde kuvvet kullanılması bu hükmün dışında tutulmuştur. (Pazarcı, 2000: 112). BM antlaşması 2/4. maddesi kuvvet kullanımı konusunda genel olarak kuvvet kullanmayı yasaklamakla kalmamış, aynı zamanda kuvvet kullanma tehdidini de yasaklamıştır. Kuvvet kullanma konusundaki bu yasaklama, teamül hukuku kurallarından olup BM Antlaşmasının en önemli maddelerinden birini oluşturmaktadır (Bozkurt, Kütükçü ve Poyraz 2003: 292).

1.2.3. Kuvvet Kullanma Yasağının Kapsamı ve Niteliği

BM Antlaşması'nda 2/4. maddesi ile belirlenen yasağın hangi eylemleri kapsadığı sorusu, kuvvet kullanma yasağının ikinci koşulu olan eylemin hangi nitelikte olduğuyla ilgilidir. Bahsedilen hükme göre, devletlerin kuvvet kullanma ve kuvvet kullanma tehdidi içeren eylemlerde bulunulması yasaktır (Topal, 2005: 92).

BM Antlaşması 2/4. maddesi hükmündeki kuvvet kullanılmasının yasaklanması, hangi eylemleri kapsadığını açıklığa kavuşturmak için bu iki koşulu ayrıntılı olarak incelemekte yarar vardır: Birincil koşul, amaçsal nitelikte olup, kuvvet kullanma ya da tehdidinin, bir devletin ülke bütünlüğüne karşı, devletin siyasal bağımsızlığına karşı, BM'nin amaçlarına karşı gibi konularda, gerçekleşmeyeceğini teyit etmiştir. Birçok tartışmaya neden olan birinci koşul çerçevesinde bir devletin ülke bütünlüğünü parçalamak veya varlığına son vermek amacıyla bir devletin diğer devlet üzerinde kuvvet kullanması da yasaklanmıştır. Fakat bir devletin ülke bütünlüğüne ya da siyasi bağımsızlığına müdahale amacı gütmeyen kuvvet kullanma durumlarında nasıl davranılacağı net değildir. Yani bir devletin ülkesel bütünlüğünü değiştirme amacı olmaksızın sınırların çiğnenmesi durumunda, ülke bütünlüğü ilkesine karşı hareket edilip edilmemesi, tartışmalara yol açmaktadır. Kuvvet kullanma yasağın hangi eylemleri kapsadığıyla ilgili ikinci koşul eylemin niteliğiyle ilgilidir. 2/4. madde hükmünde, kuvvet kullanma ve tehdidinde bulunulması yasaktır şeklindeki hükümde kuvvet kullanılmasını kastederken bunun silahlı kuvvet olarak kastedildiği kesindir. Silahlı kuvvetlerin bir devlet tarafından oluşturulacağı düzenli kuvvetler olabileceği gibi başka devletler

tarafından desteklenen silahlı gruplar ya da gönüllü gruplar da silahlı kuvvet grubuna girmektedir (Pazarcı, 2000: 113-114).

Nitekim Nikaragua davasında ABD, Nikaragua'da 1979'da sosyalist güçlerin eline geçen yönetim yeni hükümetin, kendi ideolojisini çevre ülkelere yaydığını düşünerek yeni yönetime karşı gerilla mücadelesi veren anti sosyalist gerillalara silah ve para yardımı gerçekleştirmiştir. ABD'nin yardımıyla güç alan kontra gerillalar, Nikaragua tesislerine saldırıda bulunmuş hava sahasını ihlal etmiş limanlarını mayınlamışlardır. ABD bu gerillalara eğitim verip onları silahlandırmış ve finansal destek sağlamıştır (Modabber, 1988: 449-451). Nikaragua, ülkesinde bazı liman ve askeri devriye gemilerine ABD'nin de desteğiyle kontra gerillaların bir dizi eylemde bulunduğunu öne sürerek bu eylemlerin başka devletlere karşı kuvvet kullanma niteliğinde olduğunu belirtmişti. BM Adalet Divanı, Nikaragua'yı haklı bularak, ABD'nin meşru müdafaa hakkına sığınarak dolaylı yoldan gerçekleştirdiği eylemleri, bir uluslararası hukuk ve güvenlik ihlali saymıştır. ABD'nin doğrudan silah kullanılmasının yanı sıra, desteklediği silahlı ve gönüllü gruplar da dolaylı yollardan kuvvet kullanılması kapsamında sayan Adalet Divanı, bu eylemin, BM 2/4. maddesini ihlal ettiği hükmüne varmıştır (Keskin, 1998: 38-41). BM Antlaşması 2/4. maddesinde kuvvet kullanma yasağın hangi eylemleri kapsadığıyla ilgili ikinci koşul eylemin niteliğiyle ilgili olan kısımda, 2625 sayılı BM Genel Kurul kararını hazırlayan Dostça İlişkiler Komitesi çalışması esnasında büyük tartışmalara rağmen, devletlere ekonomik nitelikli zorlama yollarından olan ambargo uygulanması, kuvvet kullanma kapsamında değerlendirilmemiştir (Pazarcı, 2000: 115).

BM Antlaşması'nda, kuvvet kullanma konusunda 2/4. maddenin kapsamı ve niteliğiyle ilgili net bir tanım yapılamamasından kaynaklanan durum, ülkelerin çıkarları doğrultusunda kuvvet kullanmasına zemin hazırlamakta ve uluslararası sistemde birçok uyuşmazlıklara ve çatışmalara neden olmaktadır. 2/4. maddesinin açık ve net olmaması bazı akımların düşünürleri tarafından da farklı yorumlanmıştır. Bu görüşlerden ilki pozitivistlerin savunduğu, yasaklanan kuvvet kullanımının ne olduğu ve neleri kapsadığı şeklindedir. 2/4. maddesini dar bir açıdan yorumlayan pozitivist yaklaşım, kuvvet kullanmayı askeri gücün fiilen

kullanılması veya o devletin, kuvvet kullanacak olan devlet tarafından tehdit edilmesi şeklinde yorumlamıştır (Doğan, 2008: 155).

BM Antlaşması 2/4. maddesinin geniş bir perspektifte yorumlayan ikinci görüşte ise, kuvvet kullanımı daha geniş bir açıdan ele alınmıştır. Bu anlamda kuvvet kullanımı bir ülkenin toprak bütünlüğü ve askeri bağımsızlığını tehdit eden her türlü eylem; askeri güç haricinde siyasi ve ekonomik baskılardan kaynaklanan zorluklar da bu kapsama dâhil olabilir şeklinde yorumlanmıştır. 2/4. maddesinin içeriğiyle ilgili diğer farklı bir görüş, devletin toprak bütünlüğü ve toprak bütünlüğünde bir sınır olup olmaması; kapsamının tam olarak ne olduğu şeklinde görüş mevcuttur. Pozitivistlere göre, kapsam, devletin toprak bütünlüğünü ve ulusal bağımsızlığını doğrudan etkileyen tehdit ve kuvvet kullanımı ile sınırlı olup, daha geniş perspektifte bir ülkede siyasal mekanizmaya karşı başvurulan bütün eylemler 2/4. maddenin kapsamına dâhil olmaktadır (Doğan, 2008: 155). BM Antlaşması 2/4. maddesinin farklı şekillerde yorumlanması, bu maddenin net olmayıp belirsiz ifadeler içermesinden kaynaklanmaktadır. Soğuk Savaş dönemi ve sonrasında kaynaklanan uluslararası güvenlik sorunları bu maddenin hükmünün farklı şekilde yorumlanmasının bir sonucudur. BM'nin kuvvet kullanmayı ve tehdidinde bulunmayı yasaklayan bu hükmü, BM'yi uluslararası sistemde zor durumda bırakmış ve BM'ye karşı güvensizliğe neden olmuştur.

1.2.4. Uluslararası Hukukun Kuvvet Kullanımına İzin Verdiği Durumlar

BM Antlaşması'nda kuvvet kullanma yasağına ilişkin dört açık istisna olduğu belirtilmiştir. Bunlar (Arend ve Beck, 1993: 31):

- "Meşru müdafaa durumunda kuvvet kullanımı
- BM Güvenlik Konseyi kararıyla kuvvet kullanımı
- Güvenlik Konseyi faaliyete geçmeden beş sürekli üyenin kuvvet kullanması
- II. Dünya savaşındaki düşman devletlere karşı kuvvet kullanılmasıdır."

Kuvvet kullanmama yasağının istisnası olan yani kuvvet kullanılmasına izin verilen dört durumdan ilk iki durum önemli istisnalardır. Üçüncü ve dördüncü istisnalar; üçüncü istisna, Güvenlik Konseyi faaliyete geçmeden önce beş daimi

üyenin kuvvet kullanması, 106. maddede düzenlenmiştir. Bu maddedeki özel antlaşmaların yürürlüğe girmesi hükmü, BM Antlaşması'nın 43. maddesinde bahsedilen üye devletlere, BM Güvenlik Konseyi'nin çağrısı üzerine antlaşma yaparak herhangi bir olay esnasında uluslararası barış ve güvenliği sağlamak için askeri destek birliğinin kullanılmasını imkân sağlamaktadır şeklinde açıklanan hükme göre düzenlenmiştir. 106. maddede, 43. maddede temin edilecek olan kuvvet sayısı, niteliği, hazırlık derecelerinin belirtildiği özel antlaşmalar yürürlüğe girinceye kadar 5 daimi üyeye uluslararası barış ve güvenliği sağlamak için BM adına müşterek kuvvet kullanma imkânı verilmiştir. Eğer Güvenlik Konseyi'nin beş daimi üyesi ortak bir kuvvet kullanılması konusunda anlaşmış olsalar bile, bunu BM Antlaşması açısından hukuki bir gerekçeye dayandırmak için Güvenlik Konseyi'ne sunmak zorundadır. 106. madde teorik olarak beş daimi üyeye kuvvet kullanma imkânı sunsa da pratik olarak bunun uygulanması, zor bir durumdur (Arend ve Beck, 1993: 32). Kuvvet kullanma yasağının istisnası oluşturan bu durum, İkinci Dünya Savaşı sonuna doğru Güvenlik Konseyi daimi üyelerin herhangi bir çatışma durumunda ortak hareket ederek, uluslararası barış ve güvenliği sağlamak için kuvvet kullanılması konusunda, Güvenlik Konseyi ile yapılacak olan özel anlaşmalar neticesinde harekete geçmesini sağlayan bir yetkiydi. Fakat günümüzde bu beş daimi üyenin kuvvet kullanma konusunda ortak bir uzlaşmaya varmaları halinde, bunu, Güvenlik Konseyi'ne sağlayacakları silahlı güçlerinin niteliği, temini ve yardımı konusunda yapacakları özel anlaşmalarla değil de, BM Antlaşması adına harekete geçmeleri daha uygun olacaktır. Dolayısıyla bu istisnayı günümüzde uygulamak pek mümkün görünmemektedir.

Kuvvet kullanma konusunda son istisna ise, II. Dünya savaşındaki düşman devletlere karşı kuvvet kullanılmasına izin verilmesi şeklinde olup BM Antlaşması'nın 107. ve 53. maddesinde belirlenmiştir. 107. maddede, BM Antlaşması'nın hiçbir hükmünün, taraf devletlerin II. Dünya Savaşı'nda düşman olan bir devlete karşı bu savaşın sonucu olarak giriştiği veya girişilmesini uygun bulduğu eylemlerini etkilemeyeceğini ve engellemeyeceğini belirtir. 53. maddede ise, Güvenlik Konseyi'nin kuvvet uygulayan devlete karşı zorlama önlemleri uygulaması için bölgesel örgütlerden yararlanacağı ve Güvenlik Konseyi'nin izni

olmadan bu örgütler tarafından zorlama önlem alınamayacağı belirtilmiştir. Fakat İkinci Dünya Savaşı'ndaki herhangi bir düşman devlet saldırısına karşı, 107. madde gereği veya saldırgan devletin yeniden kuvvet kullanmaya girişmesine karşı Güvenlik Konseyi, bölgesel antlaşmalar çerçevesinde oluşan önlemleri dışarda tutup, bu önlemler üzerinde Güvenlik Konseyi'nin yetkisinin olmayacağını belirtmiştir. Yani BM Güvenlik Konseyi'nin beş daimi üyesi bu gibi durumlarda BM'yi dışarda bırakarak yetkiyi kendi üzerine almışlardır. Bu madde, VII. Bölüm' de yer alan geçici önlemler arasında yer alması nedeniyle, II. Dünya Savaşı sona erene kadar geçerli olmuştur. Günümüzde geçerliliğini kaybetmiştir (Keskin 1998: 42).

Bir devletin siyasal bağımsızlığına ve toprak bütünlüğüne yönelik olarak gerçekleştirilen askeri müdahaleler, ancak BM Antlaşması'nın VII. bölümüne uygun olarak Güvenlik Konseyi'nin vereceği bir yetkiyle meşruluk statüsüne erişebilir. Diğer seçenek olan meşru müdafaa hakkı ise, ancak, yine VII. Bölümde yer alan 51. maddede öngörülen koşulun "silahlı saldırı" olması durumunda geçerlilik kazanır. Bu koşulların ortaya çıkmadığı durumlarda ise, BM Antlaşması'nın 2/4. maddesinde belirtildiği gibi, kuvvet kullanma istisnaları dışında, devletler, uluslararası ilişkilerinde askeri kuvvet kullanmaktan veya kuvvet kullanma tehdidinde bulunmaktan kaçınmak zorundadır (Aral, 2007: 69).

1.2.5. BM Antlaşmasında Meşru Müdafaa Durumunda Kuvvet Kullanma Hakkı

Günümüzde meşru müdafaa hakkına başvurulması şartları ve kuvvet kullanılması, BM Antlaşması'nda kuvvet kullanma yasağına ilişkin meşru müdafaa hakkı 51. maddede şu şekilde düzenlenmiştir:

> "İşbu Antlaşmanın hiçbir hükmü, Birleşmiş Milletler üyelerinden birinin silahlı bir saldırıya hedef olması halinde, Güvenlik Konseyi milletlerarası barış ve güvenliğin muhafazası için lüzumlu tedbirleri alıncaya kadar, tabii olan münferit veya müşterek meşru müdafaa hakkına halel getirmez. Bu meşru müdafaa hakkını kullanarak üyelerin aldığı tedbirler derhal Güvenlik Konseyi'ne bildirilir ve Konsey'in işbu Antlaşmaya dayanarak

milletlerarası barış ve güvenliğin muhafaza veya iadesi için lüzumlu göreceği şekilde her an hareket etmek yetki ve ödevine hiçbir vesile tesir etmez."

BM Antlaşması imzalandığından günümüze kadar devletlerin kuvvet kullanmada sıkça atıfta bulunduğu önemli maddelerden biri, 51. maddesidir. Devletlerin bu maddeye sıkça atıfta bulunmasının birçok nedeni vardır: ilk olarak uluslararası ilişkilerde kuvvet kullanımına başvuran devletler, genellikle gerçekleştirdikleri eylemlere hukuksal bir zemin oluşturmak için meşru müdafaa hakkı hükmünü kullanırlar. İkincisi BM Antlaşması'nın 2/4. maddesinde düzenlenen kuvvet kullanma yasağının en önemli istisnası 51. maddedir. Üçüncüsü, Güvenlik Konseyi, BM Antlaşması'nın VII. Bölümünde kurulması öngörülen ve caydırıcı niteliğe sahip sürekli bir uluslararası zorlama mekanizmasını oluşturmakta başarılı olamamıştır. Bundan dolayı devletlerin BM'den bir yardım beklemek yerine kendi başlarına karar almaları kaçınılmaz olmuştur. Son olarak Güvenlik Konseyi'nde uluslararası çatışma ve uyuşmazlıkların çözülmesi konusunda 5 daimi üyenin farklı kararlar almaları ve ortak bir karara varamamaları sonucunda saldırgan fiillere karşı devletlerin, inisiyatifi kendi üzerlerine almaları da, meşru müdafaa hakkının kullanılmasına zemin hazırlamıştır (Aral: 1999: 14-15). BM Antlaşmasının kuvvet kullanma ve tehdidinde bulunmayı yasaklayan 2/4. maddesi ile birlikte 51. maddesi de açık ve net biçimde belirtilmediği için, meşru müdafaa kavramı, devletler tarafından suiistimal edilmekte ve devletlerin bu kavramı çıkarları ölçüsünde kullanmalarına neden olmaktadır.

Meşru müdafaa hakkı, BM Antlaşması'nın 51. maddesi kapsamında üç yönde gelişmiştir: Öncelikle kavram, bireysel meşru müdafaayı kapsamakla birlikte, daha geniş kapsamda kolektif meşru müdafaayı da kapsar hale gelmiştir. İkinci olarak, silahlı saldırı eyleminin gerçekleştiği durumlara has kılınarak mümkün olduğu kadar devletlerin bu hakkı kendi çıkarları ölçüsünde kötüye kullanmalarının önüne geçilmeye çalışılmıştır. Son olarak ise BM Güvenlik Konseyi gerekli önlemleri alıncaya kadar kabul edilen bir hak olması bakımından geçici bir niteliğe bürünmüştür (Keskin 1998: 45). Meşru müdafaa hakkı devletlerin, Güvenlik Konseyi bir önlem alıncaya kadar kendilerini savunmak için başvurduğu bir yoldur. Devletlerin bu önlemleri alırken bunları Güvenlik Konseyi'ne bildirmesi, Güvenlik

Konseyi'nin alabileceği kararlar ve gerçekleştirebilecekleri eylemler hususunda, Güvenlik Konseyi'ne kolaylık sağlayacaktır.

1.2.6. Meşru Müdafaa Hakkının Koşulları

1.2.6.1. Silahlı Saldırıya Karşı Kuvvet Kullanma

BM Antlaşması'nın 51. maddesinde bahsedilen meşru müdafaa hakkının kullanılması konusundaki en önemli kavram silahlı saldırı kavramıdır. Devletlerin bu kavramın anlamı ve kapsamı üzerinde ortak bir antlaşmaya varmaları son derece önemlidir. Ne yazık ki silahlı saldırı kavramı üzerinde BM Antlaşması'nda net bir tanım yoktur (Aral,1999: 16). Ancak, bağlayıcı olmamakla birlikte, BM Genel Kurulu 1974 yılında 3314 sayılı kararı ile saldırı kavramına bir tanım getirmiştir. Karar dört maddede açıklığa kavuşturulmaya çalışılmıştır. Kararın 1. maddesine göre: "Saldırı; bir devletin diğer bir devletin egemenliğine, ülke bütünlüğüne veya siyasi bağımsızlığına karşı veya işbu tanımda belirtildiği üzere, Birleşmiş Milletler Antlaşması ile bağdaşmayan diğer herhangi bir tarzda silahlı kuvvet kullanılmasıdır" (Gündüz, 2009: 121).

BM Genel Kurulu, 1974 yılında aldığı 3314 sayılı kararın ikinci maddesinde, saldırının meşru olup olmadığını ispat etme sorumluluğu, kuvvet kullanan ilk devlete yüklenmiştir. Fakat 2. maddede eylemin saldırı olup olmadığı kararı alınırken, Genel Kurul, Güvenlik Konseyi'nden farklı şartları da göz önünde bulundurup eylemin "saldırı" olarak nitelenebilmesi için sonuçlarının ciddi tahrip edici ağırlıkta olması şartına bağlamıştır. Genel Kurul, üçüncü maddede ise bazı açık eylemleri zikrederek, 2. maddedeki şartlar dâhil şu eylemlerin saldırı olabileceğini karara bağlamıştır: istila, işgal, abluka, bombardıman, bir devletin topraklarını başka bir devlete kullandırması yoluyla saldırı fiilinin gerçekleşmesi, silahlı grup, düzensiz birlikler veya paralı askerler aracılığıyla silahlı güç kullanılması gibi eylemler saldırı kapsamında değerlendirmiştir (Doğan, 2012: 108-109).

Uluslararası Adalet Divanı, saldırı eylemlerini tanımlarken temel ölçüt olarak Nikaragua davasını örnek göstermiş, silahlı saldırı teşkil eden fiillerin niteliği konusunda bugün genel bir uzlaşma olduğunu belirtmiştir. Ancak bu görüş,

tartışmalıdır. Çünkü bugün silahlı saldırı kavramının ne tür eylemleri içerdiği veya içermesi gerektiği konusunda ortak bir uzlaşma durumu mevcut değildir. Devletler arasındaki ortak fikir birliğinden yola çıkarak, silahlı saldırı kapsamına, bir devlete ait düzenli askeri birliklerin sınırı aşarak başka bir devletin toprağına girmesi, yabancı uçakların ülke topraklarına bombalı saldırı gerçekleştirmesi, açık denizlere ait gemilere saldırıda bulunulması gibi eylemler de girmektedir. Devletler arasındaki uyuşmazlık sonucu kaynaklanan basit sınır çatışmaları silahlı saldırı olarak kabul edilmemiştir. Başka bir ülkedeki silahlı gerillalara yardım ve ülke içi çatışmalara müdahale edilmesiyle vuku bulan dolaylı saldırganlıkları da silahlı saldırı saymama ve bu kapsamda değerlendirmeme görüşü devletler arasında ağır basmaktadır. Yine Nikaragua davası sonucunda belirtildiği gibi gayrı resmi silahlı milislerin bir devletin sınırları içinde kuvvet kullanımı içeren eylemlerine başka bir devletinde katılması "silahlı saldırı" kapsamına girmektedir. Diğer yandan, bir devlete karşı, yalnızca tehdit değil bir saldırı eyleminin başladığına dair güçlü kanıtlar varsa bu durumda da silahlı saldırının varlığından söz edilebilir (Aral, 1999: 21-23).

1.2.6.2. Silahlı Saldırıya Karşı Aciliyet Sorunu

Saldırı eylemine karşılık olarak gerçekleştirilen eylem arasındaki zaman bağlantısını ifade eden aciliyet şartı silahlı saldırı ile meşru müdafaa hakkı arasında gereksiz bir zamansal kopukluğun bulunmamasını, karşılık olarak gerçekleştirilen eylemin, saldırının hemen sonrasında veya uygun bir süre içerisinde gerçekleşmiş olması gerekir. Bununla beraber devletler, her zaman saldırıya hemen karşılık verebilecek bir durumda olamayabilir. Bu gibi durumlarda saldırıya uğrayan ilk devlet, hemen karşılık vereceğini gösterip önemli bir ara vermeden, silahlı saldırı karşılığını gerçekleştirişe silahlı saldırıyla mukabil eylem arasındaki bağ kopmamış olur (Başeren, 2003: 134).

Örneğin Körfez Savaşı'nda Irak'ın Kuveyt'i işgalinden 6 ay sonra meşru müdafaa hakkı çerçevesinde Irak'a karşı kuvvet kullanma eylemi gerçekleşmiştir. Bu kararın kuvvet kullanmanın hemen sonrasında gerçekleşmemesinin nedeni, Güvenlik Konseyi'nin Irak'a uyguladığı ekonomik ambargonun sonuçlarını beklemesinden

kaynaklanmaktaydı. Bu gecikmelere başka bir örnek verecek olursak; 1982'de İngiltere'nin kendi bünyesindeki Falkland adalarının Arjantin tarafından işgal edilmesi sonucu, meşru müdafaa hakkı kapsamında Arjantin'e karşı kuvvet kullanmasıdır. Adanın İngiltere'ye çok uzakta olmasından kaynaklanan bir problemden dolayı, İngiltere'nin askeri hazırlığı beklenenden çok daha uzun sürmüştü. Gecikmedeki temel problem ise adanın coğrafi uzaklığından kaynaklanmaktaydı. Bu ve benzeri nedenlerden kaynaklanan zamansal gecikmelerden dolayı aksayan askeri müdahaleler, aciliyet şartını ortadan kaldırmamaktadır (Aral, 1999: 28).

1.2.6.3. Silahlı Saldırıya Karşı Gereklilik ve Orantılılık

Silahlı saldırıya karşılık işlenen eylemin meşru müdafaa niteliğini ortaya koyan en önemli ölçülerden birisi olan orantılılık ilkesi, meşru müdafaaya neden olan silahlı saldırıya karşılık, meşru müdafaa eylemi arasında bir orantı olmasının ve kullanılan kuvvetin potansiyel tehlikeyi önlemeyi yetecek ölçüde olmasını ifade eder. Zararla karşılık önceki eylemin boyutlarını aşıyorsa bu da orantılılık kapsamına girer. Meşru müdafaa da ise mevcut hukuka aykırı eylemden dolayı suçu gerçekleştireni cezalandırma ya da gelecekteki sorumluluk ihlallerini önleme amacı yoktur; sadece eylemi o anda durdurma amacı vardır silahlı saldırıya karşılık gerçekleştirilen eylemin orantılılığını bu amaç ifade eder. Oranlılık ilkesine uygun olarak başvurulan meşru müdafaa durumunda, silahlı saldırıyı bertaraf etmeye yetecek kadar kuvvet kullanılabilecektir. Bu durum, saldırıya uğrayan devletin karşı tarafın toprağını ele geçirme amacını gerçekleştirmek için kuvvet kullanamayacağının ifadesidir. Düşman toprağı, sorun, uyuşmazlık sona erdirilene kadar kısa bir süre için ilhak edilebilir, fakat herhangi bir sonuç elde edilemezse mümkün olan en kısa zamanda işgalin bitirilmesi gerekir (Başeren, 2003: 137). Gereklilik ölçütü ise, saldırıya uğrayan devletin saldırıyı bertaraf etmek için kuvvet kullanmaktan başka bir yolunun olmamasını ifade eder. Yani devletler hukukuna aykırı olmamak şartıyla, düşmanın, saldırıyı en kısa zamanda durdurması için gerekli önlemleri almayı haklı kılan nedenleri ifade eder. Alınan kararlarda kuvvet kullanımı kararlarına uygun olup kuvvet kullanmaktan başka çare olmamalı, kuvvet kullanma zorunlu olmalıdır

(Bozkurt, Kütükçü ve Poyraz, 2003: 314). Bu durumda orantılılık ve gereklilik ilkesi, silahlı bir saldırıyı savunmak için kullanılabilecek karşı tarafa, belli kısıtlamalar getirdiği için silahlı saldırının tırmanmasını ve daha da büyümesini önlemiştir (Aral, 1999: 29).

Nikaragua davasında orantılılık konusunu ele alan Uluslararası Adalet Divanı, Nikaragua'nın El Salvador'daki isyancılara sağlamış olduğu yardım ve destek nedeniyle ABD'nin meşru müdafaa hakkını kullanarak Nikaragua limanlarına ve petrol tesislerini hedef alan şiddetli saldırıların orantısız bir şekilde gerçekleştirdiğine karar vermiştir. Ancak Divan, bu kararında orantılılık ilkesinin net bir tanımını belirtmemiş, orantılılık ilkesine göz önüne alınacak kriterlerden de bahsetmemiştir (Topal, 2005: 153).

Orantılık konusu açıklanırken genel olarak sürekli Caroline olayı örnek gösterilmektedir. 1837 Caroline olayı, Kanada'nın İngiltere'ye karşı gerçekleştirdiği bağımsızlık savaşı esnasında gerçekleşmiştir. İngiltere'ye karşı zaman zaman ABD eyaletlerine sığınan ve ABD'den yardım alan Kanadalılara karşı ABD hükümeti karışmama politikası izliyordu. Kanadalılar, Kanada toprağı olan Navy adasından geçen İngiliz gemilerine saldırıyordu. Kanadalılara silah yardımını ise "Caroline" adlı bir Amerikan bandıralı bir gemi sağlıyordu. Bu olayı öğrenen İngilizler bu gemiyi ele geçirip Niyagara şelalesinden aşağı atmışlardı. Bu olay sonucunda bazı Amerikan vatandaşları öldü. İngiltere'ye göre Caroline bir korsan gemisiydi ve İngiltere gemiyi yok ederken meşru müdafaa hakkını savunmak için gerekli önlemleri almıştı. ABD bu görüşü kabul etmeyip uzun süren yazışmaları takiben bir sonuca varıldı. ABD'ye göre İngiltere, meşru müdafaa hakkını kullandığını ileri süremezdi; çünkü meşru müdafaa hakkının kullanılabilmesi için mevcut tehlikenin o anda ortaya çıkması, ani, başa çıkılamaz ve başka hiçbir çareye imkân bırakmayacak şekilde gerçekleşmiş olması gerekirdi. İngiltere, meşru müdafaa ilkesini ihlal edip orantısız bir kuvvet kullanarak potansiyel tehlikeyi önlemekten ziyade, can kaybına neden olmuştur. Özellikle sivil halkın durumu, orantılılık ilkesinin niteliğini hesaplamada büyük önem taşımaktadır. Gereksiz sivil kaybına yol açılması da orantılık ilkesinin sorgulanmasına yol açmıştır (Keskin 1998: 50-51). Bu yüzden

devletler sivil kaybını önlemek ve insan hakları ihlallerine sebebiyet vermemek için dikkatli ve tedbirli hareket etmek zorundadır.

1.2.6.4. Silahlı Saldırıya Karşı Güvenlik Konseyi'ne Bilgi Verme Zorunluluğu

BM Antlaşması 51. maddesinin devamında üyeler, meşru müdafaa hakkını kullanırken aldıkları önlemleri Güvenlik Konseyi'ne bildirmekle yükümlüdürler. Güvenlik Konseyi'ni bilgilendirmek meşru müdafaa hakkını kullandığını savunan tarafın yükümlü olduğu bir eylemdir. Eğer her iki taraf da meşru müdafaa hakkını kullandığını iddia ediyorsa her iki devlet de Güvenlik Konseyi'ne başvurabilir. Güvenlik Konseyi yetkileri bağlamında devletlerin meşru müdafaa hakkını kullanmaları konusunda bir beis görmez. Güvenlik Konseyi, uluslararası barış ve güvenliği sağlamak için gerekli önlemleri aldığı an itibariyle devletlerin meşru müdafaa hakkı çerçevesinde gerçekleştirdikleri kuvvet kullanma eylemi de sona erer. (Keskin, 1998: 49-50). Güvenlik Konseyi'nin alacağı tedbirler, meşru müdafaa ölçüsünde kuvvet kullanan devletlerin, çok daha büyük çatışmalara sebebiyet vermesinin önüne geçmeyi amaçlayan geçici tedbirlerdir. Devletler, Güvenlik Konseyi'nin alacağı tedbirler sayesinde uluslararası güvenlik kurallarına uymuş olup, Güvenlik Konseyi'ne olan bağlılıklarını da teyit etmiş olurlar.

Güvenli Konseyi'nin BM Antlaşması'nın VII. Bölümü çerçevesinde bir karar alması durumunda devletlerin alınan karara uyması zorunludur. Çünkü BM Antlaşması'nın 24/1. maddesine göre üye devletler, uluslararası barış ve güvenliğin korunması konusunda sorumluluğu Güvenlik Konseyi'ne bırakan devletler, 25. maddeye göre de Güvenlik Konseyi kararlarını uygulamak zorundadırlar. Bu madde de BM'ye taraf devletlerin Güvenlik Konseyi kararlarına uyacağı açıkça belirtilmiştir. Ayrıca Güvenlik Konseyi kararlarına uymayarak saldırılarına devam eden devlete karşı, mağdur devlet, yapılacak yeni bir saldırı karşısında herhangi bir izne gerek kalmadan meşru müdafaa hakkını kullanmaya sahiptir (Topal, 2005: 161).

1.3. BM GÜVENLİK KONSEYİ KARARIYLA KUVVET KULLANMA (VII. BÖLÜM)

BM sisteminde yaptırım uygulanması ve özellikle kuvvet kullanımı konusunda yetkili olan temel organ Güvenlik Konseyi'dir. Güvenlik Konseyi'nin karar alma usulü, daimi üyelerin tamamını içeren bir katılımla birlikte Güvenlik Konseyi'ni oluşturan on beş üye devletten en az dokuz devletin olumlu oy kullanmasıyla gerçekleşmektedir. Daimi üyelerden birisinin dahi olumsuz oy kullanması veto anlamına gelip, bu durum, Güvenlik Konseyi'nin o konuda karar alınmasını engellemiş olur (Bozkurt, Kütükçü ve Poyraz, 2003: 296-297). BM Antlaşması 24. maddeye göre, Güvenlik Konseyi uluslararası barış ve güvenliği sağlamada yetkili olan başlıca organdır ve BM Antlaşması VII. Bölümde yer alan 39-51. maddeler bu konuyu düzenlemekle yükümlü maddelerdir (Keskin 1998: 60).

BM Antlaşması 39. maddeye göre

> "Güvenlik Meclisi, barışın tehdit edildiğini, bozulduğunu ya da bir saldırı fiilinin vuku bulduğunu tespit ederse milletlerarası barış ve güvenliğin muhafazası veya yeniden tesisi için tavsiyelerde bulunur veya 41. ve 42. maddeler uyarınca hangi tedbirler alınacağını kararlaştırır."

Güvenlik Konseyi, 39. maddeyi ilgilendiren bir durum tespit ettiğinde alabileceği önlemleri geçici ve zorlayıcı önlemler olmak üzere ikiye ayırmıştır. Bu önlemlerin neler olduğu, BM Antlaşması'nda düzenlenmemiş olmakla birlikte Güvenlik Konseyi'nin, olayların daha fazla büyümesini önlemek için; çatışmaların durdurulması, ateşkes, silahlı kuvvetlerin geri çekilmesi, antlaşmaya varılması ve askeri malzemeye ambargo konulması gibi geçici birtakım tedbirler aldığı görülmüştür (Meray, 1975: 444).

1.3.1. Geçici Önlemler

Güvenlik Konseyi, devletlerarasında meydana gelen uyuşmazlık durumunda 39. madde uyarınca devletler, tavsiyelerde bulunmadan ya da gerekli önlemleri kararlaştırmadan önce ilgili tarafı gerekli gördüğü geçici önlemlere uymaya çağırabilir. Bu önlemler tarafların haklarını ya da pozisyonları hiçbir şekilde

etkilemez (Duran, 2001a: 129). Geçici önlemlerin amacı, durumun daha kötüye gitmesini engellemektir. Bu önlemlerin kısa vadede sonucu, uzun vadede alınacak tedbirlere başvurmadan, alınacak geçici tedbirlerle, uluslararası barış ve güvenliğin korunması amacına bir an önce ulaşılmasını sağlamaktır (Özman, 1974: 304-306). Alınacak geçici önlemlerin neler olabileceği BM Antlaşması'nda belirtilmemiş olup, bu konuda BM Güvenlik Konseyi kendi inisiyatifini kullanabilmektedir. Uygulamada gerçekleşen geçici önlemler, çatışmanın durdurulması, silahlı kuvvetlerin belirlenen çatışma bölgelerinden geri çekilmesi, sorunlu bölgede uluslararası bir denetimin kabul edilmesi, tarafların uyuşmazlığından kaynaklanan zarara karşılık verme politikalarından vazgeçme şeklinde olmaktadır. Savaşı geçici olarak durduran uygulamalar Güvenlik Konseyi denetiminde gerçekleşir.

1.3.2. Zorlayıcı Önlemler

Zorlayıcı önlemler BM Antlaşması'nın 41-42. maddelerinde düzenlenmiştir. Antlaşmada, silah kullanılmasını gerektiren ve gerektirmeyen yaptırımlar olmak üzere iki çeşit yaptırım uygulanmıştır. BM sisteminde Milletler Cemiyeti sisteminde olduğu gibi uygulanacak yaptırımların kısa sürede sonuç alınması ve etkili olunması isteniyorsa üyelerin yardımlaşması esası kabul edilmiş, üyeler arasında birlik sağlanmak istenmiştir (Bozkurt, Kütükçü ve Poyraz, 2003: 298). BM sisteminde örgütün uygulayabileceği yaptırımlar şunlardır:

1.3.2.1.Silahlı Kuvvet Kullanılmasını İçermeyen Önlemler

1.3.2.1.1. Diplomatik Yaptırımlar

BM Antlaşması'nın 41.maddesine göre;

> "Güvenlik Meclisi, kararlarını yürütmek için silahlı kuvvet kullanımını içermeyen ne gibi tedbirlerin alınması lazım geleceğini tespit ve Bileşmiş Milletler üyelerini bu önlemleri uygulamaya davet edebilir. Bu tedbirler, ekonomik münasebetlerin ve demiryolu, deniz, hava, posta, telgraf, radyo ve diğer iletişim ve ulaştırma vasıtalarının tamamen veya kısmen kesilmesi ile siyasi münasebetlerin kesilmesi de dâhil olabilir"

41. madde gereğince BM, kararlarını yürütmek için silahlı kuvvetlere başvurmadan önce ne gibi önlemler alacağı kararlaştırabilir ve BM üyelerine bu önlemleri uygulaması için çağrıda bulunabilir (Duran, 2001a: 130). BM Antlaşması'nda 41. maddede de diplomatik yaptırımlar konusunda bir açıklık mevcut değildir. Bir zorlama yöntemi olarak sadece diplomatik ilişkilerin kesilmesi, devleti, hukuka aykırı davranıştan vazgeçirme ve hukuka uymayı zorlamak açısından bu önlemler problemi çıkaran kusurlu devlete uygulanmaktadır. Bu tür yaptırıma, bahsi geçen, yani zarara uğrayan devlet başvurabileceği gibi, bir uluslararası örgüt çerçevesinde alınmış olan karara dayanarak, yaptırımı daha hızlı uygulamaya geçirmek için ortak bir önlem olarak da başvuruda bulunulabilir (Pazarcı, 1999: 201-202).

Diplomatik yaptırımların ne olduğu, ortak tedbirler komitesi tarafından kısaca bahsedilse de bu yaptırımların tam olarak uygulanması girişimi başarısızlıkla sonuçlanmıştır. Örneğin II. Dünya Savaşı sonrası demokratik yöntemlerle seçilmeyen General Franco'nun uluslararası barışı tehdit eden eylemlerinden dolayı BM, üyelerin, Franco hükümetinin gerçekleştirdiği toplantılara katılmayı önlemeyi ve üye devletlerin 1946'da büyük ve orta elçilerini İspanya'dan çekmesini istemiş, bu konuda diplomatik yaptırım uygulamıştır. Ancak BM Genel Kurulu'nun 1950 yılında ele aldığı *ad hoc* siyasi komitede bu yaptırımların Franco'ya karşı etkili olmadığı ve birçok devletin itirazı nedeniyle BM Genel Kurulu elçilerin geri çekilmesine ilişkin aldığı kararı iptal etmiştir. Ve bunun sonucunda BM'nin ilk diplomatik girişimi başarısız olmuştur. Ayrıca BM Genel Kurulu'nun 1962'de Güney Afrika aleyhinde aldığı ırkçı uygulamalar nedeniyle gerçekleştirilen diplomatik yaptırım kararında da herhangi bir sonuç çıkmamış, bu devlete daha sonra ekonomik yaptırım uygulanmıştır (Bozkurt, Kütükçü ve Poyraz, 2003: 299-301). Diplomatik yaptırımların devletler nezdinde yaptırım gücü olmadığı için başarıya ulaşma olasılığı da düşüktür. Diplomatik yaptırımlardan ziyade, ekonomik yaptırımların başarıya ulaşma şansının daha yüksek olduğu söylenebilir.

1.3.2.1.2. Ekonomik Yaptırımlar

"Bir ülkeyi ekonomik ya da siyasi açıdan zor duruma düşürmek için, o ülke ile ekonomik ilişkisi bulunan ülke ya da ülkelerin bu ülkeye mal ve hizmet satımlarını engellemek üzere önlemler alınmasına ambargo denir" (Arıboğan, Ayman ve Dedeoğlu, 2005: 21). Ambargo genellikle kendisine yönelmiş devlet için, önemli ve temel mallar olan; petrol madenler vb. kaynaklar için uygulanırken, ekonomik yaptırımın en ağırı olan o devlete gidecek tüm mallar için de uygulanabilir. Fakat insan haklarının korunması bağlamında sivil haklarının korunması, yaşlıların, çocukların ve kadınların daha az zarar görmesi göz önünde bulundurularak, gıda ve ilaçlar gibi hayati derecede öneme haiz olan maddeler üzerinde ambargo uygulanmamaktadır (Bozkurt, Kütükçü ve Poyraz 2003: 301-302).

Tarihte hem devletlerin hem de uluslararası örgütlerin en çok başvurdukları etkili sonuç alınabilen ve caydırıcı yaptırımın başında ambargo gelmektedir. Ulusal gücün en önemli unsurlarından biri olan ihracat ve ithalatın kontrol altına alınması veya kısıtlanması yaptırıma maruz kalan devleti, ekonomik, askeri ve siyasi bakımdan oldukça zor durumda bırakması ve kısa vadede etkili ve verimli sonuç alınması bu yola başvurulmasının en önemli sebebidir. Birleşmiş Milletler Antlaşması'nın 41. maddesi çerçevesinde Güvenlik Konseyi, kararlarının yürütülmesini sağlamak amacıyla silahlı kuvvet kullanılmasını gerektirmeyen önlemleri belirterek, üye devletleri bu önlemlere uymaya davet eder. 41. maddeye göre, silahlı kuvvet kullanılmasını gerektirmeyen ekonomik önlemler şunlardır: Ekonomik ilişkilerin tamamen veya kısmen kesilmesi, demiryolu, deniz, hava, posta, telgraf, radyo ve diğer iletişim ve ulaştırma araçlarının tamamen veya kısmen kesilmesi şeklindedir. Ancak 41. maddede, ekonomik önlemler belirtilmesine rağmen bu önlemlerin kapsamı hakkında diplomatik önlemlerde olduğu gibi ayrıntılı bir açıklama bulunmamaktadır (Karabulut, 2007: 15-29).

Ekonomik yaptırımlara örnek olarak ticari temsilcilerin geri çekilmesi, ambargo, abluka gibi önlemler gösterilebilir (Bozkurt, Kütükçü ve Poyraz 2003: 301). Ekonomik yaptırımlara ilk örnek, Kore'de askeri önlemleri uygulamak için bir ön caydırma aracı olarak uygulanmış ve 18 Mayıs 1951'de Genel Kurul tarafından Kuzey Kore ve Çin'e silah ve stratejik maddelerin girmesi konusunda yasak

getirilmiş ve ambargo uygulanmıştır. Daha sonra sırasıyla Güney Afrika Cumhuriyeti, Portekiz ve Rodezya'ya da ekonomik yaptırımlar uygulanmıştır (Özman, 1974:348-349). BM'nin kuvvet kullanmayı önleme adına gerçekleştirdiği ambargonun, ülkeleri kuvvete başvurma konusunda caydırma yoluna gitmediği ve ambargo uygulanan ülkede insan hakları ihlalleri görüldüğü için ambargo yöntemi uluslararası toplumca eleştirilmektedir.

1.3.2.2. Silahlı Kuvvet Kullanılmasını İçeren Önlemler

1.3.2.2.1. Askeri Yaptırımlar

Güvenlik Konseyi'nin askeri yaptırımları öngören 42. maddesine göre;

> "Güvenlik Meclisi, 41. maddede derpiş olunan tedbirlerin uygun olmayacaklarına veya uygun olmadıklarının sabit olduğuna hükmederse, milletlerarası barış ve güvenliğin muhafazası veya yeniden tesisi için, hava, deniz veya kara kuvvetleri vasıtasıyla, gerekli addettiği her türlü teşebbüse geçebilir. Bu teşebbüse, nümayişler, abluka tedbirleri ve Birleşmiş Milletler üyelerinin hava, deniz veya kara kuvvetleri tarafından yapılacak başka hareketler dâhil olabilir."

BM Antlaşması 42. maddesinin hükmü, bir askeri gücün varlığını ve bu gücün kullanımının koordinasyonunu sağlayan bir mekanizmanın işlemesini gerektirmektedir (Arend ve Beck, 1993: 50).

Silahlı kuvvet kullanımını gerektiren kararların alınması, BM Antlaşması'nın 27/2. maddesine göre, yani daimi üyelerin tamamının olumlu oyları dâhil 9 üyenin olumlu oyu ile gerçekleşir. Güvenlik Konseyi'nin daimi üyeleri isterlerse askeri önlemleri içeren kararı tartışıp veto edebilirler. BM Antlaşması'nın 42. maddesi hükmü gereğince Güvenlik Konseyi'nin silahlı zorlama önlemlerine üye devletlerin davet edilebilmesi için 43. maddede belirli şartların yerine getirilmesi şarttır. 43. maddedeki şartlar Güvenlik Konseyi ile kuvvet desteği verecek devletlerarasında gerekli kuvvetin kullanılması, yardımın yapılması hakkında antlaşmanın sağlanması, bu antlaşmaların üye ülkelerin anayasaları gereğince onaylanması ve BM Güvenlik Konseyi'nde tartışılıp müzakere edilmesi gerekir (Bozkurt, 2003: 38).

BM'nin silahlı zorlama önlemlerin uygulanması için 43. maddede üye devletler ile yaptığı anlaşmalarla temin etmesinin temel nedeni, askeri yaptırımları uygulamak amacıyla kullanacağı bir askeri gücünün olmamasından kaynaklanmaktadır. BM Antlaşması'nda, ilgili üye devletler 43. maddede öngörülen antlaşmaları gerçekleştirmek için, antlaşmanın 45. maddesine göre üye devletler acil hava milislerini bulundurmayı kabul etmekte ve 47. madde ile üye ülkelerin kurmay başkanlarından oluşan kurmay komitesine bu kuvvetlerin hareketlerinin planlanması ve düzenlenmesi için Güvenlik Konseyi'ne yardımcı olma görevi verilmiştir. Böylelikle BM Antlaşması ile doğrudan kullanılabilecek bir silahlı kuvvetin oluşturulması amaçlanmıştır. Fakat Güvenlik Konseyi'nin 1946'da kurduğu kurmay komitesinde bazı anlaşmazlıkların çıkması üzerine, komitenin çabaları 1947'de bir rapor vermekle sınırlı kalmış ve bu çabalar 1948'de son bulmuştur (Pazarcı, 1999: 217). BM Güvenlik Konseyi'nin üye ülkelerle antlaşma yaparak ortak bir kuvvet oluşturma politikası başarılı olmamış, devletler arasındaki anlaşmazlıklardan kaynaklanan ortak bir kuvvet oluşturamama politikası kargaşaya yol açmıştır. Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin meşruiyetinin devletler arsında sorgulanmasına yol açmıştır.

Güvenlik Konseyi, beş daimi üyesinin sahip olduğu veto hakkı nedeniyle karar almakta çok zorlanmaktadır. Daimi üyeler arasında kaynaklanan uyuşmazlığa ve kilitlenmeye ek olarak sistemdeki düzensizlikler de kuvvet kullanmak için karar almayı zorlaştırmıştır (Duran, 2001a: 135). Örnek olarak, BM Güvenlik Konseyi, Soğuk Savaş'ın bitimine kadar yalnızca dört kez yaptırım uygulamıştır. Bu kararlar Güney Rodezya (şimdiki adıyla Zimbabwe), Güney Afrika'ya karşı (41. madde) Kuzey Kore ve Haiti'ye karşı (42. madde) uygulanmıştır. Soğuk Savaş sonrası dönemde ise BM Güvenlik Konseyi daha aktif bir politika izlemiştir. Örneğin; (Irak 1990, Yugoslavya 1991, Libya, Somali ve Liberya 1992, Haiti ve Angola 1993, Raunda 1994, Sudan ve Burundi 1996 ve Sierra Leone 1997, Afganistan (Taliban Rejimi) 1999, Eritre ve Etiyopya 2000 olayları BM Güvenlik Konseyi'nin yaptırım kararı aldığı olaylardır. Bu kararların daha hızlı alınmasındaki ve uygulanmasındaki neden Soğuk Savaş sonrası süper güç olarak kalan ABD'nin nüfuzunun fazla

olmasından dolayı Güvenlik Konseyi'nde karar çıkmasını hızlandırmasıdır (Karabulut, 2007: 28-29).

Günümüzde Güvenlik Konseyi beş daimi üyesinin sahip olduğu veto hakkı nedeniyle karar almakta sorun yaşadığı örneklerinden ilki Suriye, diğeri ise Kırım meselesidir. 2010 yılında Arap dünyasında demokrasi, özgürlük ve insan hakları taleplerinden kaynaklanan halk hareketleri, toplumsal ve bölgesel silahlı direnişe dönüşmüştür. Bu olaylar Suriye'ye sirayet etmiş ve zamanla bir iç savaş haline dönüşmüştür. Suriye'deki olaylar, Suriye Baas yönetimi ve bu yönetimi istemeyen muhalifler arasında meydana gelmiştir. Olaylar 15 Mart 2011'de başlamış ve Nisan 2011'de tüm ülkeye yayılmıştır. Göstericiler, Beşer Esad'ın ve ülkeyi yöneten Baas partisinin iktidarı bırakmasını istemekte ve bu yönde eylemlerine devam etmektedir.

BMGK, 4 Şubat 2012'de, Suriye'de devam eden şiddetli çatışmaların son bulmasını, ülkede demokratik ve çoğulcu siyasete geçmeyi, güvenlik güçlerinin sivillere karşı orantısız güç kullanmasını önlenmesi, devam eden infaz, tutuklamalar ve kötü muameleler gibi işlenen tüm insan hakları ihlallerine son vermeyi ve silahlı gruplarda dâhil olmak üzere, bütün taraflara bütün şiddet eylemlerinin sona ermesini talep eden kararnameyi görüşmek üzere toplanmıştır. Kararname, BMGK'nın 13 üyesinin "evet" oyuna rağmen, Çin ve Rusya'nın "hayır" oyu ile veto edilmiş ve Suriye'de BMGK gözetiminde gerçekleştirilecek eylemlerin önü tıkanmıştır. Bu duruma, ABD ve AB ülkeleri sert tepki göstermiş ve Suriye'de gerçekleşen şiddet olaylarından Çin ve Rusya'yı sorumlu tutmuşlardır. BM Genel Sekreteri Ban Ki Moon da oylama sonucunda, BMGK'nın önemli bir fırsatı kaçırdığını ifade etmiştir (Ekrem, Erkin, 19.05.2014). BMGK daimi üyelerinden Rusya ve Çin'in Suriye müdahalesini veto ederek karar alınmasını engellemesi, BMGK'de daimi üyelerin veto hakkının devletler tarafınca çıkarları ölçüsünde kullanılması konusunu bir kez daha uluslararası sistemde gündeme getirmiştir.

BMGK daimi üyelerin karar almakta sorun yaşadığı diğer bir olay Kırım meselesidir. 2006'da Ukrayna hükümetinin başına geçen Viktor Yanukoviç, bir yıl sonraki seçimlerde rakibine kaybetmiş ve 2010'dan beri tekrar hükümetin başına geçmiştir. Yanukoviç, Rus yanlısı ve AB aleyhine izlediği politikalar yüzünden, halk tarafından protesto edilmiş ve 2014 Şubat ayında görevini bırakmak zorunda

kalmıştır. Bu olay üzerine Rusya Kırım'a müdahale etmiştir ve devam eden olaylarda Ukrayna ve Rusya arasında çatışmalar yaşanmıştır.

Kırım'ın Rus müdahalesi sonrası, Rusya topraklarına katılmasını öngören, Rusya tarafından desteklenen ve 16 Mart 2014'de yapılmış olan referandumdan bir gün önce BMGK, tüm ülkelere ve uluslararası kuruluşlara da bu referandum temelinde, Kırım'ın statüsünde gerçekleştirilecek herhangi bir değişikliği tanımama, tanıma anlamına gelebilecek her türlü adımdan uzak durulmasını öngören karar tasarısını görüşmüştür. Yapılacak referandum sonucunda Kırım'ın statüsünde yapılacak değişikliğin geçersiz olacağını vurgulayan karar tasarısı, Çin'in çekimser kaldığı oylamada, 13 üyenin "evet" oyuna rağmen Rusya tarafından verilen "hayır" oyu ile veto edilmiştir. AB'nin şiddetle karşı çıktığı referandum, ABD tarafından da reddedilmiştir. ABD, sunduğu tasarıda, Rusya'nın tehdit ve güç ile topraklarına katmak istediği Kırım topraklarını ve referandum kararını kesinlikle tanımayacağını ifade edip "Ukrayna'nın uluslararası tanınmış sınırları içinde bağımsızlık, egemenlik ve toprak bütünlüğüne bağlı kalınacağı" belirtmişti (NTVMSNBC, 19.05. 2014). BMGK toplantısında Kırım konusunda olumsuz karar çıkmasından sonra Kırım'ın Rusya topraklarına katılmasını öngören referanduma katılımın oranın yüzde 83 olduğu Kırım'da, oylamaya katılanların yüzde 93'ü, Ukrayna'ya ait Kırım topraklarının Rusya'ya katılımı yönünde evet oyu vermiştir. Fakat AB, ABD ve daha birçok ülke, Kırım'daki referandum sonucu çıkan kararı reddettiklerini ve tanımayacaklarını duyurmuşlardır. Görüldüğü gibi BMGK daimi üyelerin veto konusundaki ayrıcalığı, uluslararası sitemde birçok kararın alınmasını engellemiş ve BM'yi işlevsiz bırakmıştır.

1.4. BM GÜVENLİK KONSEYİ KARARI İLE KUVVET KULLANIMININ ÖRNEKLERİ

BM tarihinde Güvenlik Konseyi saldırgan devlete karşı kuvvet kullanılmasının örnekleri Kore olayı Körfez Savaşı ve Somali İç Savaşı gibi olaylarda kuvvet kullanılmıştır. Şimdi bunlara kısaca değinelim:

1.4.1. Kore Olayı

1950 Haziran ayında, Kuzey Kore'nin güneye geçip Güney Kore'ye saldırıda bulunması üzerine ABD, BM Güvenlik Konseyi'ne çağrıda bulunup olaya müdahale etmesini istedi. SSCB o sırada Çin'in Güvenlik Konseyi'nde temsiliyle ilgili olarak BM Güvenlik Konseyi'ni boykot ettiği için toplantılara katılmıyordu. 1950 Haziran ayında BM Güvenlik Konseyi, 25. 06. 1950 tarihli 82 sayılı kararıyla, Kore'de barışın bozulduğunu saptamış ve barışın tekrar kurulması için üye devletlere Güney Kore'ye gerekli yardımda bulunmalarını istemiş ve Kuzey Kore'den gerekli tüm yardımların çekilmesi çağrısında bulunmuştur. Bunun hemen ardından ABD, hava ve deniz kuvvetleriyle Kore'yi savunma ve destek emri vermiş oldu (Arend ve Beck, 1993: 52).

Güvenlik Konseyi 27. 06. 1950 tarihli 83 sayılı bir karar ile üye devletlere Güney Kore'ye gerekli yardımlarda bulunulup, Kuzey Kore'nin ülkeden çıkartılarak barışa destek verilmesi amaçlanmıştır. Güvenlik Konseyi 07. 07. 1950 tarihli 84 sayılı kararla silahlı kuvvet gönderecek üye devletlere, ABD'nin komutasında hareket edecek bir birleşik komutanlığının emrine vermeleri konusunda tavsiyede bulunmuştur. Bu tavsiyeleri aralarında Türkiye'nin de dâhil olduğu 16 devlet uyarak Kore'ye silah göndermiştir. Müdahalede bulunan devletler ABD komutası altında BM adına hareket etmiştir. Fakat BM Güvenlik Konseyi'nin almış olduğu kararlar üzerine, SSCB'nin Güvenlik Konseyi'ne tekrar katılmasından sonra Güvenlik Konseyi ilgili silahlı kuvveti yönetme konusunda bir karar alamamıştır. Sonrasında BM Genel Kurulu devreye girmiştir. Genel Kurul, ABD'nin de tavsiyesini dikkate alarak 02. 11. 1950 tarihinde aldığı 377 sayılı "barış için birlik" kararı adı altında müdahalede bulunma kararı kabul edilmiştir. Kore olayında Güvenlik Konseyi ve Genel Kurul'un almış olduğu kararlar tartışılmış ve devletlerarasında görüş ayrılıkları oluşmuştur. Tartışma, 27. maddeye ilişkin olarak bir daimi üye olan SSCB'nin yokluğu durumunda karar alınıp alınmayacağı ve VII. Bölümle ilgili Güvenlik Konseyi'nin daimi üyelerinden Rusya'nın vetosu nedeniyle silahlı bir müdahaleye izin vermesi konusunda gerekli kararları alamıyorsa, bağlayıcılığı bulunmayan Genel Kurul'un tavsiye kararı vermesi sonucunda Kore'ye müdahalenin meşru olup olmadığı üzerinde yoğunlaşmıştır (Pazarcı, 1999: 217-218). BM örgütü

bu durumda, uluslararası barış ve güvenliği sağlamak ve Kore'deki olayların daha da büyümesini engellemek için, Güvenlik Konseyi daimi üyesi Rusya'nın vetosu yüzünden müdahale yolunun kapanmasının ardından Genel Kurul'un tavsiyesi üzerine de müdahale kararı alınabileceğini teyit etmiştir.

1.4.2. Körfez Olayı

BM Güvenlik Konseyi'nin kuvvet kullanılması konusunda aldığı diğer bir karar, Irak'ın Kuveyt'e saldırması sonucu patlak veren Körfez Savaşı sonucunda gerçekleşmiştir. 2 Ağustos 1990'da Irak güçleri Kuveyt'i işgal edince uluslararası toplum daha önce örneği görülmeyecek bir biçimde cevap vermiştir (Arend ve Beck, 1993: 53). BM Güvenlik Konseyi 06. 08. 1990 tarihli 661 sayılı kararla Irak'ın uluslararası barış ve güvenliğini ihlal ettiğini teyit ederek, Irak ile mal alım satım işini yasaklayan, bu amaçla gidip gelecek gemilere abluka uygulanmasını ve en son gerektiğinde zor kullanmasını onaylayan 25. 08. 1990 tarihli 665 sayılı karar alındı. BM aldığı bu önlemlerin ilkini 41. madde olan ekonomik ambargo ikincisini de 42. madde olan kuvvet kullanılması kapsamında gerçekleştirmiştir. Güvenlik Konseyi Irak'ın Kuveyt'i işgali sürdürmesi üzerine 29. 01. 1990 tarihli 678 sayılı kararıyla üye devleteler bölgede tekrar barış ve güvenliğin korunması için "gerekli bütün yollara" başvurma izni verilmiştir. Bu karar üzerine Kuveyt'e yardım etmek için oluşturulan "koalisyon kuvvetleri", Irak'a karşı silah kullanma yoluna gitmiştir (Pazarcı, 1999: 218-219).

1.4.3. Somali İç Savaşı

Afrika kıtasında stratejik bir noktada bulunan Somali de, Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra, Afrika'daki Sovyet etkisi kırılmaya başlamıştır. Başbakanın ülkedeki iç karışıklıklardan dolayı 1991'de görevden alınmasından sonra ülke büyük bir sivil mücadeleye girmiştir. BM bu ülkeye insani yardım bağışlasa da ekonomik yardımlar, savaşan grupların engellemelerinden ve yardımları paylaşamamasından kaynaklanan anlaşmazlıktan dolayı iletilemiyordu. Bunun üzerine ABD, BM'ye, insani yardıma destek için Kasım 1992'de Somali'ye, askeri güç göndermeyi teklif

etmiştir. Bu teklifi kabul eden BM, hemen harekete geçerek VII. Bölüm çerçevesinde 794 sayılı kararla üye devletlere insani yardım operasyonu kapsamında kuvvet kullanma yetkisi vermiştir. Bu yetki sonucunda ABD Somali'ye askeri güç göndermiştir. BM her ne kadar herhangi bir ülkeye saldırı ve tehdit olmasa da Somali'deki durumu uluslararası barış ve güvenliğe bir tehdit olarak algılamıştır. BM Antlaşması VII. Bölüme dayanan bu operasyon, BMGK kararıyla kuvvet kullanmanın bir diğer örneğidir (Bozkurt, 2003: 46-47).

1.5. BİRLEŞMİŞ MİLLETLER BARIŞ GÜCÜ VE BARIŞI KORUMA OPERASYONLARI

Soğuk Savaş sonrası dönemde adı sık sık geçen çatışma analiz yöntemlerinden olan, barışı koruma *(peace keeping),* barış inşaası yapma *(peace making),* barışa zorlama *(peace enforcement)* gibi kavramları Michael S. Lund, "Şiddetli Çatışmaları Önleme" *(Preventing Violent Conflicts)* adlı eserinde, çatışma eğrisi olarak tanımladığı kavramsal modelinde tanımlamıştır.

Lund bu modelde, çatışmaların başladığı andan itibaren sonlandığı ana kadar atılabilecek adımları gösteren durumlar olarak açıklamaktadır. Bu eğride şiddetli çatışmalar esnasında güç kullanma konusunda, şiddet içeren ve içermeyen eylemlere başvurulabileceğini belirmekte ve bu eylemlerin çatışmanın yükselip düşme eğilimi gösterdiği durumlarda nasıl olması gerektiğini açıklamaktadır (United States Institue of Peace, 2008: 7-8)

Lund çatışma eğrisinde devletlerin barıştan savaş durumuna gelene kadar geçen safhaları incelemiştir. Çatışma eğrisinde, barış inşaası yapma ve barışa zorlama süreci savaş esnasında gerçekleşirken, barışı koruma süreci ise savaş sonrası kriz döneminde gerçekleşmektedir. Lund, "barış inşaası yapma" kavramını çatışmanın yönetimi konusunda gerçekleştirilen eylemler olarak ifade etmiştir. Kavramı savaşın ilk evresi ile ilişkilendirmekte, taraflar arasında düşmanlığı sona erdirmek için gösterilen çaba olarak belirtmiştir. "Barışa zorlama" kavramını ise çatışmayı yatıştırmakla gösterilen çabalar süreci olarak belirtmektedir. Barışa zorlama eylemi savaşın geç evrelerinde gerçekleşir. Saldırgan tarafları antlaşmaya

zorlamak için gösterilen tüm çabalar olarak da ifade edilmiştir. Aynı eğride, "barışı koruma" kavramının da çatışmanın sona ermesinden hemen sonra gerçekleşen bir kavram olduğunu, savaş sonrası krizde devletlerin barışı korumak için gösterdiği çabaların ürünü olarak gerçekleştiğini belirtmiştir. Barışı korumayı, yeniden tırmanabilecek çatışmaları önlemek için çaba gösterme eylemi olarak ifade eden Lundt çatışma olayının çözümü yönünde tarafların aktif olarak hareket etmesi gerektiğini vurgulamaktadır (Lund: 1996: 38).

1992-1996 yılları arasında Birleşmiş Milletler Genel Sekreterlik görevini yürütmüş olan Boutros B. Ghali de 1992 tarihli "Barış İçin Gündem: Önleyici Diplomasi, Barış İnşaası Yapma ve Barışı Koruma" (An Agenda for Peace: Preventive Diplomacy, Peacemaking and Peace-keeping) adlı raporunda, barışı koruma *(peace keeping)*, barış inşaası yapma *(peace making)*, barışa zorlama *(peace enforcement)* gibi kavramları kuvvet kullanma bağlamında analiz etmiştir.

Ghali, "Barış İçin Gündem" adlı raporda "barış inşaası yapmak" kavramını, BM Antlaşması VII. bölüm altında öngörüldüğü gibi barışçıl yollarla düşman tarafları bir araya getirip, antlaşmaya zorlamak olarak ifade etmiştir. "Barışa zorlama birimi" adlı kavramı, BM'nin savaşın sonlarına doğru tarafları silah bırakmaya zorlamak ve kötü durumu iyileştirmek için silahlı kuvvetlere başvurması süreci olarak tanımlamıştır. "Barışı koruma" sürecini, BM mevcudiyetinde askeri ya da polis personelle ve sivil personeli de kapsayan, ilgili tüm tarafların rızası ile çatışma sürecinin hemen sonrasında askeri eylemin konuşlandırılması olarak ifade etmiş, hem barışı koruma hem de çatışmaları önlemeyi amaçlayan imkânları genişletmeyi öngören teknik bir kavram olarak ifade etmiştir (Ghali, 1992: 5, 12).

BM Antlaşması'nın VII. Bölümünde Güvenlik Konseyi'nin yetkilerinden bahsedilirken sistemde herhangi bir saldırı durumunda konseyin 41. ve 42. maddelerde belirttiği zorlama tedbirleri ve kuvvet kullanmayı içermektedir. Ancak BM Antlaşması'nda "barışı koruma"[2] *(peacekeeping)* konusunda herhangi bir

[2] "Barışı koruma" *(peacekeeping)* kavramı rızaya dayalı tarafsız ve meşru savunma durumları hariç kuvvet kullanma yetkilerini kapsamayan bu operasyonlar BM kurucu antlaşmasında açıkça belirtilmediği için hukuki dayanaktan yoksun bir şekilde meydana gelmiştir. Doktrinde bu konuda çok şey belirtilmiş, BM Antlaşması'nın birçok hükmünün bu operasyonlara hukuki dayanak noktası oluşturduğu iddia edilmiştir (Öncü, 2006: 31)

düzenleme mevcut değildir. Barışı koruma kavramı, Soğuk Savaş yıllarında VII. Bölümün tam olarak işletilmemesinden dolayı bu eksiklikleri gidermek üzere BM Genel Sekreteri Dag Hammarskjöld'ün liderliğinde BM'nin ortaya attığı bir çözümdür. "Barışı koruma misyonuna ve tüm askeri müdahalelere karar verme yetkisi ilke olarak Güvenlik Konseyi'ndedir." Ancak Genel Kurul yetkilerini bazen muğlak konularda imkânları çerçevesinde kullanmaya çekinmemektedir. Soğuk Savaş döneminde Güvenlik Konseyi'nin yetkisi altında olan konular daimi üyeler arasında görüş birliği olmamasından dolayı 3 Kasım 1950'de 377 sayılı Barış İçin Birlik kararı kabul edilmiştir (Doğan, 2012:112). Karara göre; "Güvenlik Konseyi, uluslararası barış ve güvenliğin korunması ile ilgili görevlerini veto hakkının kötüye kullanılması nedeniyle yerine getirmezse, Genel Kurul, barışın ihlal edilmesi tehdit edilmesi veya saldırı eyleminin gerçekleşmesi durumunda, silahlı kuvvetlerin kullanılması da dâhil olmak üzere üye devletlere uygun olan önlemleri tavsiye etmek için uyuşmazlığı ele alacaktır." Düzenlemesiyle, barış için birleşme kararı Genel Kurul'a barış için bağlayıcı karar alma yetkisini vermekle beraber sadece barış ve güvenlik konusunda bu organın sahip olduğu yetkiyi onaylamıştır (Duran, 2001a: 129).

Barışı koruma gücü hakkında BM Genel Sekreteri Dag Hammarskjöld, 6 Ekim 1956 tarihte yazdığı başka bir raporda ise:

> "Genel Kurul, barış gücüne ulusal birliklerini sunacak devletlerin rızasını alarak, Birleşmiş Milletler İlk Acil Gücünü oluşturma konusunda yetkili olmasına rağmen, barış gücünün konuşlanacağı ya da operasyonda bulunacağı devletlerin (...) iznini almadan, barış gücü birliklerinin bu ülkeye ayak basmasını isteme yetkisine sahip değildir."

Açıkça belirttiği gibi barışı koruma operasyonlarının rızaya dayalı olması, askerleri topraklarında kabul eden devlet dışındaki tarafların da operasyona rıza göstermesini gerektirmektedir. Yani bütün tarafların rızasının olması gerekir. Bu durum, Süveyş krizi sonrası BM Acil Gücü (UNEF I) oluşturulması aşamasında açıkça beyan edilmiştir. Bu gücün kurulmasını öngören Genel Kurul kararında, Genel Sekreterden "ilgili tarafların rızasını alarak" operasyonun uygulanmasını sağlamak için bir plan hazırlaması talep edilmiştir. Askerî ve stratejik bakımdan da

çok önemli olan ilgili bütün taraflarının rızasının alınması, tarafların operasyona onay verdikleri ve askerlerle iş birliğini kabul ettikleri anlamına da gelmektedir. Bu durum, operasyondan beklenen başarının etkili olması bakımından çok önemlidir (Öncü, 2006: 40). Bütün ülkelerin rızası alınarak gönüllü olarak katıldığı ve istedikleri zaman geri çekilebildiği operasyonları yürütecek olan her ülkenin askerleri, kendi ülkesinin üniformasını giyer ve bu askerlerin BM barış gücü askerleri oldukları başlarına giydikleri mavi berelerden veya BM rozetinden anlaşılır. Bu yüzden bu askerlere "mavi bereliler" denmektedir. Bu askerler savaş için değil barış için faaliyette bulunmaktadırlar (Duran, 2001b:136).

1948'den günümüze kadar BM farklı coğrafyalarda ve farklı amaçlarla 65 adet barış gücü oluşturmuştur. 45 tanesi tamamlanan misyonların 15 tanesi de hala devam etmektedir. BM barışı koruma gücünün temel amacı, kuvvet kullanma veya askeri çatışmalara katılmak değildir. Temel amaç, çatışma ve uyuşmazlık olduğu durumlarda barış ve güvenliği sağlamaktır. Bir misyona barış gücü denmesi için iki temel şart gereklidir: birincisi çatışmaya taraf olan aktörlerin bu gücün uygulanmasını kabul etmesi, ikincisi ise bu gücün elinde ağır silahlara sahip olmaması sadece meşru müdafaa amacıyla kuvvet kullanması olmalıdır. Evrensel siyasi bir kurum olan BM'nin, asıl amacı savaşmak değil, tarafsız bir kurum olarak çatışan devletleri ya da grupları güvenini kazanıp dünyada istikrar ve barışın bulunduğu bir ortam oluşturmaktır. Barışı ve güvenliği sağlamak için, kuvvet kullanma görevi NATO gibi askeri ittifaklara aittir (Doğan, 2012:113-114).

İKİNCİ BÖLÜM

KUVVET KULLANMADA NATO'NUN ROLÜ VE SOĞUK SAVAŞ SONRASI DEĞİŞEN KONSEPTİ

2.1. NATO'NUN KURULUŞUNA GİDEN SÜREÇ

2.1.1. İkinci Dünya Savaşı Sonrası Uluslararası Politikada Meydana Gelen Gelişmeler

Avrupa'nın yıkımına neden olan İkinci Dünya Savaşı sonucunda, savaşın galipleri devletler bile ekonomik ve siyasal güçlerini yitirmişlerdir. Savaş sonucunda iki büyük devletin durumu ve konumu önem arz etmektedir. Bu devletlerden ilki, savaşın kendi topraklarında yaşanmamasından dolayı, savaşın yıkımından yıpranmayan ve ekonomisindeki canlılıktan dolayı güçlü bir pozisyonda olan ve dünyanın en büyük devletlerinden bir durumuna gelen ABD'ydi. Diğeri ise, savaş, topraklarında devam etmesine rağmen geniş alana hükmeden muazzam coğrafyası sayesinde, varlığını tehlikeye sokacak biçimde yıkıma uğramayan ve güçlü kara ordularının bünyesinde bulundurması sayesinde güçlü bir konumda olan Sovyetler Birliği'ydi (Gürkaynak, 2004: 29).

ABD ve Sovyetler Birliği, İkinci Dünya Savaşı sonrası Batı Avrupalı müttefiklerin yıpranmasından ve sömürgeci büyük güçlerin kargaşa ve çözülme içerisinde bulunmalarından dolayı ortaya çıkan büyük güç boşluklarını kendi askeri ve ideolojik yönelimleri çerçevesinde doldurmaya çalışmışlardır. İkinci Dünya Savaşı sonrası, ABD, savaşta daha az kayıp vermesi ve daha az yıpranmasından dolayı SSCB'ye göre üstün bir konumdaydı. Ayrıca askeri açıdan önemli bir potansiyeli olan atom tekeli de ABD'nin elindeydi. Savaşta yaklaşık yirmi milyon insanını kaybeden SSCB ise, büyük yıkıma uğramış ve topraklarının istila edilmesi sonucunda sanayi, ulaşım, maden, tarım, enerji, kültür ve sağlık tesisleri ciddi anlamda zarara uğramıştır. Bu durum, SSCB'nin, Batı'ya karşı saldırgan bir tutum izlemesine zemin hazırlamıştır (Gürkaynak, 2004: 30).

İkinci Dünya Savaşı sonrasında, uluslararası sistemde Sovyet tehdidi ve beraberinde komünizmin yayılmaya başlaması, Batı'yı endişeye sevk etmiştir. Büyük askeri ve sanayi güce sahip olan Almanya, Japonya ve İtalya'nın savaştan yenik çıkması, İngiltere ve Fransa'nın galipler arasında yer alsalar da büyük ölçüde yıpranmış olmalarından dolayı Avrupa ve Pasifik'te büyük bir güç boşluğu meydana gelmişti. Bunun sonucunda Sovyet Rusya, yayılmacı politikasını sürdürerek bu güç boşluğunu doldurmak istemiştir (Güzel, 2009: 5).

2.2. NATO (NORTH ATLANTIC TREATY ORGANIZATION) İTTİFAKI'NIN KURULUŞU

Marshall Planı ve Truman Doktrini, Sovyetler Birliği'nin ideolojik tavrını dayatmak ve egemenlik sahasını genişletmek için Ortadoğu ve Avrupa'da giriştiği yayılmacı faaliyetlerine karşı, ABD'nin almış olduğu ilk tedbirlerdir. 1948'de gerçekleşen Berlin Ablukası, ABD'ye dünyanın yeni bir barış düzenine geçmek için artık Sovyetler Birliği ile iş birliği yapma imkânını kalmadığını açıkça göstermiştir. İşte bu aşamadan itibaren ABD, Sovyet yayılmacılığını kontrol etmek için Sovyetlere karşı "çevreleme" *(containment)* politikası izlemiştir. Yani ABD bundan sonra Sovyetler Birliği'nin yayılmacılığını durdurmak ve Sovyetler Birliği'nin girişeceği eylemleri kontrol altına almak için bir dizi tedbirler almaya başladı. Bu tedbirlerin en etkilisi ve önemlisi 4 Nisan 1949'da ABD'nin önderliğinde kurulacak olan Kuzey Atlantik ittifakı olmuştur (Armaoğlu, 1993: 448).

Sovyetler Birliği ile Batılı devletler arasında, Almanya konusundaki derin görüş ayrılıkları, Doğu Avrupa ülkelerinin ideolojik ve ekonomik anlamda Sovyet nüfuz alanına girmesi, Sovyetlerin İran ve Türkiye üzerindeki baskısı, ABD ve SSCB arasındaki Soğuk Savaşı zirveye çıkarmış ve bu durum iki ülke arasında derin bir güvensizliğe neden olmuştur. Devam eden yıllarda ABD ve SSCB arasında birçok kriz yaşanmıştır. İkinci Dünya Savaşı sonrası gerçekleşen bu olaylar devletleri bir tehdit aracı olarak askeri örgütler kurmaya itmiştir. Nihayetinde ABD ve Batı Avrupa ülkelerinin kurmuş oldukları NATO ittifakına karşı, SSCB, Varşova Paktı'nı kurarak cevap vermiştir.

ABD ve SSCB arasında ortaya çıkan güvensizliğin derinleşmeye başladığı bir dönem olan 1948 Şubatı'nda, Çekoslovakya hükümetinin tamamen komünistlerin eline geçmesine neden olan Prag darbesi sonucu, Çekoslovakya, Sovyet etki alanı içine girmişti. Bu olay üzerine Batılı ülkeler, 17 Mart 1948'de Belçika, Fransa, Lüksemburg, Hollanda ve İngiltere Brüksel'de bir antlaşma imzaladılar. Bu antlaşma ile taraflar, ortak bir savunma mekanizması kurmayı, ekonomik, kültürel ilişkileri geliştirmeyi ve güçlendirmeyi kararlaştırmışlardır. Brüksel Antlaşması'nın 4. maddesine göre, taraflardan biri Avrupa'da silahlı bir saldırıya uğradığı takdirde antlaşmayı imzalayan diğer devletler ellerindeki tüm askeri ve öteki imkânları seferber ederek saldırıya uğrayanlara ortak bir şekilde yardımda bulunacaklardı. Nihayetinde 1948 Eylül'ünde Brüksel Antlaşması çerçevesinde askeri bir örgüt kurulmuş ve bunun adı da Batı Birliği Savunma Örgütü olmuştur (Sander, 2012: 264).

Avrupa'da bu gelişmeler olurken ABD, yüzyılı aşkın bir süredir Monroe Doktrini'nin neticesinde alınan kararların gereği olarak Avrupa işlerinden uzak duruyordu; fakat Soğuk Savaş'ın şartları bu doktrinin anlamının yitirmesine yol açmıştır. ABD kongresinden Senatör Vanderberg'in dışişleri bakanlığına danışarak hazırladığı bir yasa tasarısında, ABD'nin ulusal güvenliğini tehdit eden bir silahlı saldırı durumunda, BM Antlaşması 51. maddede bahsedilen bireysel veya toplu meşru müdafaa hakkını kullanarak barışa destek vermesi tavsiye ediliyordu. Bu tasarı, ABD senatosu tarafından 11 Haziran 1948'de kabul edildi. ABD'nin Avrupa'yı da içine alacak bir savunma ittifakına girmesinin önündeki engel kalkmış oldu. Bunun üzerine Brüksel Antlaşması'nı imzalayan devletler ile ABD, Kanada, İtalya, Danimarka, Norveç, Portekiz ve İzlanda Washington'da bir araya gelerek 4 Nisan 1949'da NATO'yu kuran Kuzey Atlantik Antlaşması'nı (North Atlantic Treaty) imzalamış ve Antlaşma 24 Ağustos 1949'da yürürlüğe girmiştir. Antlaşma, 12 ülke arasında oluşturulan bir savunma ittifakı olarak ortaya çıkmıştır. Bu ülkeler Belçika, Fransa, Lüksemburg, Hollanda, Danimarka, İzlanda, İtalya, Norveç ve Portekiz gibi Avrupa ülkeleri ile Amerika Birleşik Devletleri ve Kanada gibi Kuzey Amerika ülkeleriydi. 18 Şubat 1952'de Türkiye ve Yunanistan, 23 Ekim 1954'de

Almanya Federal Cumhuriyeti ve 30 Mayıs 1982'de İspanya'nın katılımıyla NATO üyelerinin sayısı 16'ya çıkmış oldu (Erhan: 2001: 543).

4 Nisan 1949 tarihli Washington Antlaşması uyarınca, NATO'nun esas görevi, üye ülkelerin özgürlük ve güvenliklerini korumaktır. İttifak, demokrasi, bireysel özgürlük, hukukun üstünlüğü ve uyuşmazlıkların barışçı yollardan çözümü gibi konularda üye ülkelerin ortak değerlerine sahip çıkarak ve bunları koruyarak, bu değerleri Avrupa-Atlantik bölgesinde yaymak için çaba göstermektedir. NATO, üyelerinin, ortak ilgi sahasına giren güvenlik konularında bir arada görüş alışverişinde bulundukları ve ortak hareket ettikleri bir transatlantik forum işlevi görmektedir. Bu niteliği itibariyle NATO, ABD önderliğinde, Kuzey Amerika ve Avrupa'nın güvenliğinin bölünmezliğini temsil etmektedir (Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı, 8 Aralık 2013).

2.3. NATO İTTİFAKI, YAPISI ve ORGANLARI

NATO ittifakı, BM Antlaşması'nın, bağımsız herhangi bir saldırı durumunda ülkelerin bireysel ve toplu savunma konusundaki nasıl hareket etmeleri gerektiğini belirten 51. maddesi çerçevesinde kurulmuştur. İttifakın amacı; "Kuzey Atlantik sahasında barışçıl ve dostane ilişkileri" geliştirmektir. NATO, üye ülkelerin üzerinde olan hükümetler arası bir örgüt niteliğindedir. İttifakın işleyişindeki temel prensip, üye ülkelerin güvenliğinin bölünmezliği, riske atılamayacağı temeline dayandırılmış olan egemen devletlerarasındaki iş birliği anlayışına dayanan bir ittifak görünümündedir. İttifak, üye ülkelerden herhangi birinin temel güvenliğini tehdit eden sorunlarla sadece kendi ulusal çabalarıyla başa çıkmak zorunda kalmayacağını yani bireysellikten ziyade, kolektifliğe vurgu yapmakta ve üyelerini egemen devletler olarak savunma alanındaki sorumluluklarını yerine getirme hakkından mahrum bırakmadan ulusal güvenlik hedeflerine ulaşmada ittifakın desteğini sağlamak üzerine temellendirilmiştir (Yılmaz, 2009: 14).

Kuzey Atlantik Antlaşması'nın giriş bölümünde; Taraflar, BM Antlaşması'nın amaç ve ilkelerine olan inançlarını, bütün uluslar ve hükümetlerle barış içinde yaşama isteklerini tekrarlamaktadır. Halklarının demokrasi ilkelerine,

kişisel özgürlük ve hukukun üstünlüğüne, ortak miras ve kültürlerini korumaya kararlı olduklarını belirtilmişlerdir. Kuzey Atlantik bölgesinde istikrar ve refahı geliştirmeye çalışacaklarını, savunma, barış ve güvenliklerini korumak için birlikte hareket edecekleri konusunda kararlı olduklarını vurgulamaktadırlar (Gündüz, 2009: 658). İttifak, bu yönüyle, kolektif bir yapıya bürünmüş, üyeler arasında dış tehditlere karşı ortak bir güvenlik yapısı oluşturmayı hedeflemiştir.

Kuzey Atlantik Antlaşması, tüm üye ülkeler için siyasal bağımsızlık ve güvenliği tehdit eden bir duruma karşı bir araya gelip durumu müzakere etme ve ortak savunma ilkesine dayanmıştır ve NATO'nun en önemli özelliği buradan gelmektedir (Sander, 2012: 267). NATO'nun 4. maddesi; "Taraflar, içlerinden herhangi birinin siyasal bağımsızlık ve güvenliği, toprak bütünlüğü tehdit altına girdiğinde, içlerinden birinin talebi durumunda bir araya gelerek durumu müzakere edeceklerdir" hükmü üyeler arasında müzakereyi ve ortak savunmayı açıkça belirtmektedir.

Ortak savunma antlaşmasının 5. maddesi ise şöyledir:

> "Taraflar, içlerinden birine ya da birkaçına karşı Avrupa'da ya da Kuzey Amerika'da ortaya çıkacak silahlı bir saldırının, bütün taraflarına yöneltilmiş bir saldırı sayılması ve dolayısıyla taraflardan her birinin böyle bir saldırı durumunda, BM Antlaşması'nın 51. maddesiyle tanınan tek tek ya da ortak meşru savunma hakkını kullanarak, Kuzey Atlantik bölgesinde güvenliği yeniden kurmak ve sürdürmek için silahlı kuvvetler kullanımı da dahil olmak üzere, gerekli göreceği harekete, tek tek ve öteki taraflarla anlaşma halinde, hemen başvurmak yoluyla saldırıya uğrayan taraf ya da taraflara yardım etmesi konusunda anlaşmışlardır. Bu nitelikte olan her silahlı saldırı ve bunun sonucunda alınan her önlem hemen Güvenlik Konseyi'nin bilgisine sunulacaktır. Bu önlemler, BM Güvenlik Konseyi'nin uluslararası barış ve güvenliği yeniden kurmak ve sürdürmek için gerekli önlemleri alması ile son bulacaktır."

İttifaka, kolektif savunma hakkını kullanma yetkisi veren ve ittifakın en önemli maddelerinden biri olan 5. madde, üye devletlerin iradesine saygıyı

vurgulamış, üyeler arasında herhangi bir saldırıya karşı birlikte hareket etme fikrine katkıda bulunmuştur.

NATO'nun savunma ve askeri maçlı bir ittifak olmasının yanında bir başka amacı da, üyeleri arasında ekonomik, siyasal istikrarı sağlayarak yakın ilişkiler kurmaktır. Bu amaçla ilgisi olan 2. madde ise şöyledir (NATO Handbook, 2006: 371):

> "Taraflar, kendi özgür kuruluşlarını sağlamlaştırmak, bu kuruluşların dayandığı ilkelerin daha iyi anlaşılmasını sağlamlaştırmak ve istikrar ile refahı sağlamaya yönelik koşulları geliştirmek yoluyla, uluslararası iyi niyetli ve dostça ilişkilerin gelişmesine yardım edeceklerdir. Taraflar uluslararası ekonomik politikalarındaki tüm farklılıkları ortadan kaldırmaya çalışacaklar ve içlerinden her biri ya da tümü arasında ekonomik iş birliğini teşvik edeceklerdir."

Antlaşmanın 9. maddesi ise tarafların, Antlaşmanın uygulanmasıyla ilgili sorunları görüşmek üzere ve her tarafın temsil edileceği bir savunma politikasını gerçekleştirmek için bir Konsey kurmayı öngörmektedir. Ayrıca Kuzey Atlantik Antlaşması'nın 11.maddesi, antlaşmanın hükümlerinin her ülkenin anayasal sürecine uygun olarak yürütüleceği yani iç hukukta ve uluslararası hukukta bir uyumsuzluğun olamamasını ifade etmektedir. 12. ve 13. maddelerinde ise her on yılda bir antlaşmanın yeniden gözden geçirilmesi belirtilmekte ve NATO'nun kuruluşundan yirmi yıl sonra her üye bir yıl önceden haber vermek suretiyle antlaşmadan çekilme hakkına sahip olması kararı alınmıştır (Sander, 2012: 268).

Önemli güvenlik ittifaklarından olan NATO'nun karar mekanizmasını oluşturan organlarından ilki, Kuzey Atlantik Konseyi'dir. ittifakın tepesinde bulunan, üye devletlerin dışişleri bakanlarından oluşan ve ittifakın en yüksek karar alma organı olan Konsey, üyeler arasında siyasal dayanışma açısından önemli bir merkezdir. Eşit haklara sahip olan üye devletler, kararlarını Konsey'de oybirliği ile alırlar (Sander, 2012: 268). İttifakın diğer organı ise, NATO Genel Sekreteridir. Genel Sekreter, ittifakın en üst düzey sivil yetkilisidir. Genel Sekreter, Kuzey Atlantik Konseyi, Savunma Planlama Komitesi'nin ve Uluslararası Sekreterlik'in

yönetiminden sorumlu olup 4 yıllığına seçilmektedir (Hasgüler ve Uludağ, 2007: 310). İttifakın son organı ise, üye ülkelerin Genel Kurmay Başkanları'ndan oluşan Askeri Komite'dir. Askeri Komite, Savunma Planlama Komitesine bağlı olarak çalışmaktadır. Askeri Komite'ye, çalışmalarında, Komite'nin yürütme organı olan ve sivil sekreterlik gibi çalışan Milletlerarası Askeri Kurmay Heyeti yardım etmektedir (Duman, 1987: 237).

2.4. NATO'NUN SOĞUK SAVAŞ DÖNEMİNDE İZLEMİŞ OLDUĞU STRATEJİLER

NATO kuruluşundan bu yana, SSCB ile olan ilişkilerine göre belirlediği dört süreç izlemiştir (Bilbilik, 2008: 25):

1. Gerginlik süreci (1949-1962)
2. Yumuşama süreci (1962-1968)
3. Uzlaşma süreci (1968-1990)
4. Barış için diyalog ve iş birliği süreci (1990 sonrası)

SSCB ve Varşova Paktı'nın dağılmasına paralel olarak da NATO askeri ve siyasi stratejisinde farklı yollar izlemiştir.

2.4.1. Gerginlik Süreci Kitlesel Karşılık Stratejisi (1949-1962)

1950'li yılların ikinci yarısında NATO üyeleri; Avrupa'daki gelişmeler ve Kore Savaşı ile kendini iyice açığa çıkan Sovyet tehdidi ve Almanya'nın yeniden silahlandırılmasıyla tekrar gündeme gelen Alman sorunu gibi problemlerle uğraşmak zorunda kalmışlardı. Bu gibi problemler ve tehditlere karşı, ittifak içinde NATO'nun stratejisi ne olmalı tartışmaları başlamıştı. ABD, bu tartışmalar eşiğinde belirlediği yeni bakış olarak bilinen politikasına göre; Avrupa'da büyük bir savaş gerçekleşirse, Sovyetler Birliği de bu savaşa katılacak ve böylece ABD ve SSCB birbirlerine karşı nükleer silahla karşılık verecekti. Bu nedenle üyeler, konvansiyonel silah yığınağı yapmaktan ziyade, nükleer silah kullanılmasına uygun olarak bir strateji belirlerse bu

daha uygun olacaktı. Çünkü nükleer silahlar konvansiyonel silahlara oranla hem daha ucuz hem de caydırıcı gücü daha yüksekti. Böylece bu politikayla NATO, ittifak içinde nükleer silahların kullanımına büyük önem vermiştir. Gerginlik süreci (1949-1962) stratejisinin Eisonhower yönetimince resmen kabul edilmesinden sonra 1954 toplanan Konsey, SSCB'ye karşı nükleer silah kullanılmasına dair bir plan hazırlanılması hususunda NATO komutanlarını yetkili kılmıştır (Doğan, 2008: 169-170).

Batı savunmasının neredeyse tamamen nükleer silahlarla savunulması NATO'yu ABD'ye olduğundan daha fazla bağımlı olmasına zemin hazırlamıştır. Çünkü batıda bu dönemde sadece İngiltere ve ABD'nin nükleer silahlara sahip olması, Batı'nın savunma anlayışını, NATO ve ABD'ye terk etmesine zemin hazırlamış, NATO'nun Avrupa üyelerinde birtakım hoşnutsuzluklara neden olmuştur. Çünkü ABD ve Sovyetler Birliği arasında patlak veren bir savaşta, olası bir nükleer çatışmada, savaş alanı Avrupa olacak ve Avrupa bundan kötü bir biçimde etkilenecekti. Batı Avrupalı ülkelere göre, Avrupa'da doğu ile batı arasındaki ince çizgi çok hassastı ve katı ve sert hatlarla birbirinden ayrılmıştı. Düşman ülke tarafından yapılacak olası bir saldırı durumunda nükleer silahlarla kitlesel bir karşılık verildiğinde çatışma önü alınmaz bir biçimde büyüyecek ve kitlesel bir savaşa ortam hazırlayacaktı (Gürkaynak, 2004: 81) ve bu durum, zaten, İkinci Dünya Savaşı'ndan yorgun olarak çıkan Avrupa'yı daha da zor duruma sokacaktı.

2.4.2. Yumuşama Süreci Esnek Karşılık Stratejisi (1962-1968)

Yumuşama sürecinin (1962-1968) kitlesel karşılık stratejisi ABD'nin nükleer silahlarda, Sovyetler'e karşı üstünlüğü bulunduğu tezine dayanıyordu. Fakat Sovyetler Birliği'nin 1949'da atom bombası denemesinin başarıyla sonuçlanması, 1953'te termonükleer denemeler yapması ve 1957'de Sputnik yapay uydusunu dünya yörüngesine yerleştirmesi, ABD'nin nükleer silahlardaki üstünlüğüne gölge düşürmüştü. Sputnik yapay uydusu Sovyetler Birliği'nin sadece Avrupa'yı değil, kıtalararası füze geliştirip Amerikan kıtasını da tehdit edebileceğine ortam hazırlamıştır (Doğan, 2008: 171). Böylece iki süper güç olan SSCB ve ABD'nin

birbirlerine verebilecekleri zarar önceden tahmin edilemeyecek kadar artmıştı. 1957' den sonra başlayan yeni teknolojik gelişmelere uygun olarak, ABD mutlak manada hayati çıkarlarının söz konusu olduğu durumlarda, güvenliğini nükleer silahlarla korumaya çalışacağı, diğer durumlarda ise savunmanın klasik silahlarla yapılacağını öngören bir doktrin geliştirmiştir. Doktrine göre, saldırının niteliğine göre tepki verilecekti. İşte Kennedy yönetimi sırasında ABD savunma bakanı Robert McNamara'nın tarafından ortaya atılan "esnek karşılık" stratejisinin temeli bu argümana dayanmaktadır (Sander, 1979: 210-211).

NATO'nun Doğu-Batı ilişkilerinin yumuşaması içinde bizatihi yeniden düzenlenmesini öngören ve 1967 yılında Belçika Dışişleri Bakanı Pierre Harmel tarafından hazırlanan ittifakın gelecekteki görevleri başlıklı raporda bahsi geçen çalışma, NATO'nun ikinci stratejisine resmiyet kazandırmıştır (Dedeoğlu, 2003: 234). Pierre Harmel Raporu; bir yandan yeterli savunma gücünü elinde tutan, diğer yandan İttifak'ın kuruluşundan itibaren süregelen güvenlik ortamına geniş bir perspektiften bakmakta, Doğu-Batı ilişkilerinde gerginliklerin ve çatışma ortamının azaltılabilmesi ve Avrupa'yı bölen siyasi sorunların çözümüne yönelik çalışmalar yapılmasını tavsiye etmekteydi. İçerik itibarı ile politik ve askeri olmak üzere iki temel işlev öngörülüyordu. Politik görev olarak: politik anlaşmazlıkları çözme ve Doğu-Batı arasında dengeli kuvvet indirimlerine yol açabilecek tavsiyelerin sınıflandırılması, askeri açıdan ise: saldırı ve baskı şekillerini caydırma ve başta Akdeniz olmak üzere hassas bölgelerin korunması ve savunulması gibi görevler üstlenmiş, böylece güvenlik sorunlarına daha işbirlikçi ve uzlaşmacı bir yaklaşım için ilk adımlar atılmıştı (NATO, 1967).

NATO'nun yeni stratejisine Avrupa'nın bakışı; hükümet değişikliği sayesinde bu stratejiyi benimseyen Federal Almanya başbakanı Willy Brandt'ın Doğu-Batı ilişkilerini, politik, ekonomik ve kültürel anlamda geliştirmeyi amaç edinen "Doğu Politikası" "Ostpolitik Yaklaşımı" ile örtüşmüştür. Diğer yandan da Fransa cumhurbaşkanı Charled de Gaulle, Amerikan girişimi olan bu stratejiyi reddetmiştir. Çünkü ABD savunma bakanı Robert McNamara'nın belirttiği nükleer silahların kontrolü de Gaulle'nin ulusal bir nükleer program geliştirilmesi politikasıyla çelişiyordu. Ayrıca de Gaulle, bu stratejide nükleer silahlar konusunda

bütün planlama ve yürütme işinin ABD'ye geçmesi, Fransa'nın Avrupa liderliğinden savından vazgeçeceği anlamına geliyordu. Bu nedenle Fransa, bu stratejiyi kabul etmeyerek 11 Mart 1966'da NATO'nun askeri kanadından çekilmiştir (Doğan, 2008: 173-174). Nükleer silahlara sahip olmanın bir ülkeyi önemli ölçüde güçlü kılacağını belirten de Gaulle, Fransa'nın eski gücünü kazanması ve büyüklüğünü gösterebilmesi için, büyük güçlere bağımlı bir anlayış yerine, bağımsız olmanın ülkeyi daha da güçlendireceğine inanıyordu.

2.4.3. Uzlaşma Süreci İleri Savunma Stratejisi (1968-1990)

Uzlaşma sürecinin (1968-1990) NATO askeri stratejik konsepti de, esnek karşılık ile birlikte ileri savunma stratejisidir. İleri savunma stratejisi, düşmanı ileriden savunmayı ve düşmana onun saldırdığı yöntemle karşılık vermeyi öngörüyordu. Bu stratejide temel amaç düşmanın, herhangi bir saldırıya kalkışmasını caydırmaktır. Bu dönemde NATO, askeri eylemlerden çok diplomatik eylemleri benimsemiştir. Bu çerçevede ABD başkanı Carter, "Çift Yol (Double Track)" kararını almıştır. Bu karara göre nükleer silahlara başvurulmadan kitlesel caydırıcılığın arttırılması fikri benimsenmiştir. Bu karardan sonra Avrupa'da sınırlı bir nükleer savaş ve Sovyetler Birliği'nin Avrupa'daki kitlesel kapasitesini arttırma ihtimali belirince NATO, kitlesel güçlerin modernize edilmesine karar vermişti. Bunun üzerine 1979 yılında Bonn toplantısında "Weinberger Girişimi" adı ile alınan kararda esnek karşılık stratejisinin sürdürülmesi ilkesi çerçevesinde NATO'nun hava savunma gücünün arttırılmasına, veri ve istihbarat sisteminin iyi işletilmesine ve elektronik savaş koşullarının gerçekleştirilmesine karar verilmiştir. SSCB'de Mihail Gorbaçov'un 1985'de başa geçmesiyle, Doğu-Batı arasındaki gerginlik durumu azalmış, strateji yeniden önem kazanmıştır (Dedeoğlu, 2003: 235-236). 1980'lerin ortalarında ve sonrasında her iki blok da güven arttırmayı ön plana çıkaran gayretlere girişmiş olmakla beraber, ilişkilerin yeni bir temele oturtulabilmesi ancak, Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra mümkün olabilmiştir. Sovyetler Birliği'nin dağılması, Varşova Paktı'nın çökmesi ve Berlin Duvarı'nın yıkılmasından sonra NATO, yeni stratejiler izlemeye başlamıştır.

2.5. SOĞUK SAVAŞ SONRASI DEĞİŞEN TEHDİT ALGILAMALARI KARŞISINDA NATO'NUN DÖNÜŞÜMÜ VE KUVVET KULLANIMI

9 Kasım 1989'da Berlin Duvarı'nın yıkılmasından kısa bir süre sonra, 3 Ekim 1990' da bölünmüş Almanya birleşti. 1 Nisan 1991'de Varşova Paktı ve 25 Aralık 1991'de Sovyetler Birliği dağıldı. Orta ve Doğu Avrupa Sovyet etki alanından çıkmış oldu. Sovyetler Birliği ve Avrupa siyasi coğrafyasındaki radikal değişiklik, Rusya'da yönetim değişikliği ve bunun ardından gelen reform süreciyle birleşince, Soğuk Savaş döneminde büyük tehdit olarak algılanan Sovyetler Birliği, artık tehdit unsuru olmaktan çıkmıştır. Böylece Soğuk Savaş dönemi boyunca dünya politikasına hâkim olan çift kutuplu sistem Sovyetler Birliği'nin dağılmasıyla çökmüş oldu (Karaosmanoğlu, 2012: 17).

Sovyetler Birliği ve Varşova Paktı'nın dağılmasından sonra NATO'nun varlık nedeni sorgulanır olmuştur ve ittifakın gereksiz olduğu yorumları ileri sürülmüştür. Genelde bu yorumlara karşıt olarak ileri sürülen görüşlerde ise NATO'nun, Soğuk Savaş sonrası Avrupa'sında barış ve istikrarı koruma ve eski komünist bloktaki ülkeleri de Batılı devletler sistemine dâhil ederek, demokrasinin yerleşmesini ve gelişmesini sağlama amacı güttüğünü ileri sürmüşlerdir (Ceylan, 1999: 13). Soğuk Savaş sonrası yaşanan bu gelişmeler NATO'yu gereksiz kılmamış, bilakis NATO'nun önemini ve gerekliliğini arttırmıştır. Çünkü Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra bağımsızlıklarını kazanan Doğu Avrupa ülkeleri arasındaki gerilim ve çatışma ortamı, NATO'nun bu bölgede aktif rol almasına zemin hazırlamış, bölgedeki tehdit ve risklere karşı NATO'nun varlığının gerekliliğini teyit etmiştir (Gürkaynak, 2004: 121-122).

2.5.1. Soğuk Savaş Sonrası NATO'nun Değişen Konsepti

Soğuk Savaş dönemi boyunca temel argümanı, Sovyetler Birliği'ni ve onun müttefiklerini çevrelemek olan NATO, 1990'ların başından itibaren oluşan yeni güvenlik algılamaları çerçevesinde bir dönüşüm sürecine ve yeni strateji arayışlarına yönelmiştir. Soğuk Savaş öncesi mevcut olan kitlesel askerî çatışma tehdidi yerini iş birliğine dayalı ortak güvenlik yaklaşımlarına bırakmıştır. İstikrarsızlıklar ve

gerginliklerden kaynaklanan muhtemel risklere karşı iş birliği öngörülmüştür. (NATO El Kitabı, 1998: 74).

NATO'nun bugünkü siyasi stratejisinin temelleri ve yeni stratejik kavram, Temmuz 1990'da devlet ve hükümet başkanlarının katıldığı Londra Zirvesi'nde atılmıştır. Londra Zirve'sinde 1989 sonrası "Avrupa devrimi" sonrası "yeni dünya düzeni" hakkında konuşmak için bir araya gelen liderler yeni bir askeri stratejinin hazırlanması konusunda fikir birliğine varmışlardır. Bu yeni strateji, Kasım 1991'de Roma'da gerçekleştirilen NATO zirvesinde açıklanmıştır. Orta ve Doğu Avrupa'da yaşanan köklü değişiklikler Varşova Paktı, SSCB'nin dağılması, Yugoslavya'nın çöküşünün yanı sıra Körfez Savaşı gibi önemli olayların NATO'nun Roma Zirvesi için toplanmasına zemin hazırlamıştır (Wijk, 1998: 14).

2.5.2. NATO'nun Yeni Stratejik Konsepti

2.5.2.1. Roma Zirvesi

7-8 Kasım 1991 tarihinde NATO üyesi devlet ve hükümet başkanlarının katıldığı Roma Zirvesi'nde kabul edilen NATO'nun yeni stratejik konsepti, NATO için bir dönüm noktasıdır. Çünkü bu zirvede NATO'nun yaklaşık 20 yıl sürecek yeni askeri politikası belirlendiği, İttifakın gelecekteki yapısına yönelik kararlar alınmıştır (McCala, 1996: 449). Bu zirve, Avrupalı Müttefikler arasında uyum ve planlamayı teşvik ederek NATO içinde bir Avrupa ayağı oluşturulmasını kolaylaşmıştır. Zirvede, NATO'nun, AGİK'in Avrupa'daki konumunu güçlendirme hususundaki kararlılığı vurgulanmakta ve bunun gerçekleştirilebilmesi yolundaki somut öneriler belirtilmektedir. Ayrıca, silahsızlanma ve silahların kontrolü süreci, yoğun bir güvenlik diyaloğu ve çatışmaların önlenmesi için geliştirilmiş mekanizmalar yoluyla güvenlik ve istikrarın güçlendirilmesi esas alınmıştır. İttifak, askeri faaliyetleri, bütçeler, askeri doktrinleri, eğitim ve benzeri her türlü faaliyeti kapsayan, güven ve güvenlik artırıcı önlemler gibi yeni birtakım kararlar da almıştır (Wörner, 1999: 3-8).

Roma Zirvesi'nde alınan kararda, NATO'nun yeni stratejik konsepti beş bölümden oluşmaktadır: 1. Bölümde, NATO'nun stratejik bağlamından

bahsedilmektedir. Birinci bölümü oluşturan stratejik bağlamda iki konu işlenmiştir: a) Yeni stratejik ortam, 1989'dan sonra değişen siyasi ortamda, Kuzey Atlantik Paktı'nın ulaşmak istediği radikal dönüşümlerin gerçekleştiği; Sovyetler Birliği'nin çökmesiyle birlikte Varşova Paktı'nın dağılması ve iki Almanya'nın birleşmesi gibi önemli ve stratejik olayların, NATO'nun lehine sonuçlandığı ve bu olayların sonuçlarının, NATO'yu derinden etkilediği vurgulanmıştır. Eskiden NATO'nun düşmanı olan devletlerin, çoğulcu demokrasiyi, hukukun üstünlüğünü, insan haklarına saygıyı ve bir piyasa ekonomisi sağlamaya yönelik politikalar uygulamaya başladığı belirtilmiştir. Soğuk savaş sonrası dönemde, silahsızlanma antlaşmalarının olacağı, askeri şeffaflık ve karşılıklı güven anlayışının değişeceği sinyalleri verilmiştir. b) Güvenlik zorlukları ve riskleri, bu kısımda ise, NATO'nun güvenliğine yönelik klasik tehdit unsurları azalırken, yeni dönemde karşılaşacağı tehlike ve risklerin daha farklı olduğunu; etnik kavgalar, sınır sorunları, sosyal ve ekonomik sorunlar şeklinde çeşitli yollarla gerçekleşeceğinden bahsedilmiştir. Kitle imha silahları, balistik füze veya atom bombası yapılmasını sağlayan teknolojik işlemlerin Ortadoğu ve Akdeniz ülkelerinin eline geçmesinin, Avrupa için bir tehdit olduğuna vurgu yapılmıştır ve buna önlem olarak değişik güvenlik önlemlerinin alınması gerektiği ifade edilmiştir (NATO, 1991).

Yeni stratejik konseptin ikinci bölümünde, birliğin hedefleri ve güvenlik işlevleri başlığı altında, NATO'nun amacından, ittifakın doğası ve temel görevlerinden bahsedilmektedir. Üçüncü bölümde, genel olarak, güvenliğin sürekli bir barış düzeni içerisinde, siyasi ve askeri yöntemlerle sağlanmaya çalışılacağı ifade edilmiştir. Rusya, Ortadoğu ve Doğu Avrupa ülkeleriyle diyalog, ikili ve çok taraflı iş birliğinin, güvenlik konusu ve bütün alanlarda geliştirilmesinin gerekliliğinden bahsetmiştir. Ortak güvenlik kapsamında, güvenliğin siyasi boyutunun geliştirilmesi; fakat askeri boyutunun temel olarak kalmaya devam etmesinin önemine vurgu yapılmış, NATO'nun, kriz yönetimi ve çatışmaların önlenmesi için diplomasiye önem vermesi ve siyasi başarısının, tutarlılık ve kararlılık üzerine inşa etmesi gerektiği ifade edilmiştir. Yeni stratejik konseptin dördüncü bölümünde, savunma için yönergelerden bahsedilmiştir. NATO'nun tamamen savunma amaçlı bir ittifak olduğu, hiç kimseyi rakibi olarak değerlendirmeyeceği, NATO ordusunun görevini

yerine getirebilmesi için nicelik olarak yeterli olması ve kuvvet kullanma kabiliyeti ve esnekliğine sahip olması gerektiğinden bahsedilmektedir. NATO'nun konvansiyonel silahlara sahip olduğu, bu silahların asli silahlar olduğu ve bu silahların, barışta, savaşta ve kriz ortamında önemli rollerinin olduğu belirtilmiştir. NATO'nun nükleer silahlara sahip olması gerektiği vurgulanmış ve önceki stratejilerden farklı olarak nükleer silahların son çare olarak kullanılması gerektiği belirtilmiş ve nükleer silahları, askeri olarak kullanmaktan ziyade barışı korumak, her türlü savaşı önlemek ve caydırıcılığı arttırmak için kullanılabilmesini öngörmüştür (NATO, 1991).

Sonuç bölümünde ise, NATO üyesi ülkelerin, güvenlik egemenlik ve toprak bütünlüğünü korumak için üyelerin kararlılığını teyit etmektedir. Savunma ittifakı olan NATO'nun diyalog ve iş birliği yanlısı olarak barış için çalıştığı, müttefiklerin güvenlik ve istikrarını arttırmak için silahsızlanmaya ve güvenlik arttırıcı önlemleri almaya yetkili olduğundan bahsedilmiştir. Yeni NATO stratejisinin, oluşabilecek yeni gelişmelere karşı hazırlıklı olabilmek için esnek bir yapısının olduğu, belirlenen stratejinin ilerisi için yol gösterici olduğu ve bu strateji ölçüsünde ilerleme kaydedileceğine vurgu yapılmıştır (Çakmak, 2003: 270).

Sonuç olarak, 1991 Roma Zirvesi'nden çıkan yeni stratejik konseptte, NATO'nun yeni stratejik misyonu (Davutoğlu, 2004: 230):

1. Avrupa'da demokratik kurumların gelişmesi ve anlaşmazlıkların şiddete başvurulmadan barışçıl bir yolla çözümlenmesine dayanan istikrarlı ve güvenli bir ortamın sağlanması.

2. Üyelerin güvenliği açısından risk oluşturabilecek olası gelişmeleri yok ederek gerekli koordinasyonları sağlayacak bir denetleme mekanizması niteliği taşıyan Atlantik ötesi forum oluşturması.

3. NATO üyesi devletlere yöneltilebilecek bir saldırı veya saldırı tehdidine karşı kolektif savunma ve caydırıcılık görevinin yerine getirilmesi konusunda iş birliği yapmak.

4. Avrupa içinde Soğuk Savaş sonrası hassas ve stratejik dengenin korunması için iş birliği içinde olmak şeklinde özetlenebilir.

2.5.2.2. Brüksel Zirvesi

Soğuk Savaş sonrası dönemde NATO müttefiklerinin, doğuya doğru bir çizgi çizilmesini ve genişlemesini önerince, ABD başkanı William C. Clinton da buna destek vermiş, NATO'nun ne zaman ve nasıl genişleyebileceği üzerinde tartışmalar başlatmıştır. Clinton, Barış İçin Ortaklık (BİO) denen bir program ortaya koydu bu programda Sovyetler Birliği'nin yerini alan tüm devletleri ve Moskova'nın eski Doğu Avrupa Blok'unun tümünü ortak bir güvenlik sistemine katılmaya çağırıyordu. Böylece Ocak 1994'te Brüksel Zirvesi'nde müttefikler, NATO'nun diğer üyelerine açık olduğu üzerinde anlaşmaya varmışlardır. Bununla birlikte ABD'nin öncülüğündeki, NATO'nun genişlemesine bir ön adım olan ve NATO'nun genişlemesinde önemli bir rol oynamasına inanılan BİO hayata geçirilmiştir (Kissinger, 2006: 801).

2.5.2.2.1. Barış İçin Ortaklık (BİO)

NATO'nun Roma Zirvesi'nde, Kasım 1991'de liderler bağımsızlığına kavuşan eski Doğu Bloğu ülkelerinin uluslararası sisteme uyum sağlaması, barış ve iş birliği yapması için, Kuzey Atlantik İşbirliği Konseyi'nin (KAİK) kurulmasını kararlaştırmışlardır. Konsey, barışı koruma, silahsızlanmayı sağlama, demokrasiyi geliştirme, silah sanayisinin sivil amaçlarla kullanılması, savunma bütçeleri ve bilimsel iş birliği konusunda tartışıp, üyelerin ortak hareket etmesini hedeflenmiştir. Bu bağlamda NATO üyesi ülkelerin Ocak 1994'te Brüksel Zirvesi'nde Rusya Federasyonu başta olmak üzere, Kuzey Atlantik İşbirliği üyesi ülkeler ve Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı üyesi ülkelerinde katılabileceği, Avrupa da güvenlik, barışın ve istikrarın korunması amacıyla BİO kurulmuştur (Çakmak, 2003: 271). Katılan devletler BİO'da altı alanda öneride bulunmuşlardır: 1. Ulusal güvenlik ve bütçelerin planlanması süreci işlemlerinde şeffaflık, 2. Savunma güçleri üzerinde

demokratik kontrolün sağlanması, 3. AGİK ve BM sorumluluğu altında yapılan müdahalelere yasal hazırlık yapma ve destek verme, 4. Ortak bir karar alarak barışı koruma, insani kurtarma operasyonları ve benzeri diğer misyonlarda; eğitim ve tatbikatların yapılmasında NATO ile birlikte hareket etme, 5. NATO üyesi ülkelerle, askeri kuvvetlerin çalışmaları konusunda iş birliği yapma, 6. NATO üyesi ülkelerin, siyasal bağımsızlığına, güvenlik veya toprak bütünlüğüne karşı gelebilecek tehditler karşısında NATO ile birlikte aktif müdahale konusunda görüş alışverişinde bulunmak (Balanzino, 1998: 4; Borawski, 1995: 233) şeklinde ortak bir fikir birliğine varmışlardır.

NATO, BİO projesini hızlı adımlarla uygulamaya koymaya çalışmıştır. Böylece Soğuk Savaş sonrası dönemde Sovyet tehdidinin yok olmasından sonra, NATO, Doğu Bloğu ülkelerini yeni uluslararası sisteme uyumlaştırma çalışmış ve doğuya doğru genişleme hedefine doğru yeni stratejik konseptin açıklanmasından sonra büyük adımlar atmıştır ve NATO, artık, Sovyet tehdidine kilitlenmekten ziyade çok yönlü, çok amaçlı politikalar izlemeye başlamıştır**.**

2.5.2.3. Madrid Zirvesi

Temmuz 1997'de gerçekleştirilen Madrid Zirvesi'nde NATO'ya üye ülkelerin devlet ve hükümet başkanlar bir araya gelerek stratejik kavramın güncelleştirilmesi gerektiği üzerinde anlaşmaya varmışlardır. Zirvede, ittifak stratejisinin Avrupa güvenliğindeki yeni akımların dikkate alınması ve NATO'nun askeri kabiliyetinin yeni yüzyılın tehditlerine karşı koyabilecek şekilde yeniden düzenlenmesi amacıyla siyasal bir çerçeve oluşturulması hedeflenmiştir. 1991 yılından beri Roma Zirvesi'yle belirlenen ittifakın yeni stratejik konseptinden beri bu yana, NATO'nun askeri ve siyasi rollerindeki derin değişimlerin, ayrıntılı bir incelemesi Madrid Zirvesi'yle gerçekleşmiştir. Zirvede, ittifakın temel güvenlik görevleri, değişen yeni stratejik ortam, NATO'ya artan bağlılık, NATO kriz yönetimi ve çatışmaları önleme, ortaklık ve diyalog, NATO'nun genişlemesi, istikrar ve güvenliğin sağlanması, Avrupa güvenlik ve savunma kimliğinin geliştirilmesi ve silah kontrolü gibi konularda kararlar alınmıştır (Cragg, 1999: 19).

Madrid Zirvesi, NATO da tutarlı bir bütünlük oluşturmak üzere, farklı özellikte ve yapıdaki devletleri uyarlayarak bir araya getirmesi bakımından bir dönüm noktası olmuştur. Madrid Zirvesi'nde gelecek için kapsamlı bir eylem planı hazırlanmıştır. Zirvede alınan kararların temel amacı, "yeni ve bölünmez bir Avrupa için yeni bir NATO inşa etmek" idi. Zirvede;

- NATO üyeliğinde bir "açık kapı" (open door) politikası geliştirmek, yani açık bir Avrupa'yı kapalı kurumlar üzerine inşa etmeme, NATO ve AB'nin bütün üyeliklere açık olduğu ifade edilmiştir.
- Avrupa'nın tümünde güvenlik ve istikrarın güçlendirilmesini hedefleyen Brüksel Zirvesi ile başlayan Barış için ortaklık (BİO) girişiminin değerlendirilip geliştirilmesi ve derinleşmesi amaçlanmıştır.
- Avrupa-Atlantik İşbirliği Konseyi (AAİK) bünyesinde arttırılan ve karşılıklı görüş alış verişinin sağlandığı danışma yönteminin yoğunlaştırılması, NATO'nun doğuya genişlemesinde hazırlayıcı bir forum oluşturmuştur.
- NATO'nun, Rusya ve Ukrayna gibi ülkelerle arasındaki iş birliği ve koordinasyonu geliştirmeyi amaçlayan ilişkiler içinde bulunması amaçlanmıştır
- Akdeniz ülkeleri ile diyaloğun geliştirilmesi esas alınmıştır.
- NATO bünyesinde Avrupa savunma ve güvenlik kimliğinin geliştirilmesi ve NATO'nun askeri ve komuta yapısında köklü değişiklikler gerçekleştirmek şeklinde kararlar alınmıştır (Solana, 1997: 3).

Madrid Zirvesi devlet ve hükümet başkanları, NATO'nun genişlemesi gerektiği ve genişlediği ülkelere istikrar getireceği düşüncesiyle Çek Cumhuriyeti, Macaristan ve Polonya'yı ittifaka katılmaları yönünde davet etmişlerdi. Bunun sonucunda, bu ülkelerle 1997 sonbaharında ikili görüşmeler başlamış ve 16-17 Aralık tarihinde Katılım Protokolü imzalanmıştır (Doğan, 2008: 192). Nitekim ittifakın genişleme ve iş birliği stratejisi sonuç vermiş, Kuzey ve Doğu Avrupa ülkelerinin katılımıyla NATO, daha da büyümüş ve Washington Antlaşması'na kadar NATO'nun askeri ve siyasi rolleri ayrıntılı biçimde gözden geçirilmiştir.

2.6. SOĞUK SAVAŞ SONRASI DÖNEMDE NATO'NUN DÖNÜŞÜMÜ ve KUVVET KULLANMA

Tarihsel olarak 1956'da BM Genel Sekreteri Dag Hammarskjöld'ün, bir raporda belirttiği barışı koruma operasyonları adı altındaki birlikler, Soğuk Savaş dönemi boyunca kriz ve çatışma bölgelerine onlarca operasyon yapmış, bu operasyonların birçoğu tamamlanmış ve bazı operasyonlar da Soğuk Savaş sonrası dönemde hala devam etmektedir. Geleneksel barışı koruma ilkeleri ve uygulamaları, Soğuk Savaş sonrası yeni talepleri, zorlama yorumları karşılayacak esnekliği göstermiş olup, temel ilkelerinde bir değişiklik söz konusu olmamıştır. Soğuk Savaş sonrası bu birlikler, BM desteğinde açık ve uygulanabilir bir misyon, bu misyonun gerçekleştirilebilmesi için taraflara arasında iş birliği, Güvenlik Konseyi'nin desteği, üye devletlerin gerekli askeri, polis ve sivil personeli sağlamaya hazır olmaları gibi misyonlar üstlenmiştir (Duran, 2001b: 136).

Yeni strateji bağlamında, NATO'nun, BM ile barışı koruma operasyonlarında BM misyonuna katılabileceği belirtilmişti. Bu yönde ortak savunmayla birlikte, barışı koruma ve kriz yönetimi gibi yeni roller yüklenen NATO, Bosna ve Kosova sorunlarında yaşanan etnik çatışmalar, kitlesel göçler gibi sorunlara müdahale edecek şekilde dönüşüp yeni roller üstlenmiştir. Nitekim 1992'de Sırp Boşnak çatışması sonucunda, BM Güvenlik Konseyi'nin 1992'de kurduğu BM Koruma Gücü (United Nations Protection Force-UNPROFOR) ile NATO arasında başlayan iş birliği çerçevesinde NATO, Ocak 1994'te barışı koruma operasyonlarının uygulanmasını kolaylaştıracak kurumsal bir yapılanma olan Birleşik Müşterek Görev Gücü (Comined Joint Task Force-CJTF) kurulması kararı almıştır. Bu süreçte Avrupa güvenlik ve istikrarını tehdit eden Bosna'daki çatışmaların yatıştırılması ve sonrasında barışı korumak amacıyla, 1995'te Barışı Uygulama Gücü (Implement Force, IFOR) kurulmuş bundan bir yıl sonra ise IFOR'un yerine İstikrar Gücü (Stabilization Force, SFOR) kurulmuştur. SFOR'a Rusya, Arjantin, Fas gibi NATO üyesi olmayan birçok devlet katılmıştır. Bu görev güçlerinin oluşturulmasıyla NATO üyesi olmayan devletlerin de barışı koruma operasyonlarında yer alması kabul edilmiştir (Purtaş, 2005: 10). NATO üyesi olmayan bu devletler de dünya barışına ve uluslararası güvenliğin sağlanmasına katkıda bulunmuşlardır.

NATO, Bosna-Hersek'te BM ile iş birliği çerçevesinde gerçekleştirdiği faaliyetler ve kurmuş olduğu barış güçleri etkili bir şekilde faaliyet gösterememiş, özellikle komuta kontrol ve sivil asker iş birliği alanındaki yetersizliklerden dolayı Bosna ve Hırvatistan'daki sivilleri ve "güvenli bölgeleri" koruma operasyonları başarılı olamamıştır. Operasyonda, kısa vadede Sırp saldırıları önlenememiş ve binlerce sivil ölmüştü. NATO'nun bu aşamada koruma görevini yerine getirememesinin temel nedeni, Avrupa üyesi ülkelerin kararsızlığı ve BM ile NATO arasındaki doktrin farkıydı. NATO'nun askeri eyleme geçebilmesi için gerekli olan, operasyonel anlamda ve hatta taktik düzeyde bile, NATO komutanı ile BM Genel Sekreteri temsilcisinin ortak karar alma zorunluluğu tutarsızlığa neden olmuş ve bu durum operasyona müdahaleyi geciktirmiştir. Bu gecikmeyi telafi etme adına daha sonra BM ve NATO hazırladıkları ortak planla, Sırpların hava savunma sistemi tamamen etkisiz hale getirdikten sonra, önceden tespit ettikleri hedefleri vurmuştur. Böylece üç hafta süren hava harekâtıyla Sırp saldırılarını bertaraf eden NATO, 14 Aralık 1995'te Dayton Antlaşması'na giden sürecin yolunu açtı. Antlaşmayla, Bosna Hersek ikiye bölünmüş, bir tarafta Sırplar, diğer tarafta ise Boşnak ve Hırvatlar yer almıştır. NATO'nun 1991'de Roma Zirvesi'nde oluşturduğu yeni stratejik konsept, konvansiyonel tehdit ve saldırıya karşı hazırlanmış olan askeri doktrin, Soğuk Savaş sonrası Balkan tecrübesinde yetersiz kalmış ve ilk kez 5. madde dışındaki askeri faaliyetlere uygun yeni bir doktrin ihtiyacı doğmuştu (Karaosmanoğlu, 2012: 41-42).

1991'deki yeni stratejik konseptin, özellikle kuvvet kullanma bağlamında Balkanlarda; Kosova, Bosna'daki krizlerde yetersiz ve geç kalması, birliği yeni bir stratejik konsept belirleme yolunda örgütlemişti. Böylece, 1999 Washington Zirvesi'nde ittifak, kuvvet kullanma ile ilgili ve komuta yapısı hakkında yeni kararlar almıştır.

2.7. WASHİNGTON ZİRVESİ (1999) NATO'NUN YENİ STRATEJİK KONSEPTİ

Madrid Zirvesi ile birlikte Katılım Protokolü imzalayan Çek Cumhuriyeti, Macaristan ve Polonya'nın da Nisan 1999'da NATO'ya katılmasıyla birlikte ittifakın

güncelleştirilmiş yeni stratejik kavramı 24 Nisan 1999 tarihinde NATO'nun 50. kuruluş yıldönümünde devlet ve hükümet başkanlarının katıldığı 24 Nisan 1999 tarihinde Washington Zirvesi'nde kabul edilmiştir. Washington Zirvesi'yle belirlenen yeni stratejik kavram, İttifak'ın gelecekteki siyasi ve askeri faaliyetler için açık bir yol çizmiş oldu. Zirvede, ekonomik kırılganlık, Avrupa-Atlantik bölgesindeki sorunlar, terörizm, devletlerin bölünmesi veya dağılması, dinsel etnik anlaşmazlıklar, insan hakları ihlalleri, kitle imha silahları, iktidarların başarısız ve yetersiz reform politikaları sonucu halkın zarar görmesi gibi sorunlar ve tehlikeler karşısında ittifakın üyelerini korumak için göstereceği çaba görüşülmüştür (Çakmak, 2003: 272).

NATO Genel Sekreter Yardımcısı Anthony Cragg, Washington Zirvesi'nde, ittifakın kuruluşunda temel ölçütler olan güvenlik, danışma, caydırıcılık, savunma ve Avrupa-Atlantik sahasında güvenlik ve istikrarı güçlendirmek amacıyla kriz yönetimi ve ortaklığa dair konuların temel alındığını belirtmiştir. Zirvede alınan kararların, Avrupa-Atlantik bölgesinde, üyelerin, güvenlik, istikrarının sağlanması, barış ve istikrarın teşvik edilmesi durumu, yeni yüzyılın zorluklarını ve fırsatlarını karşılamak için hazırlanan ittifaka, önemli bir kılavuz olacak ve ittifakın rolü için dayanıklı bir kavramsal temel sağlayacağını ifade etmiştir (Cragg, 1999: 21-22). 1999 Washington Zirvesi'nde, özet olarak İttifak aşağıdaki temel güvenlik görevlerini belirten kararlar almıştır (Federation of American Scientist, 6 Ocak 2014):

- Kolektif Savunma: Zirvede, Kuzey Atlantik Anlaşması'nın 5. ve 6. maddelerinde de belirtildiği gibi, herhangi bir NATO üyesine karşı gerçekleştirilecek saldırı tehdidine karşı, NATO'nun savunma ve caydırıcılık görevlerini yerine getireceğini belirtilip, NATO'nun kalıcı misyonunu olan kolektif savunmasının altı çizilmiştir.
- Askeri yetenekleri: Müttefiklere, NATO misyonlarının, geniş yelpazesi üzerine etkili bir şekilde bağlanabilmesini ve daha hareketli, sürdürülebilir, hayatta kalınabilir kuvvetler sağlanarak, ittifakın savunma yeteneklerini güçlendirmek için kararlılık tazelemiş olduğuna vurgu yapılmıştır.
- Yeni görevler: İttifak, üyelerin ortak çıkarlarını tehlikeye sokan olası tehditler; örneğin bölgesel çatışmalar olan, Bosna ve Kosova olaylarında, terörizm gibi ulus

aşırı tehditler, kitle imha silahların yayılması ve bunların dağıtımı, gibi NATO'nun alan dışı konularına geniş bir yelpazede cevap vermek için misyonlar üstlenmiştir.

- Yeni üyeler: Zirvede, Avrupa-Atlantik toplumu boyunca barış ve istikrarı geliştirmek için, birliğe yeni katılacak üyeler için yol haritası olacak Üyelik Eylem Planı (ÜYEP) yol haritası olan geniş bir çabanın parçası olarak, genişlemeye önem verdiğini ve birliğin taahhütlerine uygun olarak üyeliğin sürekli açık kalacağının altını çizilmektedir. Ayrıca Akdeniz Diyaloğu ülkeleri ile iş birliğini güçlendirmek için izlenecek yol yeni konseptte tanıtılmıştır.
- Güçlendirilmiş Ortaklık: İttifak, birlikte hareket ederek, müttefiklerin ve ortakların kapasitesini arttırmayı, güvenlik konularında karşılıklı güveni ve şeffaflığı arttırmayı amaçlayan geniş çaplı bir ortaklık kurmak için çaba sarf edeceğinden bahsetmiştir.
- Avrupa Yetenekleri: İttifak, Avrupa-Atlantik güvenliğine daha etkili bir katkı yapmak için Avrupalı müttefiklere fırsat verip, bu bağlamda NATO'nun süregelen üyelerin, birliğe uyumlaştırılmasını hedeflenmekte, NATO'nun temel bir elementi olan Avrupa Güvenlik ve Savunma Kimliği'nin, NATO içerisinde gelişmesinin önemini vurgulamıştır.

Zirvede, yeni NATO stratejisi ile açıklanan "Avrupa-Atlantik" alanı kavramı Baltıkları, Balkanları, Karadeniz'i, Ukrayna'yı ve hatta Rusya'yı kapsayan geniş bir tanım getirmiştir. Böylece Avrupa kıtasının Soğuk Savaş boyunca süren bölünmüşlüğüne son verilirken, Doğu Avrupa'ya özgürlük ve demokrasinin yerleştirilmesi amaçlanmıştır. NATO 1949 yılında kurulduğunda ilk Genel Sekreteri Lord Ismay, NATO'nun görevinin, Sovyetler Birliği'ni Avrupa dışında, Amerika'yı Avrupa içinde ve Almanları da kontrol altında tutmak olarak ifade etmiştir. 21. yüzyıla girerken ise, NATO'nun yeni görevinin, Rusları kontrol altında tutmak, Doğu Avrupa'yı istikrarlı ve güvenli bir bölge olarak muhafaza etmek olarak belirlemiştir (Molla, 2009: 7).

1999 Washington Zirvesi'nde NATO'nun geniş ve stratejik kararlarında genel olarak üç temel özellik öne çıkmaktadır. Bunlardan ilki, yeni tehditler (riskler) ile ilgilidir. (3, 20, 21 ve 24. maddeler); ikincisi ise, NATO'nun kendi faaliyet alanı dışında kalan alan dışı kullanımıyla ilgilidir (24, 31, 36, ve 38. maddeler); ve

üçüncüsü ise NATO'nun BM kararlarına bağlı kalmadan, askeri operasyonlarda tek başına karar vermesiyle ilgilidir (24, 31, 41 ve 51. maddelerdir) (Bilbilik, 2008: 29).

2.7.1. Yeni Stratejik Konseptle Birlikte NATO Kuvvetlerinin Alan Dışı Kuvvet Kullanımı ve NATO'NUN BM Kararlarına Bağlı Kalmadan Askeri Harekât Kararı Alması

NATO'da alan dışı kavramı, ittifakın görev alanı dışında kalan bölgeleri ifade etmek için kullanılan bir kavramdır. Görev alanı coğrafi alan ve NATO'nun amaç ve ilkeleri olmak üzere iki ögeden oluşur. NATO'yu kuran Kuzey Atlantik Antlaşması' nın 5. ve 6. maddelerinde açıkça belirtildiği gibi NATO'nun coğrafi olarak görev alanı, üye devletlerin toprakları bu ülkelerin Yengeç Dönencesi'nin kuzeyinde ve Akdeniz'de bulunan adaları, uçakları ve gemileri olmak üzere geniş bir alanı ve teçhizatı kapsamaktadır. NATO'nun amaç ve ilkeleri çerçevesinde görev alanı ise BM Antlaşması'nın 51. maddesinde ifade edilen meşru müdafaa ilkesi ile sınırlıdır. Kuzey Atlantik Antlaşması'nın 5. maddesi ölçüsünde bir üyeye yapılan saldırı tüm üyelere yapılmış olarak kabul edilip, BM Antlaşması 51. maddesi uyarınca üyeler, bireysel ya da kolektif müdafaa haklarını kullanacaklardır. Yani NATO'nun BM antlaşması 51. maddeyle belirtilen meşru müdafaa dışınsa herhangi bir askeri operasyona girişemez ve ittifak imkân ve tesislerini farklı bir amaç için kullanma lüksüne sahip değildir (Bağbaşlıoğlu, 2012: 186).

NATO'nun 1991 Roma Antlaşması'nı, 1999 Washington Antlaşması'ndan kuvvet kullanma bağlamında ayıran en temel fark, NATO'nun "5. madde dışı krizlere müdahale operasyonları" kavramı olmuştur. NATO'nun doğrudan üyelerine herhangi bir saldırı gerçekleşmediği durumlarda da krizlere müdahale edebileceği kararı alınmıştır. Bu amaçla savunma yetenekleri girişimi başlatılması, üye devletlerin kendi toprakları dışında krizleri yatıştırmak adına operasyonları düzenleyebilmek için hızlı hareket yeteneğine sahip yüksek hazırlık düzeyine sahip birlik yapılanması geliştirmeleri kararı alınmıştır (NATO, 1999a: 54). 11 Eylül 2001'de ABD'de gerçekleştirilen terörist saldırılar sonrasında hareket geçen ABD, NATO üyelerini Washington Antlaşması'nın, kolektif savunma hükmünü içeren 5.

maddesi ilk kez uygulanmaya konulmuştur. 11 Eylül 2001 olaylarından sonra uluslararası terörizmle mücadele alanında NATO, Avrupa-Atlantik sahası dışında faaliyetler gerçekleştirmiş, bu çerçevede NATO'nun yeteneklerinin artırılması doğrultusunda girişimler başlatmıştır ve terörizmle mücadele konusu, ittifakın iş birliği yapması gibi sorunlar, yapılan zirvelerde de sık sık vurgulamıştır (Aybet, 2004).

Avrupa ülkelerinin çoğu, BM haricinde güvenliklerini sağlayacak birtakım örgütler; Kuzey Atlantik İşbirliği Konseyi AGSK, AB, Batı Avrupa Birliği gibi örgütlenmeler kurmuşlar ve bu örgütler aracılığıyla güvenliklerini NATO dışında da sürdürmeye çalışmışlardır. Buna rağmen AB ülkelerine gelebilecek herhangi bir saldırı veya tehdit durumunda AB ülkeleri, BM kararlarını ölçüt alarak, ekonomik yaptırım, ambargo veya ablukaya başvurmaktadır. Fakat NATO, yeni stratejik konsepti 24. maddesi, NATO üyelerine gerçekleşecek herhangi bir saldırı durumunda, NATO'nun güvenliğini küresel ölçekte düşünmek zorunda olduğunu belirterek, uluslararası güvenliği sağlamak için kendi görev alanı dışında da müdahaleye olumlu bakmıştır ve 31. madde de, kriz durumlarında diğer örgütlerle müttefik arayışına gireceği belirtilmektedir. 41. 47. ve 51. maddelerinde BM kararlarına bağlı kalmadan tek başına karar vererek, bir çatışma durumunda güvenliği sağlamak için askeri kuvvet kullanabilmektedir (Bilbilik, 2008: 32-33). NATO, bu yönüyle kendi alanı dışındaki topraklara müdahale edebilmiş ve bunu yaparken de diğer güvenlik örgütlenmeleri AGSK ile kendisine yöneltilen tehditlere karşı iş birliği içinde hareket etmiştir.

41. maddede üyeler, Kuzey Atlantik Antlaşması'nın 5. maddesinde adı geçmeyen "krizlere yanıt operasyonlarına" göre hareket etmede hazır bir konumda olmalıdır. Bu maddede herhangi bir saldırı veya tehdit durumunda NATO kuvvetlerinin, güvenlik ve istikrarı sağlamak üzere, krizlere yanıt operasyonlarına katılmak ve bütün ihtimallere karşılık verebilmesi, bütünleşmiş bir askeri yapı ve iş birliği antlaşmasına dayandırılmıştır. İttifak kuvvetleri, bu iş birliği sonucunda barışın korunmasına katkıda bulunma, Euro- Atlantik bölgesinde güven ve istikrarı sürdürme ve birlik üyelerinin mevcut güvenlik çıkarlarını korumaya katkıda bulunmaktadır. 47. maddede ittifakın askeri güçlerinin temel rolünün üye devletlerin

güvenliklerini, siyasal bağımsızlıklarını ve toprak bütünlüğünü garanti etmek için barışı koruması gerektiğinden bahsedilmekte ve bunu gerçekleştirirken de müdahale kuvvetlerinin, 5. maddede yer almayan "krizlere yanıt operasyonları" süreci boyunca etkili bir şekilde hareket etme ve ortak savunmayı gerçekleştirme yeteneği kazanmaları amaçlanmıştır. 51. maddede ise ittifakın, temel görevlerini ve stratejisini uygulamak için ittifak güçlerinin, gelecekteki sorunlara cevap vermek ve ittifakın görev bölgelerinin gereksinimlerini karşılamak üzere, ittifak üyesi olmayan ülkelerin de müdahale sürecine uyumlaştırılmasına olanak sağlamayı amaçlamıştır (NATO, 1999a: 54-56). İttifak, NATO üyesi olmayan üyeleri de operasyon sürecine katmak isteyerek, görev alanını genişletmek ve destek veren ülkelerle birlikte, ittifaka yöneltilecek potansiyel tehdit ve tehlikeleri azaltmayı hedeflemiştir.

2.7.1.1. NATO'nun Alan Dışı Kuvvet Kullanma Çerçevesinde Afganistan, Irak ve Libya Örnekleri

İlk büyük askeri operasyonunu Bosna'da düzenleyen NATO, 1999 Washington Antlaşması ile yeni stratejik konseptini görüşürken, bir taraftan da Sırplar ve Kosova arasındaki çatışmalar devam etmekteydi. Kosova'da Yugoslav kimliği altındaki Sırp ordusu ve milis güçleri Kosovalılara karşı bir etnik kıyıma başlamıştı. Yeni konseptte insan hakları ihlallerine vurgu yapılmış ve bu bağlamda öncelikle kriz yönetimi üstlenen NATO, Sırplara karşı hava harekâtı düzenleyecek Kosova Kuvveti (KFOR, Kosovo Force) askeri birliğini oluşturarak müdahalede bulunmuştur (Dedeoğlu, 2003: 240-241).

NATO'nun alan dışı faaliyetleri ve kuvvet kullanması bağlamında önemli bir konu da Afganistan Operasyonları'dır. 11 Eylül 2001'de ABD'ye gerçekleştirilen terörist saldırılar sonucundaki 11 Eylül Saldırıları raporuna göre, saldırının El Kaide'ye ait olduğu tespit edildi. Bu doğrultuda Afganistan'a müdahale eylemi gerçekleştirilmiştir. Afganistan olayı NATO'nun, doktrin ve stratejisinin sadece düşünce ve planlama olmadığını, aynı zamanda eylemlerin pratiğe dönüştürülmesi bakımından önemlidir. NATO, Afganistan'da ayaklanmayı sona erdirmek, Taliban'ı, hükümeti devirme yeteneğinden mahrum bırakma, güvenlik ve istikrarı sağlamak

için, Afgan güvenlik güçlerini eğitmek ve güçlendirmek ile ülkenin inşasına ve gelişmesine katkıda bulunma gibi temel hedefleri gerçekleştirmek istemiştir (Karaosmanoğlu, 2012: 48).

NATO, bu doğrultuda Uluslararası Güvenlik Destek Gücü (International Security Assistance Force, ISAF) 2001 Aralık ayında imzalanan Bonn Antlaşması doğrultusunda kurulmuş, BM'nin yetki vermesiyle 2003 Ağustos ayından günümüze kadar NATO komutasında faaliyet göstermektedir. ISAF bünyesinde Afganistan ile birlikte 2009 Haziran ayı itibariyle, 42 ülkeden yaklaşık 61 bin 130 personel mevcuttur. Bu ülkelerin çoğu ya NATO üyesi ya da ittifakla ortaklık anlaşması içinde olan ülkelerdir. ISAF'a askeri olarak en büyük katkıyı ABD ve İngiltere yapmaktadır. NATO, ISAF konusunda müttefiklerine sıkça Afganistan'a daha fazla sayıda asker gönderilmesi ve askerlerin asıl ihtiyaç duyulan tehlikeli ve sıcak çatışma olasılığı ile yüz yüze kalabilecekleri bölgelerde verimliliği arttırmak için görev yapmasını önleyen sınırlandırmaları kaldırmaları çağrısı yapmaktadır (BBC, 13 Ocak 2014). NATO, özellikle ABD'nin, 11 Eylül 2001 terör saldırıları sonrası yoğunlaştığı Afganistan gibi stratejik ve önemli bir bölgede etkinliğini aktif olarak sürdürmek için böyle bir çağrıda bulunmuştur. Çünkü ABD ve müttefikleri Afganistan'da etkin rol almak için ciddi anlamda askeri ve ekonomik kaynağa ihtiyaç duymaktadır.

NATO askeri kuvvetleri, diğer bir misyonu da Irak'ta gerçekleştirmiştir. ABD'nin 2003 Mart ayında uluslararası hukuk kurallarını hiçe sayarak Irak'a müdahalede bulunması, uluslararası arenada, BM, NATO ve AB gibi üç uluslararası ve bölgesel örgütü gözden çıkarıldığı algılaması oluşturmuştur. Özellikle, Türkiye, 2003 Irak Savaşı'nda NATO 4. maddesi kapsamında NATO'dan, ülkesi için savunma önlemleri alınması amacıyla görüşmeler başlatmış ve 19 Şubat 2003 tarihinde ittifak, Türkiye'nin savunmasının desteklenmesi yönünde kararlar almıştır. AB ülkelerinden, İngiltere, ispanya gibi ülkeler ABD'nin Irak'a müdahalesi konusunda ABD'yi desteklerken, Almanya ve Fransa gibi ülkeler ise, ABD'nin Irak'a müdahalesine karşı çıkmışlardır. Görüldüğü gibi AB içinde Irak'a müdahale konusunda ortak bir tavır alma sergilenmemiş ve AB ülkelerinden farklı tepkiler gelmiştir. ABD, her şeye rağmen Irak'a müdahale etmiş ve NATO'yu da bu alan dışı bölgeye çekmeyi başarmıştır (Gürkaynak, 2004: 220-222). Bunun sonucunda NATO,

Irak'a alan dışı olarak askeri yardım gerçekleştirmiştir. Ağustos 2004'te Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin 1546 sayılı kararı uyarınca NATO Eğitim Görevi - Irak (NATO Training Mission-Iraq (NTM-I) görev yapan askeri birlikler Irak Geçici Hükümeti'nin isteği üzerine oluşturulmuştur. Irak Savaşı sırasında NATO, Irak güvenlik güçlerini ABD liderliğindeki MNF-I ile birlikte desteklemek için bu görevi başlatmıştır (NATO, 13 Ocak 2014).

NTM-I, Irak'ın ABD saldırıları sırasında kendi ihtiyaçlarını karşılayabilecek etkili ve sürdürülebilir bir kapasiteye ulaşabilmesi amacıyla Irak güvenlik güçlerinin eğitim yapı ve kurumlarının gelişimine katkıda bulunmak için kurulmuştu. Savaş görevi olmayan barışı sağlamak amacıyla gönderilen NTM-I'nın çalışmaları, ağırlıklı olarak eğitim ve danışmanlık üzerine olan misyonlardı. NTM-I'nın eğitim görevi, 17 Aralık 2011'de resmen sona ermiştir (Gamal, Rania El, 14 Ocak 2014).

NATO'nun Libya operasyonlarına gelecek olursak, BM Güvenlik Konseyi, 26 Şubat 2011 tarihli ve silahlı kuvvet kullanımı gerektirmeyen önlemlerin alındığı 1970 uyarı kararı ve silahlı kuvvet kullanımını gerektiren 1973 sayılı kararı oybirliği ile almıştır. Libya yönetimine, ülke içindeki karışık ve kötü durumdan dolayı kendi halkını koruma sorumluluğunu hatırlatmış ve insan hakları ile uluslararası hukuk kurallarını ihlal eden Kaddafi yönetimindeki Libya'ya uyarılarda bulunulmuştur. Güvenlik Konseyi 1970 sayılı kararı ile silah ambargosu, bazı Libyalı yöneticilerin yurtdışına çıkmalarının yasaklanmasını ve bu kişilerin mal varlıklarının dondurulmasını konusunda birtakım yaptırımlarda bulunmuştur. 17 Mart 2011 tarihli silahlı kuvvet kullanımını gerektiren 1973 sayılı kararda ise, BM Güvenlik Konseyi, Libya makamlarının, silahlı kuvvet kullanımı gerektirmeyen önlemlerin alındığı 1970 sayılı karara uygun olarak hareket etmemesini hatırlatmış, BM üyesi ülkelerin veya bölgesel organizasyonların bir işgale mahal vermeyecek şekilde Libya'daki sivillerin korunması için gerekli tüm önlemleri almalarına izin vermiştir. 1970 sayılı karardaki hususların güçlendirilmesine ek olarak, tüm Libya hava sahasında uçuş yasağı hükmü getirilmiştir. Libya'daki karışıklıklar konusunda NATO, BM'nin 1970 sayılı kararındaki durumunu gözlemlemek amacıyla zaten görevli olan Akdeniz'deki hava ve deniz güçlerini bölgeye yönlendirmişti (Tekin, 2011: 14).

NATO kapsamında muhtemel bir operasyonun planlandığı bu devrede BM'nin bu kararının ardından harekete geçen Fransa, Libya operasyonunda hâkimiyeti rahatlıkla elde tutabileceğini iddia ederek NATO'dan yardım istememiştir. Ancak, ABD ve İngiltere'nin bu olayı NATO nezdinde çözmek istemesi taleplerine, Fransa daha fazla itiraz edememiş ve 20-23 Mart 2011 tarihlerinde Libya gündemi ile NATO üyeleri bir araya geldiler. Toplantıda Almanya ve Türkiye'den itiraz sesleri yükselmişti. Operasyonun yürütülme şekli hakkında sert çıkan Türkiye, operasyonun işgale dönüşmeden Libyalıların, kendi kararlarını vermesi için bir fırsat sunulmasına olanak sağlanmalıdır şeklinde talebi olmuştur. Toplantıda 22 Mart 2011'deki ilk uzlaşıdan ambargo kararı ve sivillerin korunması kararı çıkmıştır. İkinci toplantıda ise Fransa'nın yoğun itirazlarına rağmen, ABD ile İngiltere ve İtalya'nın uçuşa yasak bölgenin uygulanması ve hava saldırısı da dâhil bütün askeri operasyonların NATO'ya devrinde ısrarlı olmuşlardır (Bölme, Ulutaş, Özhan ve Küçükkeleş, 2011: 40-41). Fransa'nın Libya'da tek başına hareket etmesini engellemek isteyen özellikle ABD, İngiltere gibi ittifak üyeleri, müdahale sorumluluğunu NATO'ya devrederek, Libya'da yeraltı kaynaklarının paylaşımı ve Akdeniz'deki etkinliğini arttırmak gibi stratejik emellerini gerçekleştirmek isteyen Fransa'nın arzularını NATO bünyesinde kontrol altında tutmak istemiştir.

NATO Genel Sekreteri Rasmussen, 1970 ve 1973 sayılı BM kararlarının tam olarak uygulanmasını sağlamak için, NATO'nun, Libya'daki tüm askeri operasyonları üstleneceğini açıklamış, NATO üyeleri arasında Libya misyonu hakkında yürütülen görüşmelerin ardından NATO, 31 Martta Libya' ya müdahale konusunda sorumluğu tam alarak ele almıştır. 1 Nisan'da NATO tarafından yapılan açıklamada Libya harekâtının üç unsurdan oluştuğu açıklanmıştı. Silah ambargosunun denetlenmesi, uçuşa yasak bölge uygulanması ve saldırı veya saldırı tehdidi karşısında sivillerin korunması görevlerini yürütmek şeklinde karar alınmıştır (NATO, 2011).

Libya Operasyonu'nun NATO'ya devri, planlama, teknik koordinasyon ve denetim ile ilgili birtakım sorunları çözse de, sorunların tamamen önüne geçememiştir. Hava operasyonunu yürütmekten başka bir seçeneği olmayan NATO için zafer, beklediği gibi yakın olmamıştır. Hava operasyonları ilk bir ay içerisinde

Mayıs 2011'de başarılı olamamış ve yanlış hedeften dolayı onlarca sivil ölmüştü. Ağustos 2011 başlarından itibaren NATO operasyonları özellikle İngiliz, Fransız, İtalyan ve Katarlı özel kuvvetlerin askeri ve sivil danışmanların isyancılara verdikleri eğitim, sağladıkları istihbarat ve silah desteği sayesinde başarılı olmuştur. Bu olaylar, muhalifleri güçlendirmiş 22 Ağustos 2011'de başkent Trablus'un muhalifler tarafından ele geçirilmesi ile Kaddafi yönetimi düşmüştür. Ancak buna karşın NATO gerçek anlamda istikrar ve güvenin tesis edilene kadar operasyonun devam edeceği açıklaması yapılmıştır. 21 Eylül 2011'de NATO Libya'daki görev süresini üç ay daha uzatmış, ancak Kaddafi öldürüldükten sonra NATO kuvvetleri, 31 Ekim'de Libya'dan çekilmiştir (Bölme, Ulutaş, Özhan ve Küçükkeleş, 2011: 41-43).

NATO'nun Libya'daki olaylara BM'nin Libya hakkındaki kararının uygulayıcısı rolünü üstlenmesi, Soğuk Savaş sonrasında benimsediği Avrupa-Atlantik dışından gelen tehditlere yönelik tedbirler ve bu konuda BM başta olmak üzere diğer uluslararası örgütlerle beraber hareket etme stratejisi ile de uyumlu bir süreç olmuştur (Tekin, 20011: 18).

2.8. NATO'NUN SOĞUK SAVAŞ SONRASINDA GERÇEKLEŞTİRDİĞİ GENİŞLEME SÜRECİ

Soğuk Savaş boyunca başarılı bir görünüm sergileyen NATO, bu başarısını Soğuk Savaş sonrası dönemde de devam ettirmek istemiştir. Bu bağlamda, Soğuk Savaş sonrası değişen yeni dünya düzenine paralel olarak birçok zirve gerçekleştirmiştir. İlk stratejik konseptini 1991 Roma Antlaşmasıyla ilan eden NATO, 1999 yılında Washington'da düzenlediği zirveyle 50. yılına girmiş oldu. Washington Zirvesi, Soğuk Savaş sonrası girişilen BİO projesinin bir sonucu olarak ortaya çıkan genişleme sürecinin ilk aşaması olması bakımından önemlidir. 12 Mart 1999'da Polonya, Macaristan ve Çek Cumhuriyeti'ni bünyesine katan NATO ittifakı, bu katılımla birlikte dördüncü genişlemesini gerçekleştirmiş oldu. Bu genişleme, Soğuk Savaş sonrası girişilen genişleme sürecinin ilk aşamasının tamamlanmış olması ve NATO'nun yeni misyonun uygulama alanı olarak ilk örneği olması bakımdan tarihi bir önem arz etmektedir (Ceylan, 1999: 9-10).

Soğuk Savaş sonrası dönemde oluşan yeni dünya düzeni ve yeni tehditlere bağlı olarak NATO'nun gerçekleştirdiği dönüşüm sürecinin ilk yansıması, özellikle NATO'nun genişlemesi ve Washington Zirvesi ile açıkladığı alan dışı faaliyetleri olmuştur. İttifak bölgesinin güvenliği için NATO'nun genişleme alanını büyütmesi ve Yugoslavya'dan Avrupa Kıtası'nın sınırlarını aşan Afganistan'a kadar gerçekleştirilen alan dışı faaliyetleri, birçok tartışmayı da beraberinde getirmiştir (Moore, 2007: 28). Fakat genişleme ve alan dışı faaliyetler ABD ve NATO'nun güvenliği için çok gerekli bir olgudur. Brzesinki "Büyük Satranç Tahtası" adlı çalışmasında (Brzezinski, 1997: 116-117):

> "Eğer ABD'nin başlattığı NATO'nun genişletilmesi çabası durursa veya sendelerse, bir bütün olarak Avrasya için kapsamlı ABD politikası gerçekleşmeyecektir. Böyle bir başarısızlık Amerikan liderliğinin itibarını zedeler, genişleyen Avrupa kavramını paramparça eder, Orta Avrupalıların moralini bozar, Rusya'nın Orta Avrupa'daki şu an uyuyan ya da ölmekte olan jeopolitik ve tarihsel özlemlerini yeniden canlandırır. Batı için, sonunda gerçekleşecek herhangi bir Avrasya güvenlik mimarisinde gerçek bir Avrupalı sütun olasılığına ölümcül zarar veren, Batı'nın kendi elleriyle açtığı bir yara olur. Bu nedenle, Amerika için yalnızca bölgesel değil, küresel yenilgiye yol açar" şeklindeki açıklamasıyla genişlemenin önemine vurgu yapmıştır

2.8.1. Soğuk Savaş Sonrası NATO'nun Birinci Genişleme Süreci

1949 yılında imzalanan Washington Antlaşması ile kurulan NATO ittifakı, 12 ülkeden (Belçika, Fransa, Lüksemburg, Hollanda, Danimarka, İzlanda, İtalya, Norveç ve Portekiz gibi Avrupa ülkeleri ile Amerika Birleşik Devletleri ve Kanada) gibi ülkelerden oluşmaktaydı. NATO, ilk genişlemesini 1952'de Türkiye ve Yunanistan'ı ittifaka katarak yapmıştı. İkinci genişleme ise 1955 yılında Federal Almanya Cumhuriyeti'nin katılımıyla gerçekleşti. Federal Almanya'nın NATO'ya alınmasıyla Soğuk Savaş döneminin süper gücü olan Sovyetler Birliği, Alman Demokratik Cumhuriyeti'ni Varşova Paktı'na katarak cevap vermiş, böylece onlarca yıl ABD ile Sovyetler Birliği arasında devam edecek olan Soğuk Savaş kızışmış oldu

(Acar, 2007: 141). Üçüncü genişleme adımı ise, İspanya'nın katılımı ile gerçekleşmiştir. Böylece NATO'nun üye sayısı 16'ya ulaşmış oldu

ABD için NATO'nun genişlemesi, Avrupa'da istikrarın devam etmesi ve Avrupa'nın çevresinde ve sınırlarının dışındaki yeni tehditleri ve saldırıları önlemeyi amaçlayan bir stratejik politika olarak göze çarpmaktaydı. ABD, Madrid Zirvesi sonrası genişleme için iki özel strateji izlemiştir: İlk olarak adaylara NATO üyeliğinin yolunu açmak isterken, diğer taraftan birliğin askeri ve siyasi yapısını bozmadan genişleme sürecini yavaşlatmayı amaçlamaktaydı. Bu stratejiyi güden ABD'ye, yeni üyelerin kabulü sırasında ittifak üyelerinden itirazlar gelmiştir. Fakat sonuçta bu stratejiye göre hareket edilmiş ve ABD önderliğindeki NATO'ya, Soğuk Savaş dönemi sonrası Varşova Paktı'nın dağılmasıyla bağımsızlığına kavuşan 12 Orta ve Doğu Avrupa ülkesi (Çek Cumhuriyeti, Macaristan, Polonya, Estonya, Letonya, Litvanya, Bulgaristan, Romanya, Slovakya, Slovenya, Hırvatistan, ve Makedonya) 1997 yılının ortalarına kadar geçen süreçte, NATO'ya girmek için başvuruda bulunmuşlardır. Bu ülkelerden, Çek Cumhuriyeti, Macaristan, Polonya, Romanya ve Slovenya'nın üyeliğe kabul edilmesi beklenmekteydi. İngiltere ve ABD ittifakı, Çek Cumhuriyeti, Macaristan ve Polonya'nın ittifaka alınmasını isterken; Kanada, Fransa ve Almanya ise beş ülkenin (Çek Cumhuriyeti, Macaristan, Polonya, Romanya ve Slovenya)'nın da birliğe alınmasını istiyordu. Çek Cumhuriyeti, Macaristan ve Polonya'nın üyeliklerine kesin gözüyle bakılırken, Slovenya ve Romanya'nın birliğe katılma ihtimali, çok düşüktü. Çünkü Slovenya'da insan hakları konusunda beklenen ilerleme sağlanamamış, Romanya'da ise 1996 seçimlerinde "yeni komünist" liderlerin başa geçmesiyle birlikte, NATO, Romanya'ya o dönem üyelik kapsını kapatmıştı. Fransa ise Romanya'nın NATO'ya üyeliği konusunda çok çaba sarf etmiştir. Bunun nedeni, Fransa'nın, Romanya'nın da desteğini alarak ABD'nin Avrupa'daki üstünlüğünü kırmak istemesidir. İtalya ve Fransa tarafından desteklenen Slovenya da NATO'ya ileride girebilecek muhtemel adaylardan biri olarak gösterilmiştir (Gürkaynak, 2004: 138-139).

Genişleme sürecinde ittifaka katılacak yeni üyelerin ittifakın güvenliğine katkı sağlamaları NATO tarafından esas alınmıştır. Bununla beraber genişleme kararlılığı, NATO için ittifakın esasen bütünleşmiş bir siyasi askeri ittifak olarak mı

kalması gerektiği, yoksa ittifakın bölgesel bir güvenlik sistemi olarak mı kalması gerektiğine ilişkin konuları gündeme getirmiştir. İttifakın siyasi-askeri bir ittifak olarak mı kalması gerektiği durumu, kolektif savunmanın önemine vurgu yapmakta, ittifakın bölgesel bir güvenlik sisteminde kalması gerektiği durumu ise, barışı koruma faaliyetlerine önem vermesi gerektiğine atıf yapmıştır. Aynı ölçüde yeni üyeler esas olarak, birinci durumda, ittifakın askeri ve siyasi potansiyeline ne derecede katkı yapması noktasından, ikinci durumda ise, siyasal istikrar ve güvenin kapasitesini arttırabilmesi derecesiyle değerlendirilmelidir. İlk durum, üye kabulünde daha seçici olmayı gerektirip acele edilmemesi gerektiğine, ikinci durum ise, hızlı hareket edip üyeler arasında ayrım gözetmeyen bir duruma işaret etmektedir. Her iki durumda da kolektif savunmanın önceliğinin korunması, NATO'nun yeni stratejik doktrini ve alan dışı roller ve görevler üstlenmesinin sınıflandırılmasına rehberlik etmelidir. Seçici olmadan çok sayıda yeni üyeyi ittifakın bünyesine katılması ittifakın özünü zayıflatır. Bu yüzden tedrici ve ölçülü genişleme yaklaşımı hem arzu edilebilir hem de gereklidir. Bu yaklaşım yeni üyelerin entegrasyonuna ve uyumuna zaman tanır ve üyeliğin objektif kriterlerine tam olarak uymaktadır (Brzezinski, 1999: 34-35). Bu kriteri uygulamaya özen gösteren ittifak, Orta ve Doğu Avrupa'da birçok devlet, üyelik için başvurmasına rağmen seçici davranıp sadece Çek Cumhuriyeti, Macaristan ve Polonya'yı bünyesine katarak bu kriteri gerçekleştirmeye çalışmıştır. Gerçekten de üyelik seçiminde ölçülü ve seçici kıstaslar NATO'nun işlevi ve misyonu açısından çok önemlidir.

Kuzey Atlantik Antlaşması'nın 10. maddesi ittifakın yeni üyelere açık olduğunu belirtmekte ve 10. maddede ittifakın güvenliğe katkı yapabilecek her Avrupa ülkesi ittifaka katılmaya oybirliği ile davet edilir denilerek üyeliğin önü açık bırakılmıştır. Nitekim Soğuk Savaş sonrası ilk tur genişleme, Polonya, Macaristan ve Çek Cumhuriyeti'nin 1997 Madrid görüşmeleriyle üyeliğe davet edilmesiyle gerçekleşmiş ve bu üç ülke 1999 Washington Zirvesi ile ittifaka katılmışlardır (NATO Handbook, 2006: 186-187). NATO'nun, bu üç üyeyi bünyesine katarak önü açık bir genişleme süreci başlatması, çok gerekli bir politik uzlaşmaydı. Bu genişleme stratejisi, ittifak için farklı yaklaşımlar arasında bir köprü görevi üstlenmiş ve üyeliğe davet edilmeyen ülkelere NATO garantisi altında olmayan belirsiz bir

bölgede yalnız bırakıldıkları düşüncesine kapılmalarını önlemiş oldu. Böyle bir hayal kırıklığı bu ülkelerin iç istikrarını ve Batı'ya yönelmelerini olumsuz bir yönde etkileyebilirdi. Ayrıca açık kapı stratejisi, demokratik bir ittifak olan NATO'nun, bölge ülkeleri tarafından inandırıcılığının olması açısından önemliydi (Kamp, 1999: 121-122). Sonuçta bu strateji başarı olmuş NATO'ya üye ülke sayısı yıllar geçtikçe artmıştır.

Üyelerin ittifaka katılımının öneminin farkında olan ittifak liderleri NATO'ya katılan ülkelere hazırlıkların tamamlamaları ve ilerideki muhtemel üyelikleri için yardım danışmanlık ve pratik destek vermek amacıyla 1999 Washington Zirvesi ile birlikte ÜYEP'i uygulamaya koymuşlardır (NATO Handbook, 2006: 189). ÜYEP kapsamında NATO ittifakının kapılarının nitelikli Avrupa demokrasilerine açık olduğu vurgulanmış ve ittifaka katılmak isteyen üyelerin bu kriterleri sağlaması istenmiştir: Siyasal ve ekonomik sorunlar, savunma ve askeri sorunlar, kaynak sorunları, güvenlik sorunları, yasal sorunlar, gibi beş başlık sıralanarak, aday ülkelerin bu sorunları büyük ölçüde çözmüş olmaları gerektiğinden bahsedilmiştir. Ayrıca ittifaka katılan üyelerin Avrupa güvenliğine yapacakları katkıların önemine vurgu yapılmış, bu ülkelerin "güvenlik tüketici" değil NATO'nun güvenliğine katkı sağlayacak ülkeler olması gerektiği belirtilmiştir (Ağır, 2003: 121).

ÜYEP, NATO'nun açık kapı politikası ve genişlemesinin devam etmekte olduğunu gösteren bir süreçti. Plan, ittifaka üyeliği amaçlayan ülkelere, üyelik için gerekli kıstasları yerine getirmesini, ulusal planlama ve üyeliğe hazırlıkları için alacağı zor kararlarda yardımcı olmak amacıyla getirilmiş, fakat plan üye olmak isteyen ülkelere gelecekte ittifaka katılımı için garanti vermemekteydi (Klaiber, 1999: 25). ÜYEP ile NATO'ya aday ülkelerin siyasal ve askeri kriterlerindeki başarı ya da başarısızlığı gösteren ilerleme raporları, NATO adaylarının NATO'nun ihtiyaçlarına uyum sağlaması ve ilerisi için adım atmaları bakımından önemlidir. Üyeliği gerçekleştirilen Macaristan, Çek cumhuriyeti ve Polonya'nın birliğe katılmasından sonra NATO, ilerleyen yıllarda da bu genişleme politikasını sürdüreceği sinyallerini vermekteydi (Kramer, 2002: 737).

2.8.2. Soğuk Savaş Sonrası NATO'nun İkinci Genişleme Süreci

NATO'ya üye olmaya istekli ülkelere, üyeliğiyle ilgili hazırlıklarını tamamlamak için önerilen "ÜYEP", üyelik için belirtilen beş alanda (siyasal ve ekonomik sorunlar, savunma ve askeri sorunlar, kaynak sorunları, güvenlik sorunları, yasal sorunlar), belirlenen standartlara ulaşmak için yapılması gereken faaliyetleri kapsamaktadır. İttifaka katılmaya "istekli olan ülkeler", ÜYEP'i ölçüt alarak, yıllık milli hazırlık programlarını düzenlemekteydiler. ÜYEP ve ülkelerin milli hazırlık planları dikkate alınarak tespit edilen beş faaliyet alanında ortak faaliyetler uygulanmakta ve 19+1 formatında toplantılar düzenlenmekteydi. Nitekim bu üç devlet (Çek Cumhuriyeti, Macaristan ve Polonya) dışındaki dokuz devlet (Romanya, Slovenya, Estonya, Litvanya, Bulgaristan, Slovakya, Makedonya ve Arnavutluk)'un üyeliğe hazırlanması amacıyla ÜYEP uygulanmaya konmuş ve ikinci genişleme süreci başlamıştır (Beriş ve Gürkan, 2002: 20).

Polonya, Macaristan ve Çek Cumhuriyeti'nden sonra ikinci bir genişleme seçeneği, NATO'nun giderek Rusya topraklarına doğru genişlediğini göstermekteydi. Bu da kaçınılmaz bir şekilde Moskova'da, NATO tarafından çevrelendiği korkusunu uyandırmaktaydı. Aşama aşama ve sürekli olarak Rusya sınırlarına doğru genişleyen bir NATO, ister istemez Rusya'yı rahatsız etmekteydi. Önü açık bir genişleme politikası, sadece Rusya'yı rahatsız etme açısından değil, aynı zaman da NATO'nun kendisi açısından da problemlere neden olmaktaydı. NATO'nun imajı açısından genişleme, uzun vadede siyasal faydalar sağlasa da kısa ve orta vadede ittifakın ne kadar genişleyeceğinin bir sınırı olması gerekmektedir. NATO'yu çıkmazda bırakan bu durum, Rusya ile ittifak, NATO'nun nihai ilişkisine ve ittifakın varlık sebebine ilişkin bir sorun olarak durmaktaydı. Özellikle Baltık ülkeleri (Estonya, Litvanya ve Letonya) erken ikinci bir genişleme dalgası için sorun teşkil etmekteydi. Çünkü bu ülkeler Rusya ile kilit Avrupa ülkeleri arasında stratejik ve ideolojik kamplaşmaları arasında karışık bir tarih yaşamışlardı. Baltık halkları işgale maruz kalmalarına rağmen kimliklerini muhafaza etmemişler, kendilerini Sılav saymamışlardı. Ayrıca Sovyetler Birliği işgali bu ülkeler üzerinde ağır bir miras bırakmıştı. Rus azınlıklar ve sınır çatışmaları bu ülkelerin NATO'ya üye olmalarında önlerindeki engellerden birkaçıydı (Kamp,1999: 122-124). Rusya'nın

Soğuk Savaş boyunca hâkimiyet sürdüğü ve uzun yıllar nüfuz ettiği Doğu Avrupa ülkelerinin Rus etkisinden kurtulmaları kolay olmamıştır.

Rusya Federasyonu, geçmişten gelen, Baltık ülkeleri üzerindeki etkisi nedeni ile bu ülkelerin NATO'ya üyeliklerini her zaman sert bir şekilde karşı çıkmıştır ve bunun farkında olan Batılı liderler, açıkçası Rusya'yı karşılarına almak istememişlerdir. Rusya, 1990'lı yılların başında bu ülkelerle herhangi bir çatışma yaşamamaya büyük özen göstermiştir. Bu olumlu gelişmelere rağmen, Rusya Federasyonu, Soğuk Savaş sonrası dönemde, özellikle 2000'li yıllara kadar bu ülkelere uyguladığı yanlış politikalar yüzünden Baltık ülkeleri ile sıkıntı ve gerginlikler yaşamıştır. Baltık ülkeleri, ülkelerinde, Rus azınlığın kötü muamelesine tabi tutulduklarını belirtmişler ve Rusya Federasyonu, özellikle petrol ve doğalgaz konumundaki avantajından dolayı bu ülkelere ekonomik baskı uygulamaya başlamıştır. Bu durum ülkeler arasında gergin bir atmosfere neden olmuştu (Kramer, 2002: 731-734). Nitekim bu olaylardan sonra üç Baltık ülkesi, kendilerini daha güvende hissetmek için NATO'ya üyelik için başvurmuşlardı. Nihayet, 21-22 Kasım 2002 tarihinde Prag'da düzenlenen NATO devlet ve hükümet başkanlarının katıldığı zirvede, Baltık ülkeleriyle beraber, Bulgaristan, Romanya, Slovakya ve Slovenya'da NATO'ya üyelik giriş müzakereleri başlatmışlardı (NATO, 2002: 1-2) ve 29 Mart 2004'de resmen NATO'ya üye olmuşlardır ve böylelikle NATO'nun üye sayısı 26'ya yükselmiş oldu. NATO böylece sık sık ifade edilen Baltık'tan Karadeniz'e NATO güvencesi gerçekleştirilmiştir. NATO Avrupa bünyesinde birçok ülkeyi bünyesine kattığı için daha çok Avrupalılaşmış, daha doğrusu Avrupalılaştırılmıştır (Çakmak, 2003: 272-273).

NATO'nun üye sayısının 26'ya ulaşmasıyla demografik açıdan yüksek bir potansiyele ulaşması ve Sovyetler Birliği uydularını da bünyesine katarak ilerlemesi, başlangıçta Kuzey Atlantik kısmına hapsolmuş bir ittifakın giderek Avrupa'yı da bünyesine katarak büyümesi elbette ki Rusya ile NATO arasında sorunlara neden olmuştur. Fakat Soğuk Savaş sonrasında tek süper güç olan ABD, Avrupa ülkelerini de arkasına alarak Rusya'yı çevrelemiş ve yalnız bırakmıştı. Bu şekilde, çevresinde güvenlik ve istikrarı amaçlayan ABD, kendisini bir nevi güvene almıştır. ABD'nin, NATO bünyesinde özellikle Soğuk Savaş sonrasında gerçekleştirdiği zirveler önemli

başarılar elde etmiş, bunun sonucunda NATO'nun genişleme kapasitesi artmıştı ve bu genişleme Rusya sınırlarına kadar dayanmıştı. NATO, bir sonraki aşamada ise Hırvatistan, Arnavutluk, Makedonya, Ukrayna ve Gürcistan'ı da bünyesine katarak daha da büyüme hedefini gerçekleştirmek istemiştir.

2.8.3. NATO'nun Üçüncü Genişleme Süresi ve Muhtemel Üyelikler

NATO'nun daha önce gerçekleştirdiği Riga Zirvesi'nde üyelik sözü alan ve ÜYEP çerçevesinde hazırlıklarını tamamlayan Hırvatistan ve Arnavutluk, ittifaka Nisan 2009'da katılmış oldu ve böylece birliğin üye sayısı 28'e yükselmiş oldu. 2008 yılında, müttefikler, diğer bir aday olan Makedonya'nın, NATO üyeliği için niteliklere uygun olduğunu kabul etmiş, Karadağ için ise 2009 Aralık ayında ÜYEP teklif edilmiştir. Nisan 2010 yılında, Bosna Hersek resmi olarak ÜYEP için davet edildi. Ancak, Bosna Hersek'in topraklarında, taşınmaz savunma mallarının denetimi konusunda bir sorunu (özellikle eski askeri üsleri ve kışla) sorunu çözülene kadar ÜYEP altında Yıllık Ulusal Program kabul edilemez olduğu ifade edilmiştir (Belkin, 2012: 11). NATO'nun, ÜYEP'i başarılı bir şekilde uygulayan üyelik aday ülkesi ve Afganistan'daki NATO misyonlarına kişi başına en fazla katkıyı sağlayacak ülke olan Makedonya, üye ülkelerin geniş desteğini almasına rağmen Yunanistan, Makedonya'nın anayasal olarak tanınmış ismine itiraz ederek ülkenin üyeliğini veto etmiştir. BM görüşmelerinden sorununu çözülmesi için bir zirve yapılsa da sorun çözülmemiştir. Daha önceki zirvelerde Gürcistan da üyelik konusunda ÜYEP kapsamında başarılı işler gerçekleştirmiştir. Hatta Obama'nın Afganistan için, takviye askeri birlik talep etmesine cevap veren ilk ülkelerden biri olmuştu. Fakat ne Gürcistan'ın ne de Makedonya'nın üyelik talepleri kabul görmemiştir (McNamara, 2010: 8-9).

Gürcistan'la birlikte Ukrayna'nın da ÜYEP sürecinde birliğe kabul edilmemesi ittifakta tartışmalara neden olmuştur. İttifak üyeleri en sonunda, ileride Gürcistan ve Ukrayna'nın NATO üyesi olacağını kabul etse de 2012'deki konjünktürde henüz sorun çözülmüş değildir. Rusya-Gürcistan çatışmasından dolayı Gürcistan ve Ukrayna'da mevcut hükümet NATO üyelik umutlarından feragat etmiş

gibi görünmekte, iki ülke için kısa ve hatta orta vadede üyelik umutları azalmış görünmektedir. Gürcistan'a bağlı Güney Osetya ve Abhazya'daki halkların bağımsızlık talep etmesi üzerine çıkan ve hala çözümlenmeyen sorun yakın gelecekte Gürcistan için, NATO'ya üyelik sürecini tehlikeye sokmaktadır. Gürcistan'daki bu halkların, toprak anlaşmazlığı ve bağımsızlık isteği sürdüğü sürece ittifaka üyelik için ittifakta, spesifik bir süre öngörülmemektedir (Belkin, 2012: 11). Özellikle Rusya Federasyonu, Gürcistan'ın NATO üyeliğine şiddetle karşı çıkmaktadır ve Gürcistan'a her türlü zorluğu çıkarmaktadır. Bunun nedeni, Gürcistan'da Güney Osetya bölgesine bağımsızlığı için destek veren RF'nin, Gürcistan'ın NATO'ya üyeliği gerçekleşirse, Güney Osetya sorunun çözülmesinden endişe etmesidir.

İttifaka katılım için çabalayan diğer bir üye, RF ve Orta Avrupa arasında adeta bir köprü görevi üstlenen Ukrayna, bu konumu ile Avrupa güvenliğinin güçlendirilmesinde önemli ve stratejik bir rol oynamaktadır. Ukrayna'yı NATO'ya yaklaştıran en önemli gelişme, 2004'te gerçekleştirilen Turuncu devrimdir. 2004'te ABD yanlısı Viktor Yuşenko'nun iktidara gelmesinden sonra NATO Genel Sekreteri Scheffer, 2005'te Ukrayna'nın üyeliğine sıcak baktıklarını belirtmiştir. Ancak bu durum uzun sürmemiştir. Çünkü 2006'da Rus yanlısı Viktor Yanukoviç'in seçimi kazanması, bu yönetimin sosyalist bir yönetim sergilemesi ve NATO üyeliğine soğuk bakması NATO'yu Ukrayna'dan uzaklaştırmıştı (Güzel, 2009: 82-83). 2007'de görevinden ayrılan Yanukoviç'in yerine gelen yönetim, AB ülkeleri ile sıcak ilişkiler kurup, Ukrayna'nın NATO üyeliğine sıcak baksa da, Rusya'nın muhalefetinden dolayı Ukrayna'nın NATO üyeliği gerçekleşememiştir.

2010 yılında tekrar ülke yönetimine geçip, cumhurbaşkanlığına seçilen ve 2014 yılına kadar görevini sürdüren Viktor Yanukoviç, AB ve ABD aleyhinde bir tutum takınmış ve Ukrayna'nın NATO'ya girmesine karşı çıkmıştır. Yanukoviç yönetiminin dış politikada AB aleyhinde takındığı tutumu ve Rus yanlısı politikaları sürdürmesi üzerine, halk Kasım 2013'te Yanukoviç'i hedef alan protesto gösterileri başlatmış ve yerel nitelikteki bir kriz olan bu durum, Rusya'nın Kırım'ı ilhak etmesi üzerine, uluslararası bir krize dönüşmüştür. 23 Şubat 2014'te Kırım'a sıçrayan bu kriz, ardından Ukrayna'ya bağlı bu özerk cumhuriyetin, önce 11 Mart 2014'te bağımsızlığını ilan etmesi ve sonrasında referandumla Rusya'ya bağlanmayı kabul

etmesi, bölgede tansiyonu yükseltmiştir. Başlangıçta Ukrayna ve Rusya arasında bir "paylaşım krizi" olarak ortaya çıkan sorun, giderek ABD'nin başını çektiği Batı bloğunun ve NATO'nun Rusya'ya yönelik çok boyutlu yaptırımın gündeme geldiği uluslararası bir sorun haline gelmiştir (Erol, 2014: 2-3).

Rusya'nın Ukrayna'nın toprak bütünlüğüne saygı göstermemesi ve Kırım'ı ilhak etmesi kararını tanımayacağını belirtmesi ve çok sert bir tutum takınması, Rusya ve ABD, AB, NATO arasında karşılıklı tepkilerin artması, uluslararası sistemde tehlikeli bir çatışma durumunun oluşmasına zemin hazırlayabilir. Her ne kadar NATO, gerçekleştirdiği zirvelerle Rusya'yı uluslararası barış ve güvenliğin sağlanması konusunda iş birliğine çağırsa da bu durum çok yarar sağlamamıştır. Rusya ve NATO arasındaki gerilim Soğuk Savaş sonrası dönemdeki anlaşmazlıklarla kendisini göstermiştir ve göstermeye devam etmektedir. Zaten Rusya'nın, Ukrayna'yı NATO'ya dâhil edilmesi planına şiddetle karşı çıkması, bu durumun göstergesidir. Ukrayna ve Gürcistan'ın üyeliği konusunda büyük çaba gösteren NATO ittifakı, Rusya'nın bu üyelerin birliğe katılmaları yönündeki engelleyici tavrı ve Ukrayna konusunda uluslararası güvenlik ve barışı zedeleyen tavrı, NATO ile Rusya arasındaki gerginliği tırmandırıp, Ukrayna'nın ilerleyen yıllarda da NATO'ya muhtemel üyeliğini sıkıntıya sokacaktır.

NATO, 28 üye ile birlikte koca bir ittifak görünümünü almış, Kuzey Atlantik ittifakı olarak bölgesel bir savunma ittifakı olan NATO, çok daha geniş bölgelere yayılan özellikle Japonya, Asya ve Avustralya gibi ülkelerle de ilişkileri geliştiren küresel bir yapı olmaya doğru gitmektedir. NATO'nun hızlı bir şekilde genişlemesi ittifak içindeki bazı Avrupalı üyeler tarafından rahatsızlığa neden olsa da NATO'nun bu hedefinden vazgeçmeyeceği açık bir şekilde görülmüştür.

2.9. NATO'NUN WASHİNGTON ZİRVESİ (1999) SONRASINDA GÜNÜMÜZE KADAR STRATEJİK KONSEPTİNİ YENİLEDİĞİ ZİRVELER

2.9.1. İstanbul Zirvesi

İstanbul'da 28-30 Haziran 2004 tarihinde yapılan NATO Zirvesi, hem ittifakın Avrupalı önde gelen müttefikleri ve ABD arasında çekişme, anlaşmazlıkların yaşandığı, hem de Irak'ta Amerikan işgaline direnişin arttığı bir döneme denk gelmesi bakımından önem kazanmıştır. Zirveye, Prag Zirvesi ile müzakerelere başlayan 7 ülke; Bulgaristan, Estonya, Litvanya, Romanya, Slovakya, Letonya ve Slovenya'da üyeliğe katılımları onaylandığı için katılmıştı. Zirvede, temel gündemler, NATO'nun görev alanının Orta Doğu'ya kaydırılması, Almanya ve Fransa bloku ile ABD arasında ABD'nin Irak'a müdahalesinden dolayı yaşanan anlaşmazlığın çözüme kavuşturulması, Atlantik ötesi bölünmenin tamir edilmesi, Bosna ve Afganistan'daki görevlerle ilgili konulardı (Uzgel, 2004: 255).

Ayrıca zirvede genişleyen NATO'nun, yeniden yapılanması, terörizme karşı mücadele, Balkanlar ve Irak ve Afganistan'da üstleneceği rolün önemine vurgu yapılmıştır. Açılış konuşmasında NATO'nun genişlemesine değinen Genel Sekreter Scheffer, ittifakın, transatlantik bağları güçlendirip iş birliğini arttıracağı, belirtip sözlerini şöyle sürdürmüştür (Gündem, 19 Ocak 2014):

> "Bu, zirve NATO'nun, ortak güvenliğimizin sağlanmasında ne kadar merkezi bir konum aldığını göstermektedir. NATO'daki transatlantik iş birliği gerçeğini yansıtmaktadır. Güçlü bir ittifak içinde birleşen Amerika ve Avrupa, Avrupa-Atlantik bölgesi ve bu bölgenin ötesinde ortak değerlerimiz ve paylaştığımız ortak çıkarları geliştirme ve savunma yükümlülüğünü taşımaktadır"

NATO'nun İstanbul Zirvesi'nde almış olduğu bölgesel kararlara bakacak olursak, Irak'taki gelişmeler ve bunun ortaya çıkardığı sorunlardı. ABD, Soğuk Savaş boyunca NATO'da "alan dışılık" adı altında, ittifakın görev bölgesini Orta Doğu bölgesine yaymak istiyordu. Bu yeni dönemde NATO'yu Orta Doğu bölgesine alan dışılık kavramı altında sokmaya çalışan ABD, Irak'a müdahalesi konusunda Fransa-Almanya bloğunun karşı çıkmasını umursamayıp gerginliğe neden

olmuştu. ABD, NATO'yu 1994'ten itibaren devam eden "Akdeniz Diyaloğu" çerçevesinde Cezayir, Mısır, Ürdün, Fas, Moritanya, Tunus, İsrail ile kurulan siyasal temaslar çerçevesinde bir başka yolla da Ortadoğu'ya sokmak istiyordu. Fakat bu girişim BİO kadar başarılı olamamıştır. İstanbul'daki Zirve'de "Akdeniz Diyaloğu", "İstanbul İşbirliği Girişimi" adını alarak iki çerçevede genişlemiştir. Birinci çerçevede coğrafi olarak, Körfez İşbirliği Konseyi ülkelerinden başlayarak Orta Doğu ülkelerini de kapsaması hedeflenmiştir. İkinci çerçeve olan siyasi boyutu ise, yeni girişimle birlikte savunma alanında reformlara yardım, asker-sivil ilişkilerinin yeniden düzenlenmesi, savunma bütçesi hazırlanması ve savunma planlamasının yapılması, sınır güvenliği konusunda müttefiklerle iş birliği, terörizme karşı ortak mücadelede destek ve diğer alanlarda iş birliğinin genişletilmesi konuları ele alınmıştır (Uzgel, 2004: 256). Çağın gerektirdiği ihtiyaçlar ölçüsünde çeşitli konularda kararlar alan ittifak, görev ve nüfuz alanını, bölgesellikten evrenselliğe doğru genişletmiştir.

NATO, "İstanbul İşbirliği Girişimi" adı altında güçlendirilmiş "Akdeniz Diyaloğu" kapsamında Akdeniz ülkeleri ile karşılıklı anlayış üzerine kurulu bir barış ortamı yaratma hedeflemiştir. Güçlendirilmiş "Akdeniz Diyaloğu" basın, enformasyon, sivil olağanüstü hal planlaması, bilim ve çevre, kriz yönetimi, savunma politikası ve stratejisi, nükleer silahların yayılmasını önleme ve askeri iş birliği programları gibi stratejik konuları kapsamaktadır. Zirvede, katılımcı ülkelerin belirli askeri tatbikatlara ve bununla ilgili eğitim ve öğretim programlarına katılması istenmiştir. BM Antlaşması'na uygun bir şekilde NATO komutasında yürütülecek operasyonlarda, ittifak üyelerinin birlikte çalışabilmesini kolaylaştırmak için, silahlı kuvvetler arasında iş birliğini arttırmayı, nükleer silahlar ve yarattığı risklere karşı, ittifakın yürüttüğü çalışmalara katkı sağlamayı amaçlayan kararlar alınmıştır (Çomak, 2005: 37).

İstanbul Zirvesi'nde, yeni doğmakta olan transatlantik fikir birliğinin temelinde güvenliğin, Avrupa-Atlantik sahasının dışına yayılmasının, NATO'ya gelebilecek riskleri azaltacak olması, NATO devletlerinin güvenli bir şekilde varlığını devam ettirmesinin çok önemli olduğu konusunda üye ülkeler fikir birliğine varmışlardır. Afganistan ve Irak konusunda verilen taahhütler, bu yeni fikir

birliğinin bir belirtisidir. Bu taahhütler, NATO'yu Avrupa sınırlarının dışında da faaliyet gerçekleştirmesini sağlamakta ve dolayısıyla İttifak'ın bu tür operasyonlar için istenen yeteneklerle donatılmasını gerekli kılmıştır. NATO, İstanbul'da, Afganistan'daki varlığını arttırma kararının yanında, ABD'nin gerçekleştirdiği Irak Savaşı sırasında, Irak güvenlik güçlerinin eğitimine de yardımcı olma konusunda karar almıştır. Bu karardan önce, Irak hükümetinin isteği üzerine, BM Güvenlik Konseyi'nin 1546 sayılı karar ile uluslararası örgütleri, Irak'taki güvenliğe katkıda bulunmaya çağırmıştı. Zaten Irak'ın güneyinde bulunan Polonya başkanlığındaki çok uluslu tümene kuvvet desteği veren NATO, 2004 Ağustos ayı ortalarında NATO'dan gelen 50 subay ve astsubay seçilen Iraklı personeli eğitmeye de başlamıştır. Öte yandan NATO, komuta yapısını yenilemeyi amaçlayan, reformların hızını koruyacak ve diğer NATO ülkelerinin askeri işlerinde gerekli reformları yaratacak bir Müttefik Dönüşüm Komutanlığı kurmuştur. Sonuç olarak, İstanbul Zirvesi'nde başlatılan girişimler NATO'nun yetenek ve kapasitesini arttırmaya yönelik girişimlerdir. Transatlantik İş birliği ve eylemler konusunda güçlendirilmiş yeni müttefiklere sahip olan NATO, Avrupa-Atlantik sahası dışında da operasyonlara odaklanmış kapsamlı bir gündem oluşturmuş ve bu gündem ilerisi için güzel bir yol haritası olmuştur (Aybet, 2004).

2.9.2. Lizbon Zirvesi

1 Nisan 2009'da Arnavutluk ve Hırvatistan'ın da NATO'ya katılmaları üzerine üye sayısı 28 e ulaşan NATO, devlet ve hükümet başkanlarının katıldığı 19-20 Kasım 2010 tarihinde gerçekleştirilen Lizbon Zirvesi'nde, İttifakın yol haritasını belirleyecek olan yeni Stratejik Konsept'ini kabul etmiştir. Bu yeni stratejik konsept, Soğuk Savaş sonrası geçirdiği dönüşüme paralel olarak 1991 Roma zirvesiyle açıklanan yeni stratejik konsept ardından, 1999 Washington Antlaşması ile yeni stratejik konseptin güncellenmesinden sonra gelen, NATO'nun son yeni stratejik konseptidir. İttifak, 2010 Lizbon Zirvesi'nde, NATO'nun dönüşümü, siber saldırılar, küresel terör eylemleri, kriz yönetimi, nükleer silahların ve balistik füzelerin yayılması, NATO-Rusya iş birliği, NATO-AB ilişkileri, Afganistan stratejisi, gibi

genel konulara değinilmiştir. Lizbon Zirvesi'nde NATO'nun aldığı kararlar ve ittifakın yeni stratejik konsepti şöyledir (NATO, 2010 a):

- İstikrar ve yeniden yapılanmayı sağlamak için iş birliği içinde güvenliğe gitme, NATO'nun yetkilerini geliştirmek için ve uluslararası toplumun çabalarının bir parçası olarak kriz yönetimine ve kolektif savunmaya kapsamlı bir yaklaşımla NATO'nun katkısını arttırılması gerektiği ele alınmıştır.
- Mevcut ortaklıkları geliştirmek ve ilgili ülkeler ve kuruluşlar ile yeni ortaklık geliştirilmesi konusunda ittifak üyeleri anlaşma sağlamıştır
- NATO'nun genel savunma ve caydırıcılık duruşu yeniden gözden geçirilmiştir.
- İttifak üyelerinin Stratejik kavram ve onun mevcut silahların kontrolü anlaşmaları ve çerçeveleri altında taahhütleri ile tutarlı, müttefikler silahların kontrolü, silahsızlanma ve nükleer silahların yayılmasını önleme çabalarını desteklemeye devam edeceği kabul edilmiştir.
- Tüm NATO Avrupa halklarını, topraklarını ve güçlerini korumak için füze savunma yeteneği geliştirmeye karar verilmiş ve ittifak ile iş birliği için Rusya'ya davet gönderilmiştir.
- NATO'ya yönelik konvansiyonel tehdit olasılığı düşük olarak görülmekte; balistik füze tehdidi, siber saldırılar, enerji güvenliği ve uzaya yönelik girişimler ana tehdit kategorisine alınmıştır.
- NATO'nun yeniden yapılanacağı; NATO'nun odağı artık konvansiyonel savaş uzmanlarından füze savunmacılarına ve siber güvenlikçilere geçeceği belirtilmiştir.
- NATO liderliğindeki askeri uygulamaların daha da geliştirilmesi ve BM Güvenlik Konseyi'nin kadınlar, barış ve güvenlikle ilgili 1325 sayılı kararı doğrultusunda bir Eylem Planı kabul edilmiştir.
- Daha etkin, yalın ve uygun fiyatlı İttifak Komuta Yapısı'nın yeniden şekillendirilmesi ve NATO Ajansları'nın takviye edilmesi hedeflenmiştir.
- Yeni stratejik konseptin askeri uygulamaları ve savunma kapasitesinin geliştirilmesi ve daha ilerisi için siyasi rehber *(political guidance)* belirlenmesi kararlaştırılmıştır.

Rusya Federasyonu, Bush yönetimi döneminde Füze Savunma Sistemini dillendirmeye başlayan ABD'ye şiddetle karşı çıkmıştır. Çünkü Sovyetler Birliği'nin

nükleer mirasçısı olan RF, kurulacak füze kalkanını 1972 tarihli Anti Balistik Füzeler Antlaşması (ABM)'nin ihlali olarak görmüştür. Anlaşmaya göre, izin verilen ülke toprakları haricinde, her iki ülkenin, herhangi bir ülkede hava savunma sistemi kurmayacaklarını karşılıklı taahhüt etmişlerdir (Kibaroğlu, 2012: 188).

RF, ABD'nin kuracağı füze kalkınma sistemin İran'ın kıtalararası, olası füze tehdidine karşı kurulduğu gerekçelendiren ABD'ye karşı güven duymuyordu. RF, Füze sisteminin kendisine karşı nükleer caydırıcılığına darbe vurulması ihtimalini taşıdığına inanmaktaydı. ABD'nin kendi topraklarını korumak için tasarladığını iddia ettiği bu sistem, NATO üyesi ülkeler ve Rusya'nın, itirazları nedeniyle bir duraklama dönemine girmiştir. Obama'nın 2009'da başkan seçilmesiyle Bush yönetimi füze kalkanı projesinden vazgeçmiştir. Bu durum, RF'yi rahatlatmış ve Rus tepkisini dindirmiş oldu. Obama döneminde Rus tepkisini azaltan ABD, Lizbon Antlaşması ile NATO'nun, füze tehdidine karşı önlem alması gerektiği ve isim vermeden Avrupa'ya yönelik füze tehdidinin Körfez'den kaynaklandığı belirtmişti. Bu bağlamda Lizbon Zirvesi ile ilan edilen yeni stratejik konseptte, NATO üyesi 28 ülkenin "savunma" amaçlı olarak kurulması planlanan Füze Savunma Sistemi konusunda anlaşmaya varılması çok önemli bir konuydu. Lizbon Zirvesi'nde tartışmalara neden olan konu, Füze Savunma Sistemi'nin kime veya hangi devlete karşı kurulduğuydu. Özellikle AB üyesi Fransa ve Almanya gibi ülkeler İran'ın nükleer eylemleri konusundaki suçlayıcı tavrı, füze savunma sisteminin İran'a karşı kurulduğu şüphelerini arttırmıştır. Bu balistik füze savunma sisteminin, İran'a karşı kurulup kurulmadığı tartışmasında Türkiye, NATO'nun bir savunma ittifakı olduğunun altını çizerken, Türkiye'nin sisteme bakış açısı, bu sistemin hiçbir ülkeye karşı olmaması ve bu sistemde hiçbir ülkenin adının geçmemesi yönünde olmuştur. Nihayetinde Türkiye ABD'ye ait bir izleme radarının NATO'nun balistik savunma sisteminin bir ögesi olarak Türkiye topraklarında konuşlandırılmasına rıza göstermiştir (Egeli ve Güvenç, 2012: 23-26).

Lizbon Zirvesi'nde NATO'nun varlık nedenini oluşturan Sovyetlerin Birliği'nin mirasçısı, RF'nin, füze savunma sistemi konusunda özellikle Lizbon Zirvesi öncesinde ABD'ye karşı gösterdiği ciddi reaksiyona rağmen, değişen ortama ve şartlara bağlı olarak kendini NATO ile iş birliğine girmeye zorlamıştır.

NATO liderleri, NATO ve RF arasındaki ilişkilerin geliştirilmesi ve yeniden düzenlenmesi kapsamında, Rusya'yı gelecekteki füze savunması konusunda destek vermeye çağırmışlardır. NATO, RF ile olan ilişkileri daha da geliştirme ve RF ile NATO arasında stratejik ortaklığı öngören bir anlaşma yapmıştır. NATO, RF ile füze savunma sistemi konusunda iş birliği ve balistik füze hakkında diyaloğun sürdürülmesi kararı alınmıştır (NATO, 2010 b: 2-7). Böylece füze savunma sisteminde ciddi tepki gösteren Rusya'nın NATO'ya karşı tepkisi dindirilmiş oldu.

Zirvede, Balkan bölgesi genelinde, bölgesel istikrar ve güvenliği sağlamak için oluşturulan KFOR'un daha esnek, caydırıcı varlığı sayesinde Kosova'daki geçiş süreci boyunca başarılı eylemlerine devam ettiği belirtilmiş, ayrıca NATO liderliğindeki ISAF, Afganistan'daki ISAF misyonu İttifak'ın temel öncelik olmaya devam ettiği vurguladıktan sonra, NATO'nun hala aktif olduğu, barış ve güvenliğe destek olduğu alan dışı operasyonlar da şöyle belirtilmiştir. Bunlar (NATO, 2010 a):

- Etkin Çaba Harekâtı (Operation Active Endeavour) Akdeniz'deki 5 deniz gücü operasyonu terörizme karşı kuvvet kullanmada çok önemli katkılar yapmaktadır.
- Afrika Boynuzu Operasyon Okyanus Kalkanı (Operation Ocean Shield of the Horn of Africa) denizde korsanlık ve silahlı soyguna karşı yardımcı olmak için sürekli geniş kapsamlı uluslararası çabalara katkıda NATO'nun karalılığının devam edeceği belirtilmiştir.
- Afrika Birliği'nin isteği üzerine, ittifak Afrikalı Kuvvetleri kredi de dâhil olmak üzere, Somali misyonu ve uzun vadeli barış yeteneklerinin gelişimine destek sağlıyor. BM Genel Sekreteri'nin talebi üzerine, ittifak Somali'de Afrika Birliği Misyonu'nun desteğiyle BM gemi taşımacılığında kuvvetler desteği şeklinde eşlik etmektedir.
- Irak'taki NATO Eğitim Misyonu, Irak Hükümeti ve halkı için İttifak'ın desteğini göstermektedir. Gelişmiş eğitim taleplerini dikkate alan ittifak, "Yapılandırılmış İşbirliği Çerçevesi" aracılığıyla Irak ile ortaklığını ilerletmek için hazır olduğunu belirtmiştir.

Yeni stratejik konsept, 21. yüzyıl için yeni bir güvenlik ve savunma vizyonu ile ittifakı donatmıştır. Stratejik Kavram NATO'nun temel yetkinlikleri ve ittifakın

gelecekteki yönünü başarılı bir şekilde yeniden gözden geçirip, ittifakın yeniden canlanması için kapıyı açtı ve karşılaşılan çok çeşitli tehditler için ittifak üyelerine yeni bir stratejik yön vermiştir. Konseptte, NATO güvenliğini sağlamak ve sınırlarının ötesinde karşılaşabileceği tehditlere karşı kendisini koruyabilmek için yeterli kaynaklara sahip olması gerektiği vurgulanmıştır. Bunun için NATO'nun siyasal ve finansal kaynaklarının arttırılması gerektiği belirtilmiştir (McNamara, 2010: 15). Ayrıca zirvenin son bölümünde ise ittifakın bireysel özgürlük, demokrasi, insan hakları ve hukuk devleti gibi ortak değerlere değer vermesi, üyelerinin özgürlük ve güvenliğini korumanın ortak amaç olması nedeniyle İttifakın ilerideki uluslararası sorunlara umut kaynağı olacak şekilde başarıyla ilerlediğine vurgu yapılmıştır (NATO, 2010 c).

2.10. NATO'NUN GELECEĞİ

1949 yılında kurulduğundan beri, NATO, hem Avrupa hem de Kuzey Amerika'nın güvenlik çıkarlarına hizmet etmiş bir ölçüde esnek ve uyarlanabilir ittifak olduğu kanıtlanmıştır. Soğuk Savaş sırasında durağan duruş sergileyen ittifak, Soğuk Savaş' tan sonra sadece yirmi yıllık süre içinde Bosna, Kosova, Afganistan, Afrika Boynuzu, Libya, Akdeniz ve Afganistan'da Avrupa-Atlantik güvenlik tehditlerine cevap verebilecek çok çarpıcı ve aktif bir duruş sergilemiştir. Şimdi ise NATO Afganistan sonrası dönemde, gelecek için geliştireceği stratejilerde daha proaktif bir duruş sergilemelidir. Çünkü Lizbon sonrası, gelecek, NATO için daha rekabetçi daha çalkantılı bir dönem olacaktır. Ayrıca operasyonel düzeyde, İttifak askeri etkinliğini ve üstünlüğünü sağlamaya yardımcı olacak üstün yeteneklerini korumak için teknolojik gelişmeyi ön planda tutmaya devam etmelidir. Bunun yanında NATO etkili olmasını sağlamak için komuta ve kontrol yapıları ve planlama süreçleri yeniden gözden geçirmeli ve yeni güvenlik ortamında İttifak içinde kuvvet gelişimi ve destek operasyonlarına öncülük edecek şekilde değişen ortama uyum sağlamalıdır (Pavel ve Nordenman, 2013).

NATO yeni teşkilat yapısı ile Avrupa gücünü oluşturarak, gelecekte oluşabilecek tehditlere karşı Atlantik ötesinden gelebilecek yardımlardan öte kendi

öz savunma sistemini kurma konusunda çaba göstermelidir. NATO'nun geleceği için önemli konulardan biri de yeni üyelerin seçimi ve üyeliğe kabul kriteri tekrar incelenerek ittifak için sorun çıkartabilecek üyelerin katılım şartları tekrar gözden geçirilmesi şeklinde olmalıdır. Ayrıca NATO'nun görev tanımı yeniden belirlenerek, üyeler, kolektif savunmaya vurgu yapan 5. maddeyi istekleri doğrultusunda keyfi uygulamalarına son verecek önlemlerin alınması konusunda çalışmalıdır (Köylü, 24 Ocak 2014).

NATO'nun geleceğini ilgilendiren bir diğer konu, ABD'nin NATO'ya kendi güvenlik değerlendirmesinde vermekte olduğu değerin gittikçe düşmeye başlaması konusunda NATO'nun alacağı önlemlerdir. Her ne kadar Başkan Obama, bir önceki Başkan Bush'un NATO'ya ilişkin eleştirel ve görmezden gelici tutumunu ciddi oranda gözden geçirip yeniden düzenlemişse de, ABD'nin NATO'ya vermekte olduğu önem gittikçe düşmektedir. Bunun nedeni, Soğuk Savaş sonrası Avrupa kıtasında yaşanmakta olan gelişmelerin ABD'nin güvenliğinde eskisi kadar önemli bir yere sahip olmaması ve Avrupalı müttefiklerin askeri harcamalarını artırmaktan hala kaçınmaları ve geri planda durmalarıdır. Afganistan konusunda da, Afganistan'a askeri birlik gönderme konusunda ABD'nin talebini geri çeviren Avrupa bu hususta da geri planda durmaktadır. Başkan Obama, son açıklamış olduğu savunma stratejisinde Uzak Doğu Asya'nın bundan böyle ABD'nin güvenliği için daha önemli olacağını belirtmiş, Avrupa kıtasındaki Amerikan askeri varlığının da zamanla azaltılacağının sinyallerini vermiştir. Avrupalı müttefikler bir yandan NATO'nun küreselleşmesine karşı çıkıp, diğer yandan da kendi askeri imkânlarını artırmaktan kaçınmaktadırlar. Böyle bir ortamda ABD'nin NATO'yu çok önemsemesi ve NATO'ya sahip çıkması zorlaşacaktır (Oğuzlu, 2012: 16).

2010 Lizbon Zirvesi ile NATO'nun yeni stratejik konseptini belirleyen ittifak, değişen güvenlik şartlarına paralel olarak birtakım önlemler alıp gelecek adına önemli mesajlar verse de NATO'nun geleceği sanıldığı kadar parlak olmayıp bir muğlaklık arz etmektedir. Özellikle savunma harcamalarının azalması ve ittifakın bütçesindeki sıkıntılar NATO'yu zor duruma düşürmekte ve AB ülkelerinin bütçe konusunda geri planda durması krizi daha da büyütmektedir. Bunun için NATO üye olmayan ülkeler ve diğer birliklerle daha fazla ortaklık ve iş birliği içine girerek

bütçe konusunda maliyetler konusunda bir rahatlama yaşayacaktır. NATO'nun alan dışı faaliyetler kapsamında Irak, Afganistan ve Kosova'da güvenliği sağlayıcı adımları olumlu gelişmeler olup, özellikle Lizbon Zirvesi'nden sonra değişen güvenlik algılamaları ve küresel terörizme karşı NATO'nun kararlılığı önemlidir. NATO'nun 2011 Libya Operasyonları'nda elde ettiği başarılar ittifakın önemini arttırmıştır. Bu bağlamda uluslararası sistemde savunma amaçlı bir örgüte kesinlikle ihtiyaç duyulmaktadır. Küresel ya da bölgesel düzeyde ortak güvenliği sağlayacak uluslararası bir güvenlik örgütünün uluslararası toplum için gerekli olduğu söylenebilir. 21. yüzyılın ciddi sorunlarından olan teröre karşı mücadelede kararlılık, NATO'nun bu yüzyıl için varlığının ve etkinliğinin göstergelerinden biri olmuştur.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

NATO'NUN KUVVET KULLANIMI: KOSOVA ÖRNEĞİ

3.1. SOĞUK SAVAŞ SONRASI DÖNEME KADAR KOSOVA'NIN TARİHSEL SÜREÇ İÇERİSİNDE GENEL DURUMU

3.1.1. Kosova Coğrafyası ve Önemi

Tarih boyunca stratejik ve coğrafi konumu nedeniyle insan topluluklarının göçlerine maruz kalan Balkanlar, aynı dinlere ve kültürlere mensup olan milletlere geçici ve devamlı yerleşme imkânı vermiştir. Bu durum bölgede çeşitli kavim dil ve dinleri bünyesinde barındıran devletlerin yaşam sürmesine olanak sağlamıştır. Neredeyse her devletin sınırları içerisinde komşu devlet halkı ile aynı kökene mensup olan azınlık nüfusunu bünyesinde bulunduran Balkanlarda yaşanan sorunların ve karışıklıkların temeli bu etnik nüfusun iç içe olmasından kaynaklanmaktadır. Bir devletin kendi topraklarındaki azınlıklar, diğer devlet için baskı ya da tahrik unsuru olarak görülmektedir. Devletlerin bu kozmopolitik yapısından dolayı, Balkanlar tarih boyunca etnik, dini ve siyasi çatışmaların hüküm sürdüğü, aynı zamanda büyük güçlerin Avrupa'da üstünlüğü elde etme ve söz sahibi olma mücadelesinde bir rekabet sahası olmuştur (Çevikbaş, 2011: 19).

Z. Brzezinski "Büyük Satranç Tahtası" adlı eserinde, Avrasya'yı dünyanın en önemli jeostratejik noktalarından biri olarak görmekte ve dünyanın bu bölümüne hâkim olan devletlin tüm dünyaya hâkim olacağını belirtmiştir. Avrasya gerçekten de dünyanın büyük güçlerinin hâkimiyet için çaba verdiği büyük bir alan olup, zengin kaynakları ve nüfusun ileride büyük öneme sahip olduğu şüphesizdir. Makro manada Balkanlar ve mikro manada Kosova da, Avrasya coğrafyasında stratejik bir konumda yer alması itibariyle Avrupa'da önemli bir bölgedir (Ünaltay ve Taşar, 1999: 31).

Kosova kelimesi Sırpça'da Kosovo olarak bilinmekte ve ilk kez 12. yüzyılda duyulmaktadır. Slavca da bir çeşit "kuş ovası" (karatavuk) anlamına gelen Kosova çok küçük bir bölgeyi kapsamaktadır. Fakat Kosova, geçmişte olduğu gibi gelecekte de büyük krizlere gebe olabilecek önemli bir noktadır. Tek başına bütün Balkan

tarihine denk bir tarih yaşayan bu bölgede, Balkanlarda gerçekleşen tüm olay ve olguların örneğini görmek mümkündür (Karatay, 1998: 36).

İşte, Balkanların coğrafik, tarihî, etnik, dinsel ve sosyal koşullarının karmaşık özelliklerini barındıran Kosova meselesi yıllar boyunca süregelmiştir. Sırplar için kutsal bir bölge olan Kosova Balkanlardaki Arnavut nüfusunun önemli bir kısmını da bünyesinde barındırmıştır (Günal, 2007: 87). Ayrıca Kosova, stratejik konumundan dolayı tarih boyunca üzerinde güç mücadelelerinin yaşandığı ve büyük devletlerin toprakları içinde yer aldığı önemli bir bölge olmuştur (Yılmaz, 2005: 15). Tarih boyunca Arnavut ve Sırpların bu bölgede etkinlik ve üstünlük kurma çabası şiddetli bir biçimde devam etmiş, Yugoslavya'nın son iki mirasçısı Sırbistan ve Karadağ'ın birbirinden ayrılmasıyla Kosova sorununda Balkanlarda yeni bir döneme girilmiştir (Günal, 2007: 87). Bu süreçte Kosova'nın da bağımsızlık istemesi Balkanlarda gerilime neden olmuş, Sırbistan ve Karadağ cumhuriyetlerinden oluşan Yugoslavya Federal Cumhuriyeti askeri birlikleri, bölgeyi kontrol etmek amacıyla Kosova'ya müdahale etmiştir. Hemen ardından Kosova'daki insani drama seyirci kalmayan NATO, 1998 yılı ortası ile 1999 yılları arasında Sırplara müdahale etmiş, bölgede yükselen gerilimi ve çatışmayı durdurmak için büyük çaba göstermiştir (Çevikbaş, 2011: 19). Bu bölümde, Kosova'nın geçmişteki durumu hakkında kısa bir bilgi verildikten sonra NATO'nun Kosova'ya müdahalesinin, uluslararası barış ve güvenliği nasıl etkilediği ve uluslararası hukuk açısından kuvvet kullanma bağlamında uygun olup olmadığı, değerlendirilip, Kosova'nın gelecekteki statüsü hakkında bilgi verilecektir.

3.1.2. Soğuk Savaş Öncesi Kosova'nın Kısa Tarihçesi

3.1.2.1. Yugoslavya Öncesi ve Yugoslavya Dönemi Kosova'nın Genel Durumu

Kosova'nın önemli bir nüfusunu oluşturan Arnavutların kökenleri, Balkan yarımadasına gelen Hint-Avrupa kökenli topluluklardan biri olan İlirlere dayanmaktadır. Bölge olarak kastedilen yer ise bugünkü; Arnavutluk, Dalmaçya, Kosova, Karadağ ve Bosna-Hersek bölgesi içine alan geniş topraklardır (Yılmaz, 2005: 28). M.Ö üçüncü yüzyılda İliryalılar'ın siyasi egemenliği altında olan bu

topraklar, Roma İmparatorluğu'nun saldırısı sonucu (M.Ö. 229-228 ve M.Ö. 219), Roma İmparatorluğu'na geçmiştir. 500 yıl boyunca Romalılar tarafından yönetilen İliryalılar, uzun süre Romalıların baskısına karşı koymuşlardır. 365 yılında Roma İmparatorluğu'nun doğu ve batı olarak ikiye ayrılmasından sonra Arnavutluk'u oluşturan bu topraklar, Doğu Roma İmparatorluğu'nun hâkimiyetinde kalmıştır. Takip eden yıllarda Got, Hun, Bulgar ve Slav akınları karşısında İliryalılar, gücünü iyice yitirmiştir; fakat kimliklerini korumayı başarmışlardır ve bugünkü Arnavutların atalarını oluşturmuşlardır. 7. ve 8. yüzyıllarda burada hâkimiyeti ele alan Slavlar böylece Sırbistan ve Arnavutluk arasındaki ayrımı başlatmış oldular (Ünal, 2009: 11-12). Slav kimliği uzun yıllardan beri Doğu Avrupa ve Balkanlarda varlığını sürdürmüştür. Arnavutlar, Slavlaşma tehlikesine karşı kimliklerini korumak için mücadele etmişlerdir.

Sırp kaynaklarına göre, Kosova, kendi vatanları ve atalarının beşiğidir. Kosova, 1170 yılında Orta Çağ Sırp devletinin bir parçası olmuş ve merkezi haline gelmiş, 1190 itibarıyla Kosova, Orta Çağ Sırp Devleti'nin idari ve kültürel merkezi hüviyetine bürünmüştü. Sırp Kralı Stefan Duşan döneminde en parlak dönemini yaşayan Ortaçağ Sırp devleti Arnavutluk'un bütün güneyini ele geçirmiştir. Duşan öldükten sonra yaşanan iktidar mücadelesinde birçok prenslik ortaya çıkmıştır. Bu prenslikler arasında en büyük olan Lazar Hrebelyanoviç'in prensliğiydi. 1389 yılında Osmanlı Devleti'ne karşı yapılan Birinci Kosova Savaşı'nda mağlup olan bu prenslikte ordunun komutanlığını Lazar yürütmüştür. Osmanlı'nın bölgedeki tam egemenliği, 1448'deki ikinci Kosova Savaşı'nın ardından gerçekleşmiştir. 1459'da Smederevo Kalesi'nin Fatih Sultan Mehmet'e teslim edilmesinin hemen akabinde Orta Çağ Sırp Devleti'nin son kalıntısı da sona ermiştir (Ünal, 2009: 12-13).

İkinci Kosova Savaşı'nın ardından bölgeye Arnavutlar ve Türkler yerleştirilmiş ve nüfus Arnavutların lehine artmıştır. Bununla birlikte Arnavutlar Sırp idaresi altında Slavlaştırılarak yaşamaktansa, Osmanlı idaresi altında yaşamaktan daha çok memnuniyet duymuşlardır. Böylece bölgede daha aktif bir rol üstlenen Arnavutlar, nüfuslarını hızla arttırma imkânı bulmuşlardır. 19. yy'a kadar Osmanlı devletinde sorunsuz bir şekilde varlığını devam ettiren Kosovalı Arnavutlar, Osmanlı Devleti'nin zayıflamasıyla birlikte, 1878 Ayestefanos Antlaşması ve Berlin

Konferansı sonrası Kosova'nın, Sırbistan ve Karadağ'a bırakılmasıyla Osmanlı Devleti'nden ayrılmışlardır. Bu tarihten itibaren Osmanlının zayıflamasından güç alan devletler bağımsızlık harekâtına girişmişlerdir ve böylece 1829'da Yunanistan, 1878'de Romanya, Karadağ ve Sırbistan 1908'de de Bulgaristan bağımsızlığını ilan etmiştir (Yılmaz, 2005: 30-33). Birinci Balkan Savaşı'nda Arnavutluk, Karadağ, Sırbistan, Bulgaristan ve Yunanistan tarafından saldırıya uğramıştır. Sırp ordusu Kosova bölgesini ele geçirmek için saldırıya geçmiş ve Arnavutluk, Sırp işgali altına girmiştir. 28 Kasım 1912'de bağımsızlığını ilan eden Arnavutluk'un Londra'da Balkan ülkelerinin katıldığı bir toplantıda, Aralık 1912'de Arnavutluk'un bağımsızlığı tanınmıştır. Ancak Arnavutların çoğunluğu oluşturduğu Kosova, Londra Antlaşması'yla 30 Mayıs 1913'te Sırbistan'a bırakılmıştır (Jansen, G. Richard, 19 Şubat 2014).

Kosova'yı ele geçiren Sırplar, Sırp üst kimliğinde diğer etnik grupların da yönetilebilmesi için ilk olarak Sırbistan-Karadağ- Slovenya birleşik krallığını 1918 yılında kurmuştur. Daha sonra bu krallık 1929 yılında Yugoslavya Federasyonu adını almıştır. Yugoslavya Federasyonu statüsüne göre, Federasyonda Sırbistan, Karadağ Slovenya, Hırvatistan, Bosna ve Makedonya Cumhuriyeti olarak yer aldılar. Güneyde Kosova, kuzeyde Voyvodina ise vilayet statüsünde varlığını devam ettirmiştir (Balla, 2008:4).

İkinci Dünya Savaşı'nda Kosova bölgesi Almanlar tarafından işgal edilmiş, daha sonra Almanlar, Kosova ve Arnavutluk'un birleşmesini öngören Birleşik Arnavutluk'u savaş sonunda destekleyeceklerini açık bir şekilde belirtmiştir (Yılmaz, 2005: 36). Almanya'nın İkinci Dünya Savaşı'ndan yenik çıkması bu projenin gerçekleşmemesine neden olmuştur. Savaş sonrası iktidara gelen Tito, Arnavutluk'un lideri (Enver Hoxha) ile anlaşarak, Kosova'da referandum yapılacağını ve referandum sonucuna göre de Kosova'nın Arnavutluk ile birleşmesine izin verileceğini kabul etmiştir. Fakat bu antlaşma gerçekleşmemiştir. Tito döneminde Yugoslavya Federasyonu'nda etnik çatışmalar en az seviyede olup bu süre zarfında Kosova halkı her zaman bağımsızlık mücadelesi vermişti. Kosova'nın gerçekleştirdiği yoğun protesto ve eylemler karşısında Tito, 1974'te Yugoslavya Federasyonu anayasasında Kosova halkına geniş bir özerklik tanımış oldu. 1980'de

Tito'nun ölümü üzerine etnik çatışmalar yeniden arttı ve Federasyon ekonomik krizlerle çalkalanmaya başladı. Daha sonra 1987'de koyu bir Sırp milliyetçisi olan Slobodan Milosevic'in iktidara gelmesiyle Yugoslavya'da etnik çatışmalar yeniden alevlenmiştir (Balla, 2008:4-5). Milosevic önderliğinde 28 Mart 1989'da YFC Meclisi Kosova'nın özerkliğini fiilen ortadan kaldırmıştır. Bu olaydan sonra Kosovalı Arnavutların, kitlesel gösterileri ve protestoları yoğun bir şekilde artmıştır.

1990'lara geldiğinde Doğu Avrupa'da komünist sistemin çökmeye başlamasından sonra Yugoslav Cumhuriyetleri'nde de bağımsızlık fikri uyanmaya başlamıştı ve nihayetinde 1991 yılından itibaren sırasıyla, Slovenya başta olmak üzere Hırvatistan, Makedonya ve Bosna Hersek ülkeleri Sırplara karşı savaşarak bağımsızlıklarını ilan ettiler. Uzun bir zamandan beri Kosova da bağımsızlığını kazanmayı istemiş ve Miloseviç'in Kosova'yı kaybetmemek için gösterdiği yoğun direnç Kosova ve Sırplar arasında çok büyük olaylara gebe olmuştur (Jansen, G. Richard, 19 Şubat 2014).

3.1.3. Soğuk Savaş Sonrası Kosova'nın Genel Durumu ve NATO Operasyonlarına Giden Süreç

28 Mart 1989'da YFC Meclisi'nin Kosova'nın özerk statüsünü fiilen ortadan kaldırması üzerine Kosovalı Arnavutlar 28 Aralık 1989 tarihinde İbrahim Rugova'nın önderliğinde ilk siyasi partileri olan Kosova Demokratik Birliği (KDB)'yi kurmuştur. Rugova ve partisi barışı temel alan pasif direniş politikası izlemiş ve sorunu, şiddete başvurmaktan kaçınarak uluslararası arenada çözme amacıyla hareket etmiştir (Yürür, 2008: 25). 2 Temmuz 1990'da Yugoslavya'nın dağılmasını da fırsat bilen Kosova Meclisi boş durmayıp, meclisin 123 üyesinden 114'ü meclis binasının önünde bir araya gelerek bir toplantı yapmıştır. Toplantı sonucunda, Kosova'yı "Yugoslav Federasyonu çerçevesinde eşit ve bağımsız bir bütün ilan eden" bir karar almışlardır. Bu karar usulen geçerli olmadığı halde sembolik olarak geçerli olan önemli bir karardı. Çünkü Rugova liderliğinde kurulacak olan bağımsız Kosova'nın temelleri bu kararla atılmıştı. Fakat Sırp makamlarının bu duruma yanıtı sert oldu; hem meclisi hem de hükümeti fesheden

Sırplar, böylece Kosova'nın özerk statüsünü temsil eden son kalıntıları da yok etmiş oldular (Malcolm, 1999: 403).

Bu olay Kosovalı Arnavutları daha da örgütlemiş, böylece Arnavutlar 22 Eylül 1991'de bağımsız Kosova Cumhuriyeti seçeneğini düşünmeye başlamış, 26-30 Eylül 1991'de yapılan referandumda, Kosova'da kayıtlı bütün seçmen kitlesinin yüzde 87'sinin oylamaya katılmıştır ve seçmenin yüzde 99.89 Kosova'nın bağımsızlığı yönünde evet oyu kullanmıştır (Yavuz, 2008: 10). 19 Ekim 1991'de Kosova Parlamentosu bağımsız Kosova Cumhuriyeti'ni ilan etmiş ve 24 Mayıs 1992'de gerçekleştirilen seçimlerde İbrahim Rugova tekrar başkan seçilmiştir (Kenar, 2005: 241).

Kosovalı Arnavutlar, bağımsızlıklarını ilan ettikleri süreç içerisinde siyasal kurumları, eğitim ve sağlık sistemleri, vergilendirme, kültür ve spor faaliyetleriyle bağımsız olan paralel bir toplum oluşturmuştur. Bu dönemde "pasif direniş" adı altında hareket eden Kosovalı Arnavutlar, Sırbistan ve Yugoslavya ile her türlü ilişkiyi ve hatta iletişimi reddetmiş, böylece Sırp demokratik muhalefeti yalnız bırakılmak istenmiştir (Yavuz, 2008: 10). 1991 yılından itibaren Yugoslavya Federasyonu'nun dağılmasıyla birlikte önce Hırvatistan daha sonra Bosna'da 1995 yılına kadar süren savaşlarda ve yapılan barış antlaşmalarının hiçbirinde Kosova'nın adı geçmemiştir (Yürür, 2008: 25). Bu süreç içerisinde İbrahim Rugova önderliğinde Kosova'da Arnavutlar bir süre şiddete başvurmaktan sakınmıştır. 1993 yılına gelindiğinde ise radikal Arnavutlar gizlice Kosova Kurtuluş Ordusu (KKO) adı altında direniş güçleri örgütlenerek Sırp hedeflerine saldırılar başlatmışlardır. 1995 yılında Sırp ordusunun Kosova'ya girerek birçok sivilin ölümüne neden olmasının ardından Kosova Kurtuluş Ordusu direnişi arttırmış bunun sonucunda Sırplar Arnavut milislerine çok sert cevap vermişlerdir (Ünal, 2009: 34). Sırpların Arnavutlar'a karşı gösterdikleri bu kötü muamele Arnavutların Sırp saldırıları karşısında birlikte hareket etmelerini sağlamış ve direnişe giden yolu açmıştır.

1995 yılı Kosova için bir dönüm noktası olmuş, İbrahim Rugova'nın pasif direnişinin bir sonuca ulaşamayacağının ve bunun belirtilerinin de Dayton Antlaşması ve diğer antlaşmalarda Kosova ile ilgili hiçbir hüküm alınmamasına

bağlayan Kosova muhalefeti, bu tarihten itibaren giderek güçlenmiş, muhalefet liderlerinden Adem Demaçi ve Kosova dışındaki hükümetin başkanı Buyar Bukoşi'nin isimleri ön plana çıkmaya başlamıştı. Bu liderler, Kosova'nın bağımsızlığını savunmakla birlikte, liderler arasında Kosova'nın bağımsızlık hedefini tam olarak gerçekleştirmede nasıl hareket edecekleri konusunda bir ihtilaf vardı. Bu süreçte de daha planlı ve daha etkin mücadele için 1993'te oluşturulan direniş oluşumundan 1997'de düzenli bir yapı görünümü kazanan KKO'ya geçilmiş oldu. Ayrıca 1997 yılında Arnavutluk'ta silah depolarına yağmalanma girişimi başlamış bu silahların bir kısmı Kosova ve Makedonya'ya getirilmiş, Kosovalı Arnavutların silahlı direnişi başlatmaları için gerekli silahlar sağlanmış ve mücadele etmeleri için uygun ortam sağlanmaya çalışılmıştır (Kenar, 2005: 243).

Kosova'da 1997'de planlı bir şekilde harekete geçen ve etkin bir rol üstlenen KKO, Merkez Genel Kurmaylığının da kurulmasıyla birlikte savaş hareket emirlerini vermeye başlamış, lojistik destek örgütlenmesine de gerçekleştirmişti. Gıda, ilaç ve cephaneyi de tedarik eden bu ordu, uluslararası bağlantıları kurmuş, korumasız ve savunmasız olan halkını savunmuş ve halkını savaş sahasından tahliye etme misyonlarını üstlenmişti (Balla, 2008:6-7). Kosova da direnişin sembol ismi haline gelecek olan Kosova Kurtuluş Ordusu, Sırplara karşı önemli bir mücadele gücü sergilemiş, Kosova'nın bağımsızlık sürecinde fitili ateşleyen önemli bir güç olmuştur.

Kosovalıların bağımsızlığı için tek çarenin savaşmak olduğunu anlayan KKO, bu savaş sayesinde uluslararası alanda ismini duyurmak istemişti. Bunun sonucunda 1993'ten beri Sırp ordusuna ve polisine karşı başarılı ve küçük saldırılar gerçekleştiren KKO, güçlü Sırp ordusu karşısındaki direnişini uzun süre devam ettirememiştir. Kosova'da Sırp Arnavut çatışmasının başlamasıyla birlikte binlerce sivil Arnavut hayatını kaybetmiş, yüzbinlerce Arnavut da evlerini terk etmek zorunda kalmıştır. Sırp asker ve polisinin şiddetli saldırıları sonucunda KKO lider kadrosunun büyük bir bölümünü kaybetmiştir. Bu olaylar üzerine 20 Ekim 1997'de BM Genel Kurulu Kosova'da insan hakları ihlalleri olduğunu belirtmiş, Arnavut okullarının Sırplar tarafından kapatılması ve Sırp polisinin Kosovalı Arnavutların barışçıl

protesto ve gösterilere karşı orantısız güç kullanması nedeniyle Belgrad hükümetini kınayan bir karar almıştır (Kenar, 2005: 243-244).

22 Mart 1998 tarihinde Arnavutların Parlamento seçimlerini yapacaklarını ilan etmesi üzerine Sırp ordusu 28 Şubat 1998 tarihinde KKO'nun egemenliğinde bulunan Drenitsa kentine saldırmıştır. Bu olay üzerine ABD, İngiltere, İtalya Almanya, Fransa ve Rusya'dan oluşan ve Yugoslavya'nın dağılma sürecinde kurulan ve kendilerini "Temas Grubu" olarak adlandıran ülkeler, 9 Mart 1998 tarihinde Londra'da, Kosova'daki olaylar için bazı tavsiye kararları almıştır. Bu kararlarda, YFC'ye silah ambargosu uygulanması için BMGK'dan bir karar alınması istenmiş, ayrıca Milosevic'ten, Kosova'ya saldırıyı gerçekleştiren özel polis birliğini geri çekmesi ve sivil halka karşı saldırıyı kesmesi çağrısı yapılmıştır (Çevikbaş, 2011: 26).

Kosova'daki çatışmaların tırmanması ve Temas Grubu'nun çalışmalarının hemen ardından 31 Mart 1998'de BM Güvenlik Konseyi 1160 sayılı kararı almıştır. Bu kararda, Kosova sorununa bulunulacak çözümün YFC'nin toprak bütünlüğü üzerine kurulması gerektiği, YFC'ye Belgrad hükümetinin özel polis birliklerini geri çekmesi, KKO'nun gerçekleştirdiği, sivil halkı etkileyen terörist eylemlere son vermesi istenmiş ve Sırp hükümetine, gerçekleşen olaylara son verilmemesi durumunda yaptırım uygulanabileceği tehdidinde bulunulmuştur. Belgrad ve Kosovalı Arnavutların liderlerine Kosova'nın siyasi statüsüne herhangi bir şart aranmaksızın dışarıdan temsilcilerinde katılımıyla diyalogcu bir çözüm önerisi sunması tavsiye edilmiştir (Isakovic, 1999: 9). 1998 yılı Mayıs ayında Belgrad ve Kosova temsilcisi; Milosevic ve Rugova, karşılıklı görüşmelere başlamış ve görüşmelerin sonuç vermediğini iddia eden Rugova, görüşmelerden çekilmiştir ve bu görüşme sonrasında KKO, Sırp hedeflerine saldırmış ve Kosova'nın yüzde 40'lık kısmını ele geçirmiştir (Günal, 2007: 93).

Kosova'da gerginliğin artması üzerine, BMGK, 23 Eylül 1998 tarihinde 1199 sayılı kararı almıştır. Kararda, Kosova'da meydana gelen olayların bölgelerin barış ve güvenliğine karşı tehdit oluşturduğu vurgulanmış, fakat zorlayıcı önlemlere yönelik kararlar alınamamıştır. 1160 sayılı kararın gereklilikleri tekrar belirtilmiş, her

türlü terörist faaliyetler kınanmış, çatışma nedeniyle evlerini terk eden halka evlerine geri dönmesi için, olumlu şartların sağlanması hususunda görevin YFC'ye ait olduğu belirtilmiştir. Ayrıca hem Arnavut hem de Sırp hükümetine, tekrardan YFC'nin toprak bütünlüğü çerçevesinde sorunun çözülmesi, bu çerçevede tarafların acil ateşkes ilan etmeleri, bölgesel insani durumu iyileştirmek için sorumluluk alması gerektiği ve AGİT bünyesinde Kosova Denetim Misyonu (Kosova Vertication Mission) kurulması ve uluslararası kurumların bu misyona katılmaları talep edilmiştir (Çevikbaş, 2011: 27).

BMGK'nın 1160 ve 1199 sayılı kararına, Belgrad temsilcilerinin duyarsız kalmaları üzerine, Milosevic ile ABD temsilcisi Richard Holbrooke arasında 13 Ekim 1998'de imzalanan antlaşmayla, Milosevic'ten, Kosova'daki askeri operasyonlara son vermesi gerektiği belirtilmiştir. Sırp hükümetinin Kosova için bir çeşit özerk düzenlemesi yapması, Kosova'daki Sırp askeri varlığının azaltılması ve geri çekilmesi, uluslararası görevlilere Kosova'da hareket özgürlüğü sağlanması konusunda bir taahhüt alınmıştır (Kenar, 2005: 245). Richard Holbrooke, Milosevic'le yaptığı görüşmeden sonra, Kosova konusunda devam eden süreci NATO ve AGİT'e devretmiştir. 15-16 Ekim'de sırasıyla NATO ve AGİT, Sırp hükümeti ile iki ayrı antlaşmaya imza atmıştır. Antlaşmada kısaca, Kosova'da ateşkes yapılması, mültecilerin evlerine geri dönmesi, AGİT bünyesinde oluşturulmuş olan Kosova Gözlem Misyonu'nun bölgeye girmesi ve silahsız NATO uçaklarının bölgede gözlem uçuşu yapması Miloseviç tarafından kabul edilmiştir (Oğultürk, 2014: 112). Fakat Milosevic, bu antlaşmayı dikkate almamış, aksine Yugoslav askerlerinin buradaki varlığını gittikçe arttırmıştır. YFC ordusu komutanı General Momcilo Perisic, Milosevic'e saldırıyı geri çekmesi gerektiğini, planlarının boş olduğunu ve planlarının YFC'yi NATO ile savaşa götüreceğini telkin etse de Milosevic'i ikna edememiştir (Kenar, 2005: 245).

Bu ikili anlaşmanın hemen akabinde 24 Ekim 1998 tarihinde BMGK, tarafından 1203 sayılı bir karar alınmıştır. Söz konusu kararda, ABD ile Sırp hükümeti arasındaki anlaşmaların olumlu karşılandığı belirtilmiş ve antlaşmaların bir an önce uygulanması istenmiş ve daha önce alınan 1160 ve 1199 sayılı kararların uygulanmasının beklendiği de belirtilmiştir. Kosova'da gerçekleşen olayların

bölgesel barış ve güvenliği tehdit ettiği, bütün devletlerin YFC'nin toprak bütünlüğüne saygı göstermeleri gerektiği vurgulanmıştır (Çevikbaş, 2011: 27).

Kosova'yı ilgili alınan tüm kararlar incelendiğinde, Temas Grubu'nun ön plana çıktığı ve AGİT'in de rolünün önemli olduğu, Yugoslavya Federal Cumhuriyeti'nin toprak bütünlüğü ve egemenliğinin önemine vurgu yapıldığı ve alınan kararların BM'nin VII. bölümü çerçevesinde alındığı belirtilmiştir. Alınan bu kararlarda göze çarpan husus, BM Güvenlik Konseyi'nin aldığı bu kararların hiçbirinde herhangi bir devlete veya devletler grubuna ya da uluslararası bir örgüte kuvvet kullanma yetkisi vermemiş olması dikkat çekilmesi gereken bir hususdur (Karakoç, 2006: 231). BM'nin Kosova konusunda aldığı birkaç karar haricinde sessiz kalması NATO'nun müdahalesine kadar giden sürecin önünü açmıştır.

3.2. RAMBOUİLLET ANTLAŞMASI VE ALINAN KARARLAR

18 Ocak 1999 tarihinde Priştina'nın 25 km güneyindeki Racak köyüne yapılan ve 45 kişinin ölümüyle sonuçlanan Sırp saldırısı, Ekim 1998 tarihinde ABD ile YFC arasında yapılan anlaşmanın tamamen sona ermesine neden olmuştur (Yılmaz, 2005: 50). YFC'nin antlaşmayı ihlal etmesi ve saldırılarını ara vermeden sürdürmesi üzerine NATO, BMGK'nın 1199 sayılı kararının YFC tarafından kabul edilmesi için tek taraflı olarak YFC'ye askeri müdahalede bulunma tehdidinde bulunmuştur. Ancak Güvenlik Konseyi'nin daimi üyesi olan Rusya ve Çin YFC'ye karşı güç kullanımına karşı çıkmıştır (Isakovic, 1999: 14-15). Eski Yugoslavya ile ilgili olarak kurulan altı üyeli Temas Grubu'nun arabuluculuk ettiği ilk görüşmeler, 5-23 1999 Şubat tarihinde başlayan ilk barış görüşmelerin gerçekleştiği, Rambouillet'te, Sırp tarafının uzlaşmaz tavrı ve sıkıntı çıkarması nedeniyle başarısızlıkla sonuçlanmıştır (Yılmaz, 2005: 50). İlk görüşmelerin başarısızlıkla sonuçlanmasının ardından 15-18 Mart 1999 tarihleri arasında Paris'te ikinci görüşmeler başlamıştır. 18 Mart'ta Kosovalı Arnavutları temsil eden delegasyon barış antlaşmasını itiraz etmeden kabul etmiştir. Fakat 19 Mart'ta Sırp hükümeti tarafı, tasarıda bulunan siyasi yetkiyi paylaşma ile ilgili düzenlemelerin değişmeden

tasarıya imza atmayacaklarını belirtmiş bu yüzden anlaşmayı onaylamadan geri çekilmişlerdir (Bağbaşlıoğlu, 2012: 198).

Kosova'da barışın sağlanması adına toplandığı belirtilen Rambouillet Antlaşması'nda, Yugoslavya Federal Cumhuriyeti'nin dağılış süreci sonrası yönetilmesi çabası güdülmesi temel amaçlardan biridir. Bu kapsamda toplantı esas olarak üç ana tema üzerinde gerçekleşmiştir: Uluslararası aktörler ve örgütlerin rollerinde meydana gelen değişim; NATO'nun değişen rolü ve Soğuk Savaş sonrası değişen dengeler kapsamında devletlerin değişen politikaları, uluslararası sistemin önem verdiği temel değerler üzerinde mücadele; insan hakları ve hukuk ve uluslararası ilişkilerde tehdit ya da güç kullanımı; BM'nin VII. bölümü çerçevesinde kuvvet kullanma bağlamında aldığı kararlar şeklinde konular üzerinde durulmuştur (Karakoç, 2006: 231). Rambouillet Antlaşması'nda alınan tüm kararlarda, özellikle Yugoslavya'nın toprak bütünlüğüne önem verme hususu dikkat çekmektedir. Nitekim BM de bu hususa vurgu yapmıştır.

Rambouillet Antlaşması'nda Kosova'nın YFC'ye bağlı kalmasına karar verilmiş; fakat Kosova'ya kendi kendini yönetme hakkı yani demokratik özerklik verilmiştir. YFC'nin, Kosova'nın, ortak pazarın kurulması, savunma, dış politika, gümrük hizmetleri, federal vergi, federal seçim gibi konularda yetkilere sahip olunacağı konusunda saygı göstermesi gerektiği belirtilmiş, Kosova'daki tüm makamların, insan hakları, demokrasi, ulusal toplulukların eşitliğine saygı göstermesi gerektiği vurgulanmıştır. Ayrıca metinde, Kosova için Demokratik Özyönetim Kurumları kurularak, kurumların kendi kendini yönetmesi amaçlanmış ve Kosova'nın, üç yıl sonunda nihaî siyasî çözüme ulaşılabilmesi için bir referandum mekanizması öngörülerek, Yugoslavya Federal Cumhuriyeti'nin egemenliği ve ülkesel bütünlüğü onaylanmıştır. Federal Cumhuriyet'in, Kosova'nın yönetimine müdahale edemeyeceği belirtilmiştir. Antlaşmada, Kosova'nın anayasa mahkemesi ve yüksek mahkeme de dâhil kendi mahkemelerini ve eğitim müfredatını ve sistemini oluşturabileceği belirtilmiştir. Ayrıca Kosova'nın toprak bütünlüğü savunulmuştur. Metinde Kosova'nın kendi güvenliğini sağlamak için kendi polis birimine sahip olması gerektiği, Kosova ordusunun silahsızlandırılması, sadece sınırı koruma misyonu kapsamında hafif silahlara sahip olması gerektiği belirtilmiştir.

Ayrıca NATO, kurulacak olan barış gücü, Kosova Gücü (KFOR) ile istediği zaman AGİT ile uyum içinde Yugoslavya Federal Cumhuriyeti'nde rol almasından bahsedilmiştir (Weller, 1999: 222-226).

3.3. NATO'NUN KOSOVA'YA MÜDAHALESİ

Rambouillet görüşmelerinin sona ermesinden sonra 20 Mart 1999'da AGİT Kosova Denetim Misyonu görevlerini tam olarak yerine getiremediklerini ve Sırp güçleri tarafından engellendiklerini iddia ederek bölgeden geri çekilmiştir. Daha sonra NATO ittifakını temsilen bölgeye giden ABD'li diplomat Richard Holbrooke, Sırp hükümeti başkanı Milosevic'in Kosovalı Arnavutlara yapılan saldırı ve zulümlere bir son vermesi için ikna etmeye çalışmış; ancak bir sonuç alınamamıştır. Bu olay üzerine 23 Mart 1999'da NATO, daha önce defalarca Sırp hükümetini uyarmasına rağmen, Sırp hükümetinin hiçbir uyarıyı dikkate almaması ve saldırılarına devam etmesi üzerine, uluslararası toplumun siyasi amaçlarını desteklemek ve Kosovalı Arnavutlara yapılan saldırıları durdurmak için askeri harekâta hazır olduğunu bildirmiştir (Bağbaşlıoğlu, 2012: 198).

NATO Genel Sekreteri Javier Solana, 27 Mart 1999 tarihli yazısında NATO askeri harekâtının amacını şöyle belirtmektedir: Kosova'da şiddete son verip insani felaketi önlemek ve bölgede barış ve istikrarın tehdit edilmesinin önünü kesme olarak açıklayan Solana, NATO'nun Yugoslavya Federal Cumhuriyeti ile savaş halinde olmadığını ifade etmiştir. Kosova harekâtının Rambouillet Antlaşması kapsamında Milosevic'le müzakere edilen, Kosova'nın siyasi çözümüne ulaşmasında barışa giden tek çözüm yolu olduğunu Milosevic'e gösterme amacının olduğunu belirtmiştir (Solana, 1999). Solana, Milosevic'in tüm çözüm yollarını tıkadığını, bundan dolayı müdahalenin zorunlu bir hareket olduğunu ifade ederek Kosova'ya müdahale konusunda gelebilecek tepkilere cevap vermiştir.

Sırp hükümetinin Rambouilet Antlaşması'nı reddetmesi, saldırılara devam etmesi ve uluslararası barış ve güvenliği tehlikeye sokması üzerine nihayet 24 Mart 1999'da NATO bombardımanı başlamış ve Müttefik Kuvvet Operasyonu (Operation

Allied Force) 78 gün sürmüştür ve operasyonlar 10 Haziran 1999'da sona ermiştir (Ağır, 2012: 216). Müdahalenin başlamasından hemen sonra Kosova müdahalesine karşı olan Rusya, 26 Mart 1999'da bir karar tasarısı hazırlamış ve Yugoslavya'ya karşı, kuvvet kullanmanın derhal son verilmesini istemiştir. Rusya'nın tasarısı Güvenlik Konseyinde oylanmış ve 3 e karşı 13 oyla ret edilmiştir (Batır, 2011: 126).

Harekât süresince NATO; Kosova, Sırbistan ve Karadağ'daki Yugoslav birliklerini ve stratejik noktaları hedef almıştır. Bu süre içinde batılı devletlerin diplomasi ve barış çabaları ara vermeden iyi niyetli bir şekilde devam etmiş ve hava operasyonu olarak başlayan harekâtın gittikçe kara harekâtı olarak düşünülmeye başlanması üzerine, 9 Haziran'da YFC ile NATO arasında Sırp milislerinin geri çekilmesini düzenleyen askeri, teknik anlaşma olan Kumanova Antlaşması imzalanmıştır. 10 Haziran 1999'da NATO Genel Sekreteri Solana, bombardımanın durduğunu ilan etmiştir (Taşdemir ve Albayrak, 2012: 238).

NATO, operasyonları öncesi Yugoslav birlikleri, Kosova ve çevresinde sivil halkı da kapsayan bir harekâta girişmiş ve bunun neticesinde Makedonya'daki mültecilerin sayısı 230.000'e ve Arnavut'taki mültecilerin sayısı ise 430.000'e ulaşmıştır. Savaş esnasında Kosova içerisinde yaklaşık 580.000 insan evsiz kalmıştır. (NATO Handbook, 2006: 151). Her ne kadar YFC Kosova da gerçekleştirdiği eylemi bir terör örgütü sorunu olarak görmek istese de gerçekleştirilen eylemin niteliği ve kapsamı çok derin ve geniş olup, sorun algılanmak istenildiği gibi basit bir eylem olmadığı açıktır. Çünkü sorun insanı hukuk kurallarının uygulanmasını gerektirecek kadar ülke içinde bir iç silahlı çatışmaya dönüşmüş ve oldukça büyümüştür. Bununla beraber YFC'nin eylemlerinde, gittikçe insanlığa karşı suçlar ve hatta soykırım suçunun işlendiğine dair iddialar yaygındır (Yavuz, 2008: 10).

10 Haziran 1999'da NATO operasyonlarının NATO ile YFC arasında imzalanan Askeri Teknik Antlaşma (Kumanova Antlaşması) ile sona ermesinin ardından BM Güvenlik Konseyi, NATO'nun hava saldırısını durdurmasını, Yugoslav güçlerinin Kosova'dan çekilmesini, barışçıl çözüme gidilmesi ve benzeri hükümler içeren 1244 sayılı kararı çıkarmıştır (Chomsky, 2002: 141-178).

Kararda, Kosova da şiddet baskı ve zorbalığa son vererek yaşanan insanlık dramına son vermek, mültecilerin ve yerinden edinilmiş kimselerin güvenli bir şekilde evlerine dönmesini sağlamak, Kosova halkını bütün terörist eylemlere karşı korumak, bütün devletlerin, Yugoslavya Cumhuriyeti'nin egemenliğine ve toprak bütünlüğünü korumak amacıyla Kosova için daha öncede dile getirilen özerklik ve öz yönetimi sağlamak, bölgede BMGK tarafından tayin edilecek sivil ve askeri bir uluslararası barış gücü KFOR'un görev yapması ve son olarak KKO'nun silahsızlandırılması gibi temel konular görüşülmüştür (United Nations, 1999). 1244 sayılı kararla, Kosova'nın nihai statüsüne karar vermede siyasi bir çözüme kapı aralayacak olan ve Kosova için siyasal süreci kolaylaştıran BM Kosova Geçici Yönetim Görevi (United Nation Interim Administration Mission in Kosovo, UNMIK) kurulmuştur. UNMIK, hukuk, sağlık, güvenlik, alt yapı gibi birçok alanda faaliyet göstermiştir (Taşdemir ve Albayrak, 2012: 238). BM himayesinde alınan 1244 sayılı kararla kurulan UNMIK'ın dayanağı olarak BM Antlaşması'nın VII. bölümü gösterilmiş, BMGK'da 14 kabul oyu ile kabul edilen kararda, sadece Çin çekimser oyu kullanmıştır (Hancılar, 2011: 111).

Kosova, BM tarafından alınan 1244 sayılı kararla, BM sivil personeli ile UNMIK tarafından yönetilmeye başlandı ve KFOR, Kosova'daki güvenliği sağlamak için Kosova'da faaliyetlerini sürdürmektedir. UNMIK'ın temel amacı, Kosova'nın yeni kurulan hükümetin yeniden yapılandırılması ve Kosova'nın nihai statüsünün politik inşasına yardımcı olmaktır. Kosova yönetiminde UNMIK tek ve en geniş otoriteye sahip bir yapı olarak uzun yıllar Kosova'da faaliyet göstermeye başlamıştır (Balla, 2008: 9).

3.3.1. NATO'nun Kosova Savaşına Yönelik Politikası, KFOR ve UNMIK'ın Faaliyetleri ve Kosova'nın Gelecekteki Statüsü

Temas Grubu'nun girişimiyle Rambouillet'de gerçekleştirilen görüşmelerde olumlu bir karar çıkmaması üzerine, Richard Holbrooke, Milosevic'i son bir kez ikna etmeye çalışmış fakat başarılı olamamıştır ve Sırp hükümeti saldırılarına devam etmiştir. Bunun üzerine AGİT İnceleme Misyonu da incelemelerini rahat bir şekilde

gerçekleştiremediğini ifade etmiş ve Kosova'dan çekilmiştir. Bu olaydan sonra Kosova'ya müdahalenin önü açılmış oldu. Böylece NATO, 25 Mart 1999'da Müttefik Kuvvetler Operasyonu başlatılması emrini vermiş ve Yugoslavya Federal Cumhuriyeti'nin askeri alt yapısını çökertmeyi amaçlayan hava saldırıları başlamıştır. Bu dönemde ABD ve müttefikleri, Kosova'ya müdahalenin üç amacını şöyle özetlemiştir (Kenar, 2005: 379):

- Uluslararası barış ve güvenliği desteklemek için Sırp saldırılarını engellemek, böylece NATO'nun kararlığını vurgulamış olmak.
- Sırp hükümetine ağır yaptırımlar uygulayarak Sırpların sivillere karşı saldırılarını durdurmak.
- Sırbistan'ın askeri kapasitesini hedef alarak, Sırbistan'ı Kosova'da savaşa giremeyecek şekilde askeri gücüne darbe vurmak ve böylece Sırp saldırıları engelleme amacı taşımıştır.

Bu amaçlar kapsamında 78 gün güren NATO Hava Operasyonu'nun sona ermesiyle 9 Haziran 1999 tarihinde NATO ile Sırp Parlamentosu ve Federal hükümet arasında Askeri Teknik Antlaşma (Kumanova Antlaşması) imzalanmıştır. Bu antlaşmayla, Sırp kuvvetlerinin herhangi bir düşmanca veya kışkırtıcı eyleme yer vermeden Kosova'dan çekilmesini, Kosova'daki mayınlanmış alanların temizlenmesi gibi konularda kararlar alınmış, NATO Askeri Teknik Antlaşması ve BM Güvenlik Konseyi'nin 1244 sayılı kararı ölçüsünde Kosova gücü (KFOR)'un sorumlulukları ve misyonu belirlenmiştir (NATO, 1999b).

Kosova'da istikrar ve düzeni sağlamak amacıyla BM kapsamında alınan 1244 sayılı kararda, hem uluslararası sivil bir varlık UNMIK, hem de uluslararası bir askeri varlık olan ve önemli görevler üstlenecek KFOR'un kurulmasına karar verilmiştir. (United Nations, 1999). Bu bağlamda oluşturulan KFOR, NATO'nun da katıldığı BM uluslararası askeri gücüdür. KFOR'a NATO üyesi olan ve olmayanlarla birlikte 31 ülke destek vermektedir (NATO, 2013a).

12 Haziran 1999'da göreve başlayan KFOR, 20 Haziran 1999'da Sırp birliklerinin çekilmesiyle birlikte Kosova'da çok etnikli demokratik istikrarlı bir toplum yaratmak için BM, AB gibi diğer uluslararası aktörlere yardımcı olmaktadır.

UNMIK, bölgeye gelinceye kadar Kosova'daki tüm bireylerin emniyet ve güvenliğini sağlamayı amaç edinen KFOR günümüzde de güvenli bir ortam ve hareket özgürlüğü sağlamak için çaba göstermektedir. Güvenlik dışında farklı teknik konularda da çalışmayı esas alan KFOR, Kosova'nın yeniden yapılandırılması, mayınların temizliği, tıbbi yardım, sınır güvenliği, sınır ötesi silah kaçakçılığını önleme, yargı ve ceza sistemi, seçim süreci gibi birçok teknik, siyasal, sosyal ve ekonomik destekle Kosova'nın geleceğinin şekillenmesine katkıda bulunmaktadır. Bu görevlerin yanında KFOR, UNMIK altında görev yapan çeşitli kuruluşlara, güvenlik konuları dışında faaliyet gösteren bayındırlık, inşaat, ulaşım, demiryolu, uluslararası görevlilerin korunması, gıda dağıtımı gibi konularda da yardım ve destek sağlamaktadır (NATO, 2013b).

2000'li yıllara kadar aradan geçen süre zarfında KFOR, UNMIK ile yakın iş birliği ve koordinasyon içinde çalışmış, yüzlerce önemli bölgede; Arnavutluk, Makedonya, Karadağ ve Sırbistan gibi sınırlarda koruma gücü olarak görev almıştır. Fakat bu süre zarfında bölgede kamu düzeni ve yargı sistemi konusunda tam olarak etkinlik sağlanmamıştır. Ayrıca BM sivil kuruluşu olan UNMIK, çeşitli ekonomik sorunların yanında, personel eksikliğinden kaynaklı problemler de yaşamıştır. Bu durum, etnik çeşitliliğe sahip olan Kosova'da güvenlik ortamını, kamu düzeni ve azınlık halkın korunmasını olumsuz etkilemiş, savaştan dolayı yerlerini terk eden kişilerin sorunları da tam olarak çözülememesine neden olmuştur. Ayrıca KFOR, KKO'nun silahtan arındırılması için UNMIK'la yakın koordinasyon ve iş birliği içinde çalışmıştır. KFOR bu dönemde sivil görevlerin UNMIK'e devredilmesi konusunda da yardımcı olmuştur (Odman, 2002: 314-315).

2000'li yılların hemen başında Kosova'nın geleceği ile ilgili çeşitli planlar sunulmuş olsa da, Kosova'da Sırp ve Arnavutların çatışmaya başlaması, iyileşmekte olan süreci yeniden aksatmıştır. 2000'li yılları bağımsız bir devlete özgü kurumlarını oluşturup yeniden yapılandırmaya ayıran Kosova, bu süreçte, başta ABD başta olmak üzere Batı dünyasından yardım ve destek almıştır. Mart 2007'de BM özel temsilcisi Marti Ahtisari'nin hazırladığı ve BM Genel Sekreterliği aracılığıyla BMGK'ya sunulan plana göre; Kosova'ya uluslararası gözetim altında bağımsızlığın verilmesi ve Kosova'daki azınlık haklarının korunması gibi birtakım temel haklar

öngörülmekteydi. Bu durum, Sırpların sert tepkisini çekerken Rusya'nın da planı Güvenlik Konseyi'nde veto etmesine neden olmuştur. Rusya, YFC'ye olan yakın bağlarından dolayı bu planı kabul etmeyeceğini savunsa da asıl durum farklıydı; Kosova sorunun, kendi iç sorunu olan Çeçenistan'a emsal teşkil edeceğinden endişe duymaktaydı. Bu noktada ABD, Rusya'yı ikna etmek için AB desteğini alarak farklı planlar üzerinde çalışmış ve konuyu Güvenlik Konseyi'nin denetiminden alarak yeniden Temas Grubu'na havale etmiştir. Fakat burada da Kosova'nın nihai statüsü hakkında bir anlaşma sağlanamamış ve 17 Şubat 2008'de Kosova, bağımsızlığını ilan etmiştir (Özlem, 2012: 32).

Kosova'nın bağımsızlık kararını ABD, AB'nin büyük çoğunluğu ve Türkiye tanırken başta Rusya olmak üzere, özellikle kendi topraklarında etnik sorunlar yaşayan ülkeler, Kosova'yı tanıma kararına karşı çıkmışlardır. Günümüzde Kosova'nın bağımsızlığını 98 ülke tanımaktadır. Fakat BMGK'da Rusya ve Çin'in onayı alınarak Kosova'nın BM üyesi bir ülke statüsüne erişmesi çok zor görünmektedir. Kosova'nın bağımsızlık ilanı, uluslararası hukukta devlet egemenlik kendi kaderini tayin etme gibi kavramların yeniden tartışılmasına zemin hazırlamıştır. Kosova'nın bağımsızlığına şiddetle karşı çıkan Sırbistan, Kosova'nın bağımsızlığı konusunu Uluslararası Adalet Divanı'na götürmesine rağmen, UAD'nın kararı, her iki tarafı da tatmin etmemiştir. UAD, 22 Temmuz 2010'da aldığı kararda, Kosova'nın tek taraflı bağımsızlık ilanının uluslararası hukuk açısından meşru olduğu hükmüne varmıştır. Divan, konuyu çok sınırlı bir şekilde yorumlamış ve bunun sonucunda, Divan'ın self-determinasyon hakkının içeriği ve ayrılma desteği konusunda görüş beyan etmemesi bir devletten ayrılma hakkının mevcudiyeti konusunda belirsizliği sürdürmüştür (Oğultürk, 2014: 121) ve bu belirsizlik günümüzde de devam etmektedir.

3.4. ULUSLARARASI HUKUK ÇERÇEVESİNDE NATO'NUN YENİ STRATEJİK KONSEPTİ BAĞLAMINDA KOSOVA'YA MÜDAHALESİNİN MEŞRUİYETİ

3.4.1. Yeni Stratejik Konsept ve NATO'ya Göre Kosova Müdahalesinin Gerekçeleri ve Sonuçları

Kolektif bir savunma örgütü olan NATO, yeni dönemde demokrasi, insan hakları, hukuk kuralları gibi temel değerlere vurgu yaparken 1999'da Washington'da kabul ettiği yeni stratejik konseptiyle de insan hakları ihlallerini, ulusal ve uluslararası güvenliği tehdit eden muhtemel faktörler arasında saymıştır (NATO, 1999a: 48). NATO, yeni konseptiyle, Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle birlikte ortaya çıkan uluslararası sistemin belirsizliği ortamında durağan değil, önleyici aktif güvenlik politikalarıyla ittifakı güçlendirmeyi amaç edinmiştir (Bağbaşlıoğlu, 2012: 200). NATO, böylece güvenlik sorunlarını daha da büyümeden müdahale etme imkânı bulmuştur.

NATO ittifakı, Washington Zirvesi'nde, Kosova'ya gerçekleştirdiği müdahalenin, bireysel hakların korunması, demokrasinin hâkim olması, hukukun üstünlüğü ve insan hakları ihlalleri gibi uluslararası ilişkilerin normatif değerlerinin iyileştirilmesi adına Kosovalı Arnavutların Sırp zulmünden kurtarmak için gerçekleştirdiğini belirtmiştir (Moore, 2002: 19-20). Bu bağlamda NATO ittifakı 12 Nisan 1999'da yayımladığı bir bildirgede, Yugoslavya hükümetinin gerçekleştirdiği dehşet verici insan hakları ihlalleri ve kuvvet kullanımı kınanmış, uluslararası hukukta suç teşkil eden bu sorumsuz ve zorba politikaların NATO'nun askeri harekâtını haklı ve gerekli kıldığını ifade etmiştir (Bağbaşlıoğlu, 2012: 199). Bu gelişmeler doğrultusunda NATO, 24 Mart 1999'da Kosova'ya hava operasyonu düzenlemiştir. Bu operasyon, daha önce gerçekleştirilen Bosna operasyondaki gibi sınırlı ve dar bir bölgeyi kapsamamıştır. Operasyon, ABD liderliğindeki NATO uçaklarının, yalnızca sorunun oluştuğu Kosova'da değil, Belgrad ve Kuzey'deki kentleri de içine alan bütün Yugoslavya topraklarındaki stratejik hedeflerin vurulmasıyla gerçekleştirdiği geniş bir alanı kapsamıştır. Bu hava bombardımanıyla, Yugoslavya'nın altyapısı zarar görmüş, doğalgaz istasyonları, rafineriler, köprüler, fabrikalar medya kuruluşları hedef alınmıştır (Karakoç, 2006: 233). Ayrıca Macar

azınlığın yaşadığı ve Kosova'daki gibi bir gerginlik ve çatışmanın hâkim olmadığı ve YFC için ekonomik değeri çok yüksek olan Voyvodina özerk bölgesinin Novi Sad kenti de vurulan hedefler arasında yer almıştır (Chomsky, 2002: 56-57).

3.4.2. Birleşmiş Milletler ve NATO Antlaşması Çerçevesinde Kosova'ya Karşı Kuvvet Kullanımının Değerlendirilmesi

NATO'nun Kosova'ya karşı gerçekleştirdiği askeri eylem birçok bakımdan ilki barındırmaktadır. NATO ilk kez BM kararı olmadan kendi inisiyatifiyle askeri harekâta girişmiştir. Ayrıca bu müdahale ile NATO, tarihinde ilk kez bir ülkeye kendi vatandaşları arasında etnik ayrımcılığa dayanan iç politikaları ve baskıcı zorba eylemleri nedeniyle kuvvet kullanma kararı almış ve NATO'nun bu müdahalesi uluslararası hukuk açısından doğurduğu sonuçlar ve bölgesel denklemde yarattığı etkiler bakımından da çok tartışılmıştır (Bağbaşlıoğlu, 2012: 1999).

Kosova'ya karşı gerçekleştirilen hava operasyonlarının, uluslararası hukuk açısından meşru olup olmadığını analiz etmek için BM Antlaşmasını incelemekte yarar vardır. Uluslararası hukukun temel kaynağı olan BM Antlaşması'nın 2/4. maddesine göre devletlerin, bir başka devletin toprak bütünlüğüne veya siyasi bağımsızlığına BM amaçlarıyla bağdaşmayacak bir biçimde kuvvet kullanma veya tehdidinde bulunmaları açıkça yasaklanmıştır. Fakat bu yasağın istisnalarından biri ve en önemlisi BM Antlaşması'nın 51. maddesinde açıkça belirtilmiştir. Bu maddeye göre, devletler ancak kendilerine silahlı bir saldırı durumunda münferiden ve ya kolektif olarak meşru müdafaa da bulunma hakkına sahiptir şeklindedir. Ayrıca BM Güvenlik Konseyi, 39. maddede belirttiği gibi bir devlete saldırı olması veya uluslararası barış güvenliğin tehdit edilmesi durumunda, BM Antlaşması'nın VII. bölümü çerçevesinde silahlı kuvvet kullanımını kapsayan önlemlere başvurabileceğine karar vermektedir. Ancak BM'nin kendisine ait askeri gücü olmadığından VII. bölüm çerçevesinde BM, üye devletlerden askeri güç isteyebilir, bir devlet veya devlet grubuna kuvvet kullanma yetkisi verebilir. Bu durum BM antlaşmasının 53. maddesinde açıkça belirtilmiştir (Karakoç, 2006: 234).

BM Antlaşması'nda açıkça görüldüğü gibi bir devletin diğerine karşı kuvvet kullanması meşru müdafaa ve BMGK'nın 39. maddesinde belirttiği şartlar haricinde yasaklanmıştır. NATO'nun Kosova'ya gerçekleştirdiği askeri müdahalinin de uluslararası hukuka aykırı olduğu iddia edilmektedir. NATO'nun Kosova'ya müdahale konusunu uluslararası hukuka aykırı olduğunu iddia eden toplum bunu, BMGK'nin, NATO'ya Kosova'da güç kullanması konusunda açıkça yetki vermemesine bağlamaktadır (Kenar, 2006: 385). NATO'nun, BM Güvenlik Konseyi'nin izni olmadan Kosova'ya müdahalede bulunması BM Antlaşması 53. maddesinin yorumunu gündeme getirmektedir. Bu maddeye göre; bir bölgede insani müdahale söz konusu olduğunda bölge antlaşmaları veya örgütleri, BMGK'nın iznini alarak müdahalede bulunabilir. Fakat NATO, Kosova'da BM'nin temel amacının insan hakları ve temel özgürlüklere saygı olduğunun noktasından hareketle yoğun insan hakları ihlallerini durdurmak için BMGK iznine gerek kalmadan müdahalede bulunduğunu savunmuştur. Fakat BM Antlaşması, insan haklarına önem verdiğini açıkça antlaşmada vurgulasa da, insan hakları ihlali durumunda, BMGK'nın izni olmadan silahlı kuvvet kullanılmasını gerektiren tedbirlere başvurulabileceğini açıklayan herhangi bir hüküm mevcut değildir. Bu nedenle NATO 53. maddeyi ihlal edip Kosova'ya müdahalede bulunmuş, böylece uluslararası hukuk kurallarına aykırı hareket etmiştir (Ağır, 2012: 226-227).

NATO Kurucu Antlaşması'nın 5. maddesinde belirtilen müttefiklerden birine yapılmış saldırının bütün devletlere yapılmış kabul edileceği ve kolektif olarak üyelerin saldırıya cevap verileceğinden bahsedilmiştir. Böyle bir saldırı durumunda BM Antlaşması'nın 51. maddesinde öngörülen meşru müdafaa hakkının kullanılacağından bahsetmektedir. Ancak böyle bir saldırı durumunda ve bu saldırı durumunda hangi önlemlerin alınacağı konusunda BM Güvenlik Konseyi'nin bilgilendirilmesi gerekmektedir. Böylece Güvenlik Konseyi, uluslararası barış ve güvenliği korumak için gerekli önlemleri aldıktan sonra alınan tedbirlere son vereceği ve müdahaleye giden yolun açılabileceği belirtilmiştir. Kosova müdahalesinde NATO'nun Kurucu Antlaşması'nın 6. maddesini de ihlal ettiği görülmektedir. 6. maddeye göre, ittifakın coğrafi açıdan görev yerlerinin ne olduğu açıkça belirtilmiştir. Görev yerleri şöyle belirtilmiştir. Üye ülkelerin sınırları ile

birlikte Yengeç Dönencesi'nin kuzeyinde kalan topraklar Akdeniz'deki adalar olarak belirtilmiştir (NATO Handbook, 2006: 372). Fakat NATO'nun Kosova'ya müdahalesi bu bölgenin dışında gerçekleşmiştir. Bu yüzden NATO, görev alanı dâhilindeki sınırların dışındaki bir toprağa müdahale ettiği için antlaşmada belirtilen hükümleri ihlal etmiştir.

Görüldüğü gibi NATO, BM Antlaşması'ndaki kuvvet kullanma yasağına istisna oluşturan meşru müdafaa hakkı ve kuvvet kullanma yetkisini elinde bulunduran BMGK'nın uluslararası barış ve güvenliğin korunması ve yeniden sağlanması amacıyla kuvvet kullanımına ilişkin kararı olmadan Kosova'ya operasyon düzenlemiştir. Ayrıca ittifak KKA ile belirlenen görev alanının dışına çıkarak bölgesel kuruluş olma durumuna da aykırı davranmıştır. Bu nedenle ittifak gerek, KKA gerekse BM Antlaşması'yla belirlenen kuvvet kullanma durumuna aykırı davranmıştır (Manavoğlu, 2008: 41). Fakat NATO İttifakı, Washington Zirvesi ile yeni stratejik konsept bağlamında alan dışı konsepti kavramıyla görev alanının genişlediğini iddia etmiş, 1991-1999 arasındaki gelişmelerin de dikkate alınarak ittifakın coğrafi alanının "Kuzey Atlantik" bölgesi olarak değil, "Avrupa-Atlantik" olarak belirlemiştir. Böylece ittifak alan dışı gerçekleştirdiği müdahaleye hukuksal bir meşruiyet kazandırmak istemiştir (Doğan, 2008: 194).

NATO müdahalesinden sonra toplanan BM Güvenlik Konseyi, 10 Haziran 1999'da aldığı 1244 sayılı kararıyla, bölgede uluslararası sivil ve güvenlik gücü KFOR'u yönetmek ve seçimlerinde dâhil olduğu çözümü beklenen siyasi uzlaşmayı sağlamak için demokratik ve özerk geçici kurumları oluşturmak için UNMIK'ı bulundurma ve onu sivil sorumluluk üstlenme şeklinde yetkili kılmıştır (Franck, 2002: 164). Güvenlik Konseyi tarafından kabul edilen karar, NATO'nun Kosova'ya gerçekleştirdiği bombardımana hiçbir atıf yapmamakta, sadece NATO'nun tek taraflı olarak gerçekleştirdiği girişimiyle bir emrivaki olarak BM'nin önüne getirilen durumu, BM, bir gerçeklik olarak kabul etmektedir. Hatta kararın başında BM üyesi devletleri, BM'nin Kosova'yla alakalı aldığı 1160, 1190 önceki kararlarına uymadığı için eleştirmiştir (Keskin, 2006-2007: 59). Bu durumda BM, 1244 sayılı kararla NATO'nun Kosova'ya müdahalesinin ahlaki ve siyasi yönünü onaylayarak NATO müdahalesini üstü kapalı da olsa onaylamıştır ve müdahaleye destek vermiştir. Fakat

kararın bu niteliği NATO'nun gerçekleştirdiği eylemin hukuki açıdan geçerli olduğu anlamına gelmez. Buna karşın BM, NATO'nun eylemini kınayan herhangi bir karar da almamıştır (Ağır, 2012: 216). BM'nin bu şekilde hareket etmesi uluslararası toplumca, BM NATO'nun müdahalesini onayladığı yorumlarına neden olmuştur.

3.5. NATO'NUN KOSOVA'DA GERÇEKLEŞTİRDİĞİ EYLEME BM ÜYESİ DEVLETLERİN GÖSTERDİĞİ TEPKİLER

BM'deki görüşmelerde NATO'nun Kosova müdahalesi ile ilgili olarak devletler tarafından üç farklı tepki ortaya atılmıştır. Görüşlerden ilkini ortaya atan Yugoslavya, Rusya, Beyaz Rusya, Çin, Küba, Ukrayna, Hindistan, Namibya gibi devletler, NATO'nun eylemini, BM'nin 2/4. maddesinin açık bir ihlali olarak değerlendirip operasyona karşı olduklarını belirtmişlerdir. Meksika ise, Güvenlik Konseyi'nin açık onayının gerektiğini vurgulamıştır. Brezilya ve Kosta Rika gibi ülkeler de müdahalenin hukuka uygunluğunu, uluslararası hukuk kapsamında sorgulayıp endişe ve şüphelerini bildirmişlerdir (Cassese, 1999a: 792).

Görüşlerden ikincisini ortaya atan ve NATO müdahalesini hukuka aykırı olarak kınamayan devletler ise, AB'nin başını çektiği, NATO üyesi ülkelerle birlikte Arap ve İslam devletleri olmuştur. Bu devletler, operasyonun insani krize yönelik gerekli bir eylem olduğunu, uluslararası güvenliği ve bölgesel istikrarı tehdit eden bu olayın ancak müdahale ile sonuçlanacağını ifade etmişlerdir. Kosova müdahalesi ile ilgili ortaya atılan görüşlerden sonuncusu ise, Malezya ve Gabon gibi devletlerin savundukları; herhangi bir çatışma durumunu, kuvvet kullanma ya da tehdidi ile çözme taraftarı olmadıklarını vurgulayıp eğer ortada kuvvet kullanmayı gerektiren bir durum varsa bunun, BM onayıyla gerçekleşmesi gerektiğini belirten görüştür (Franck, 2002: 166-168). Devletler, NATO'nun kuvvet kullanma eylemi hakkında görüşlerini belirtirken hiçbir ülke ya da grup, Genel Kurulu acil toplantıya çağırıp NATO'nun müdahalesine karşı güçlü bir muhalefet göstermedi. Üstü kapalı da olsa kuvvet kullanma eylemini desteklemişlerdir (Batır, 2011: 127).

3.6. İNSANCIL MÜDAHALE BAKIMINDAN NATO'NUN KOSOVA MÜDAHALESİ

NATO'nun Kosova'ya gerçekleştirdiği askeri müdahalenin insani müdahale açısından değerlendiren görüşler de mevcuttur. İnsancıl müdahalenin BM Antlaşması'nda ve NATO ittifakında net bir tanımı olmamakla beraber insani müdahale konusunda çok fazla tanımlama ve açıklama mevcuttur. İnsancıl müdahaleyi açıklayan kapsamlı tanımlardan biri de şöyledir:

> "İnsancıl müdahale, herhangi bir devlet tarafından insan haklarının veya uluslararası insancıl hukuk kurallarının ağır ve yaygın biçimde ihlal edilmesini veya devlet otoritesinin çökmesi sonucunda ortaya çıkan insancıl nitelikli krizleri önlemek veya engellemek amacıyla, ihlal veya krizden sorumlu devletin izni olmaksızın ona karşı, bir başka devlet- veya devletler topluluğu yahut uluslararası örgüt tarafından gerçekleştirilen askeri kuvvet kullanımıdır" (Türkmen, 2006: 24).

İnsancıl müdahalenin gerçekleşebilmesi için temel unsurlar şunlardır: devlet veya devlet toplulukları tarafından gerçekleştirilmiş olması, yaygın insan hakları ihlallerinin olması, eylemin insan hakları ihlallerini engellemek amacıyla gerçekleştirilmiş olması, kuvvet kullanma tehdidi veya kuvvet kullanmanın gerçekleşmiş olması gerekir (Asgarov, 2008: 7-10). İnsancıl müdahale kavramının BM veya NATO Antlaşması'nda tanımlanan herhangi bir hükmü yer almadığından, bu konu daha çok uluslararası sistemde gerçekleşen güvenlik sorunları sonucunda BM veya diğer örgütlerin kararlarının yorumlanmasından ortaya çıkan görüşlerden ibarettir.

Yoğun insan hakları ihlallerinin gerçekleştiği ve uluslararası toplumla birlikte Güvenlik Konseyi'nin sessiz kalması durumunda, devletlerin çatışma ortamını bitirmek ve insan hakları ihlallerine son vermek için faaliyete geçmesi "hukuki bir hak ve hatta etik bir görevdir". İnsancıl müdahaleyi savunan bazı hukukçulara göre, insani müdahale için kuvvete başvuran devletin bazı kıstasları ve sınırlandırmaları da olmalıdır. Bu kıstas ve sınırlamalar mahkemelerin anayasal kararları, ceza alanındaki ölçütler ve sınırlamalar olabilir. Örneğin, Nuremberg ve Tokyo mahkemelerinde insan hakları ihlalleri nedeniyle bireysel suçların yargılanmıştır. Fakat insani

müdahalenin ölçüt ve sınırlarına en iyi kaynak Uluslararası Ceza Mahkemesi'dir. UCM'yi kuran Roma Sözleşmesi'nde 5. Maddede UCM, soykırım, insanlığa karşı suçlar, savaş suçları ve saldırı suçu konularında yetkiye sahip olacak ve bu suçları işleyenleri kovuşturacaktır şeklinde karar alınmıştır. Özellikle ilk iki suç, insani müdahalede kıstasların belirlenmesinde önemli bir role sahiptir. İnsancıl müdahaleye örnek olarak, Doğu Pakistan, Uganda, Liberya ve Kosova olayları gösterilebilir (Doğan, 2012: 120-122).

İnsancıl müdahale kavramı, çeşitli devletler ve bölgesel kuruluşlar tarafından farklı durumlarda BMGK'nın yetkilendirmesi dışında kuvvet kullanımını meşrulaştırmak için kullandıkları bir terim olmuştur. Bu tür müdahaleler baskıcı ve zorba bir yönetimin kendi halkına karşı izlediği acımasız politikaları veya herhangi bir ülkedeki iç savaşı sona erdirmek ve istikrarın sağlanması adına devletlerin müdahalede bulunmaya istekli olmasından kaynaklanmakta ve bu durum gittikçe önem kazanmaktadır. Kosova krizinde BM kararı olmadan hareket eden NATO, bu müdahaleyi insani müdahaleye dayandırarak açıklamıştır (Ağır, 2012: 227).

İnsancıl müdahalenin, uluslararası hukukun "katı" ya da "pozitivist" yorumu olarak bilinen ilk görüşe göre, insani müdahale, uluslararası hukuka kesinlikle aykırıdır. Bir diğer görüşe göre de insani müdahale uluslararası hukuka uygundur. İlk görüşü savunanlar, BM Antlaşması'nın 2/4. maddesindeki bir devletin diğeri üzerinde kuvvet tehdidi veya kuvvet kullanmanın yasaklanması maddesindeki hükmü dikkate alıp, kuvvet kullanmanın sadece iki istisnası; BM Antlaşması'nın 51. maddesinde silahlı saldırıya karşı meşru müdafaa ve 39. maddeyle açıklanan BM Güvenlik Konseyi yetkisiyle kuvvete başvurma dışında, devletlerin kesinlikle kuvvete başvuramayacaklarını savunmaktadırlar. NATO müdahalesinin ne bir meşru müdafaa eylemi olduğu ne de NATO'nun, BMGK tarafından yetkili kılındığını belirtmektedirler. İkinci görüşü savunanlar ise uluslararası hukukun katı yorumunun yanlış olduğunu, Güvenlik Konseyi'nin yetkilendirmesi olmadan da BM Antlaşması'nın yapılageliş hukuk kuralları kapsamında insani müdahaleye başvurulabileceğini savunmuşlardır. Bu görüşe göre, insan haklarının korunması ve tüm devletlerin insan haklarına saygı göstermesi gerektiği BM'nin temel

amaçlarından biridir ve bu durum diğer çok taraflı antlaşmalarda da belirtildiğini iddia edip, bu durumu savunmuşlardır (Keskin, 2006-2007: 51).

İnsani müdahalenin hukuki olduğunu savunan çok çeşitli görüşler mevcuttur. İnsancıl müdahalenin uluslararası hukuka uygun olduğunu savunanların görüşlerden ilki, NATO'nun müdahalesinin meşru müdafaa olduğu şeklindedir. Oysaki Kosova'da yaşananlar, uluslararası toplum tarafından bir iç çatışma olarak kabul edildiğinden, burada meşru müdafaanın varlığından söz edilemez. Çünkü BM Antlaşması 51. maddesi uygulanabilmesi için uluslararası hukukta kişi olarak kabul edilen ve ittifaka üye devletlerden birinin ya da birkaçının silahlı saldırıya uğraması ön şart olarak kabul edilmiştir. Oysa NATO'nun Kosova'ya müdahalesinde hiçbir şekilde üye devletlerden birinin topraklarına saldırı eylemi gerçekleşmemiştir. Bu eylemle, NATO üyesi olmayan bir ülkede, yaşanan iç çatışmanın önlenmesi amacı güdülmüştür. Bu yüzden NATO'nun bu eylemi, meşru müdafaa kapsamında değerlendirilemez (Simma, 1999: 5).

NATO'nun Kosova'ya müdahalesinin uluslararası hukuka uygun olduğunu savunan diğer bir görüşe göre de, BM Antlaşması'ndan önce uluslararası örf ve adet hukukuna göre, devletlerin insani nedenlerle müdahale etme hakkının var olduğu ve BM Antlaşması'nın yürürlüğe girmesiyle bu hakkın ortadan kalkmadığı sadece yeniden düzenlendiği iddia edilmiştir. Bu konudaki iki görüş mevcuttur: Bunlardan ilki, zorunluluk halinde veya devletlerin bir ülkede yaşayan ağır insan hakları ihlallerinin gerçekleştiği durumlarda, sorunu, BM'ye veya bölgesel örgütlere götürecek kadar zaman olmayan olağanüstü ve acil durumlarda devlet veya devletlerin insani müdahaleye başvurabileceklerini iddia etmiştir. Fakat BM Antlaşması'nda bu iddia mevcut değildir. BM Antlaşması 51. maddede meşru müdafaa olması şartıyla ve BMGK, uluslararası barış ve güvenliği sağlamak için gerekli önlemleri alana dek üye devletlerin kuvvet kullanabileceğini vurgulamaktadır. Yani zorunluluk hali ve yeterli zaman kavramı sadece meşru müdafaa eylemini gerçekleştirecek durumlar için geçerlidir (Çevikbaş, 2011: 40). Bu görüşlerden ikincisi ise, insani müdahalenin amacının, devletin fethi ve siyasal bağımsızlığına yönelik olmadığıdır. Bu nedenle insani müdahalelerle kuvvet kullanmanın, BM Antlaşması 2/4. maddesine aykırı olmadığını savunmuşlardır.

Fakat BM Antlaşması'nın 2/4. maddesi açık bir şekilde kuvvet kullanmayı yasaklamaktadır. Bunun tek istisnası 51. maddedeki meşru müdafaa hakkıdır. Bu yüzden NATO'nun müdahalesi uluslararası hukuka aykırıdır (Keskin, 1998: 126). NATO'nun Kosova'ya müdahalesinin insani müdahale açısından meşru olduğunu savunan bu görüşler, BM Antlaşması 2/7. maddesinin dar açıdan yorumlayıp müdahalenin insan hakları ihlallerini önlemek için iyi niyetle yapıldığını savunmaktadır.

Kosova müdahalesinin hukuki olduğunu savunan son bir görüş de, BM antlaşması 2/7 maddesine göre, bir devletin kendi iç yetki alanına giren meseleler uluslararası hukuku ilgilendirmez. Fakat bunun bir sınırı olması gerektiğini savunan görüşe göre, eğer bir devlet vatandaşlarının temel insan haklarını reddediyor ve insanlığın vicdanını yaralayan biçimde hareket ediyorsa bu konu artık o devletin iç işleri olmaktan çıkıp uluslararası toplumu ilgilendirmeye başlamıştır. Bu nedenle o devlete artık insani nedenlerle müdahale etmek mümkün olur. Bu durumda da BM Antlaşması 2/4. maddesi dar yorumlanarak insani müdahale hukuki bir zemin oluşturma amaçlanmıştır (Keskin, 1998: 125).

Sonuç olarak NATO, Kosova'daki krizin doğurabileceği etkiler açısından çok geniş sonuçları olacağının ve bu sonuçların sadece Balkanlarla sınırlı kalmayacağını daha geniş alanlara yayılabileceğini belirtmiş ve askeri müdahale seçeneğini BM kararını beklemeden uygulamaya koymuştur. NATO aldığı kararlarda müdahaleyi meşru hukuk zeminine oturtmak için insanı gerekçelerle birlikte sorunun uluslararası barış ve güvenliği tehdit edeceğini vurgulamış, bunu önlemek için de bu müdahaleyi gerçekleştirdiğini savunmuştur. Bu son gerekçe NATO da karar alıcıların bu olayı gerçekleştirirken, NATO'nun alan dışı algılamasının da değiştiğini göstermişlerdir (Bağbaşlıoğlu, 2012: 200). Çünkü NATO kendi müdahale bölgesi dışında gerçekleşen bu olayın sadece Balkanlarla sınırlı kalmadığını uluslararası güvenlik ve barışı tehdit ettiğini iddia ederek farklı bir bölgeye müdahaleyi gerçekleştirmiştir.

3.7. NATO'NUN KOSOVA'YA MÜDAHALESİNİ ULUSLARARASI HUKUK AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ

Uluslararası hukukta, NATO'nun Kosova müdahalesi hakkında üç farklı görüş mevcuttur. Bu görüşlerden ilki, NATO'nun Kosova'ya müdahalesinin uluslararası hukuka aykırı olduğu, ikinci görüş müdahalenin uluslararası hukuk ölçüsünde geçekleştirildiğini savunmuş, son görüşe göre ise müdahale uluslararası hukuka aykırıydı; fakat gerekliydi şeklindedir. Buchanan'ın başını çektiği ilk grup, eylemin uluslararası hukuka aykırı olduğunu belirtmiştir. Buchanan, NATO'nun Kosova'ya müdahaleyi gerçekleştirmeden önce BM Güvenlik Konseyi'nden izin alması gerektiğini belirtmiş ve BM Antlaşmasının 53. maddesine atıf yaparak Güvenlik Konseyi'nin izni olmadan, bölgesel kuruluşların kuvvet kullanma eyleminde bulunmayacağını savunmuştur. Buchanan, 51. maddedeki meşru müdafaa eyleminin de söz konusu olamayacağını belirtmiş buna gerekçe olarak da NATO'nun Kosova müdahalesi öncesinde YFC tarafından herhangi bir silahlı saldırıya uğramadığından bahsetmiştir (Buchanan, 2003: 166-168). Aynı şekilde Ian Brownlie'ye göre, NATO'nun Kosova'ya müdahalesi uluslararası hukuka aykırıdır. Brownlie, BM Antlaşması'nda ve uluslararası teamül hukukunda insani müdahale diye bir kavramdan bahsedilemeyeceğine vurgu yapmıştır. BM Antlaşması'nda BMGK'nin yetkilendirilmesi ile VII. bölüm altında belirtilen şartlar haricinde bir devletin diğerine müdahalede bulunamayacağını savunmuştur. NATO'nun gerçekleştirdiği eyleme ABD ve İngiltere'nin, Kosova'da ve Balkanlarda hedeflerini gerçekleştirmek için öncülük ettiği ve uluslararası hukukun açıkça çiğnendiğini bu yüzden eylemin meşru olarak kabul edilemeyeceğini belirtmiştir (Brownlie ve Apperly, 2000: 904).

Hainess'a göre de, NATO'nun Kosova'ya müdahalesi uluslararası hukuka aykırıdır. Bunun nedenlerini, BMGK 41. maddeyle belirtilen uluslararası barış ve güvenliği tehdit eden bir saldırı eylemin varlığını tespit eden BMGK, saldırıyı gerçekleştiren devlete karşı ekonomik ve diplomatik yaptırımların uygulanacağını ve son çare olarak da 42. madde kapsamında BM denetiminde silahlı kuvvet kullanabileceğini belirtmiştir. BM Antlaşması'nın 42. maddesini uygulaması ve meşru müdafaa ölçüsünde saldırının gerçekleştirilebilmesi için gerekli şartların

oluşması, aynı zamanda BMGK'dan gerekli izinlerin oluşması gerektiğinden bahsetmiştir. Bu yüzden Kosova'ya müdahalenin hiçbir şüpheye mahal vermeden uluslararası hukuka aykırı olduğunu, bazıları tarafından insani müdahalenin de BM Antlaşması ile bağdaşmayacağını vurgulamaktadır (Haines, 2009: 478).

Greenwood ise, NATO'nun Kosova'ya müdahalesinin uluslararası hukuk ölçüsünde gerçekleştiğine inanmaktadır. Ona göre, uluslararası hukuk ve BM Antlaşması'nda salt devletlerin egemenliğine saygı ve karışmama ilkesi belirtilmemiştir. Ayrıca uluslararası hukukta insan haklarına saygıyı kapsayan değerlerden de bahsedilmiştir. Hukuk kuralları sabit değildir ve kurallar devletlerin eylemlerine ve tepkilerine göre süreçten geçerek gelişim gösterir. 1945'den bu yana uluslararası örf ve adet hukuku ile devam edegelen bu süreç, insan haklarının korunmasına ve insanlığa karşı suçlar ile insan hakları ihlallerinin önlenmesi açısından artan bir öneme sahiptir. İnsan hakları ihlalleri, korkunç boyutlara ulaştığında ve egemenlik sahibi devletin kendi halkını koruyamayacak duruma gelmesi durumunda, devletler veya devlet gruplarının son çare olarak insani müdahale hakkına başvurabileceğini savunmuştur. Bu demek değildir ki, BMGK'nın yetkilendirmesi olmadan insani müdahalenin hakkına başvurulabilir. Fakat BM Antlaşması 2/4. maddesi yorumlandığında devam eden teamül kuralları göz önünde bulundurularak müdahalede bulunulabilir. (Grenwood, 2000: 926-930).

Cassese gibi bazı akademisyenler de, NATO'nun Kosova'ya silahlı müdahalesine hak verdiğini savunmuş, fakat eylemin uluslararası hukuka aykırı olduğunu vurgulamıştır. Cassese bu görüşünü şuna dayandırmaktadır. Kosova'da yoğun insan hakları ihlalleri yaşandığını ve müdahale için BM Güvenlik Konseyi'nde Rusya ve Çin'in vetosuna takılan karar karşısında oturup, Kosova trajedisinin vahametini seyretmenin etik olamayacağını savunmuştur (Cassese, 1999b: 25). Aynı şekilde Simma da Kosova'da Yugoslavya'nın gerçekleştirdiği trajediye karşı NATO'nun silahlı müdahalesinin, Güvenlik Konseyi'nin izni olmadan gerçekleştirilmesi uluslararası hukukta yasal bir dayanağının olmadığını belirtmekte; fakat Kosova'da yaşanan bu insani felaketin çok daha büyümeden engellenmesi açısından olaya müdahale eden NATO'nun gerçekleştirdiği müdahalenin, uluslararası hukuk ölçüsünde gerçekleşmesi için çaba gösterdiğini vurgulamıştır.

Fakat Güvenlik Konseyi'ndeki tıkanma, NATO'nun bu çabasını engellemiştir ve NATO'yu YFC'ye karşı kuvvet kullanmaya itmiştir. NATO'nun Kosova'ya gerçekleştirdiği müdahale siyasi ve etik bedel dışında hiçbir seçenek bırakmayan ve hukukun göz ardı edildiği bir eylemdir. NATO'nun Kosova eylemin oldukça yararlı ve inandırıcı gören Simma eylemin uluslararası hukuktan çok ince bir çizgiden ayrıldığını ifade etmiştir (Simma, 1999: 22).

Henkin'e göre de Güvenlik Konseyi yetkili kılmadığı sürece bir devletin veya devletler topluluğunun başka bir devlete müdahalesi uluslararası hukuka aykırı olduğunu savunmuştur. Henkin, Kosova'da korkunç insan hakları ihlalleri olduğunu belirtmiş ve uluslararası toplumun bir şeyler yapmak zorunda olduğunu belirtmiştir. Modern uluslararası hukuka göre devletlerin egemenliği, ülkesinde halkını insanlığa karşı suçlar ve soykırımdan korumak için gösterdiği çabaların ürünü olduğunu; fakat halkını koruyamayan ve yoğun insan hakları ihlallerinin yaşandığı durumlarda, egemenliğin insan haklarının üzerinde olamayacağını vurgulamıştır. NATO örgütünün kolektif bir örgüt olduğunu ve bu müdahalenin NATO tarafından gerçekleştirilmesi, NATO'ya üye bütün devletlerin ortak karar almasının, tek devletin müdahaleyi kendi çıkarları için kullanmasını engellediğinden bahsetmiştir. Ayrıca BM'nin müdahale sonrası aldığı 1244 sayılı karar, üstü kapalı da olsa NATO'nun müdahalesini meşrulaştırmıştır (Henkin, 1999: 824-826).

NATO'nun Kosova'ya gerçekleştirdiği eylemi, uluslararası hukuk açısından yansımalarına baktığımızda genel kabul gören görüşler, NATO'nun Kosova'ya gerçekleştirdiği eylemin uluslararası hukuk ihlali anlamına geldiğini rahatlıkla söyleyebiliriz. Çünkü BM Güvenlik Konseyi'nin kuvvet kullanma ile ilgili belirttiği 2/4., 39., 41., 42., ve 53. maddeyi ihlal eden bu eylem Güvenlik Konseyi'nin izni olmadan gerçekleştirilmiştir. Fakat bazı çevreler müdahalenin uluslararası hukuka aykırı olduğunu kabul etse de, Kosova'da çok büyük insan hakları ihlallerinin yaşandığını belirtmiş ve 1945'ten beri süregelen uluslararası örf ve adet hukuku kapsamında müdahalenin gerçekleşebileceğini savunmuşlardır. Sonuç olarak, NATO'nun müdahalesi, insan haklarının korunması, devlet egemenliği ve BM Antlaşması'nın da üzerinde olduğunu iddia etmesi bakımından önemli bir dönüm noktasıdır (Ağır, 2012: 230 -231). NATO, Kosova'da yaşanan insani drama son

vermek için, insani müdahale bağlamında Kosova'ya hava harekâtını gerçekleştirdiğini ifade etmiştir. Fakat NATO, her ne kadar insani müdahale bağlamında Kosova'da gerçekleştirdiği eylemi insan hakları ihlallerini durdurmayı ve Kosova halkını YFC'nin zulmünden kurtarmayı istemiş olsa da NATO'nun gerçekleştirdiği askeri eylem çok masum olmayıp çelişkiler barındırmaktaydı. Kosova'da Müttefik Güç Harekâtı ile insan hakları ihlallerine son verdiğini belirten NATO, aynı zamanda bazı insan hakları ihlallerine neden olmuştur. NATO müdahaleyi gerçekleştirirken YFC'nin, stratejik nitelikteki ekonomik altyapısını, komuta kontrol sistemlerini ve ulaştırma hatları gibi stratejik noktaları hedef almış ve yanlışlıkla YFC'nin elektrik üretim ve dağıtım tesislerini rafinerileri, yakıt depoları, yollar ve köprüleri vurmuş ve Belgrad'daki bir hastane de bu saldırıdan nasibini almıştı. Her ne kadar YFC'yi mağlup etmek için bu tür eylemlerin olması zorunlu olsa da bu stratejik hedeflerin vurulması sivil halkı da ciddi anlamda mağdur etmiştir (Çevikbaş, 2011: 51-52). Bu durum, NATO'nun harekâtının bazı çevrelerce hem uluslararası hukuk açısından sorgulanmasına neden olmuş hem de ahlaki açıdan gerçekleştirilen insan hakları ihlalleri yoğun eleştirilere neden olmuştur.

SONUÇ

Uluslararası toplumda, ilk çağlardan günümüze kadar, devletler, çıkarlarını tehdit eden durumlarda veya otoritelerini başka bir devlet üzerinde kabul ettirme hedeflerini gerçekleştirmek için kuvvete başvurmaya ihtiyaç duymuşlardır. Modern uluslararası hukukta, kuvvet kullanma esaslarını düzenleyen temel metin BM Antlaşması'dır. BM Antlaşması 2/4. maddesi gereği bir devletin diğer devlete karşı kuvvet kullanmayı veya kuvvet kullanma tehdidinde bulunmasını yasaklamıştır ve BM Antlaşması 2/7. maddesi hükmü gereğince de BM'nin, egemen devletlerin içişlerine karışamayacağı kararı alınmıştır. Fakat uluslararası sistemde devletlerin çıkarı söz konusu olduğunda kuvvete başvurmama veya savaştan tamamen kaçınma gibi bir durum mevcut olmadığından devletler kuvvet kullanma yoluna başvurmuşlardır. Nitekim devletlerin kuvvete başvurma anlayışı, Soğuk Savaş dönemi ve sonrasında da birçok savaş, çatışma ve tehditle kendini gösterdiği, yadsınamaz bir gerçektir.

Devletlere kuvvet kullanmasını kesin bir hükümle yasaklayan BM örgütü bazı durumlarda kuvvet kullanılabileceğini mazur görmüştür. BMGK, uluslararası barış ve güvenliğin ihlal edildiği durumlarda BM Antlaşması VII. bölümü uyarınca, uluslararası barış ve güvenliği ihlal eden devlete karşı kuvvet kullanma hakkına sahiptir. Fakat ilk aşamada BM Antlaşması'nın 41. maddesi hükmü gereği, ekonomik ve diplomatik önlemler alma yoluna gitmek zorunda olan Konsey, alınan bu kararlara uyulmadığı takdirde veya bu kararların yetersiz olduğu durumlarda 42. maddenin hükmü gereği, uluslararası barış ve güvenliği sağlamak için kuvvet kullanma yoluna gidebilir. Bir diğer kuvvete başvurma yolu ise BM Antlaşması 51. maddeyle belirtilen meşru müdafaa hakkıdır. Bu maddeye göre de, silahlı saldırıya uğrayan devlet, BM Güvenlik Konseyi gerekli önlemleri alıncaya dek bireysel veya toplu olarak kendini savunma hakkına sahiptir.

BM Antlaşması'nın 51. maddesindeki müphem ifadeler devletler arasında geniş bir biçimde yorumlanmış ve devletlerin bu maddeyi çıkarları ölçüsünde kullanmalarına zemin hazırlamıştır. Nitekim 1979'da, ABD'nin dolaylı olarak Nikaragau'da gerçekleştirdiği kuvvet kullanma eylemi ve 1981 de İsrail'in Irak'ın

nükleer reaktörünü bombalaması bu devletlerin, meşru müdafaayı kendilerince yorumlanmayıp, harekete geçmesinden kaynaklanan eylemlerdir.

İkinci Dünya Savaşı sonrasında, dünyada gerçekleşen büyük yıkım sonrası kurulan ve kuvvet kullanma çerçevesinde yeni kurallar getiren BM Antlaşması'nın, yaptırım gücü ve faaliyetleri uluslararası toplum tarafından eleştirilse de BM haricinde kuvvet kullanmayı düzenleyen herhangi bir metin veya uluslararası aktör, uluslararası sistemde mevcut değildir. İkinci Dünya Savaşı sonrası sistemde, BM örgütünün kurulmasının ardından, uluslararası tehdit ve risklere karşı SSCB'ye karşı ABD önderliğinde, NATO ittifakı kurulmuştur. Kurulduğu 1949'dan Soğuk Savaş sonrasına kadar çeşitli stratejiler belirleyen ve üye ülkelerin kolektif savunmasını sağlayan, üyelerin güvenlik çıkarlarını sürekli üstte tutan NATO ittifakı, değişen dinamiklere bağlı olarak Soğuk Savaş sonrası dönemde yeni stratejik konseptini belirlediği 1991 Roma Zirvesi ile silahsızlanma, silahların kontrolü, çatışmaların önlenmesi ve güvenliğin sağlanması için geliştirilmiş mekanizmalar kurmuş, bölgesel güvenlik ve istikrara vurgu yapmıştır. Avrupa, Kafkasya'yı ve Orta Asya'yı da içine alan geniş bir coğrafya da insan haklarının korunması, çoğulcu demokrasinin sağlanması gibi yeni ilkelerle hareket eden NATO, Avrupa'da, özellikle Balkanlarda meydana gelen bölgesel ve etnik çatışmaların neden olduğu istikrarsızlığı önleme ve güvenliği sağlamayı kapsayan birtakım yeni roller üstlenmiştir.

NATO, Soğuk Savaş sonrası dönemde, kendi sorumluluk bölgesi dışında bulunan Kosova'ya, Sırpların yoğun insan hakları ihlallerine neden olduğu olaylardan dolayı müdahalede bulunmuştur. NATO'nun Kosova'ya gerçekleştirdiği bu müdahalenin, uluslararası hukuka aykırılığı tartışılmaktadır. Çünkü BM Anlaşması'nın 2/4. maddesiyle hiçbir şekilde bağdaşmayan ve meşru müdafaa hakkı olarak da kabul edilemeyecek olan bu eylem, Güvenlik Konseyi'nin izni olmadan gerçekleştirildiği için uluslararası hukuka aykırılık teşkil etmektedir. BM Antlaşması 53. maddesi hükmü, Güvenlik Konseyi'nin kuvvet kullanırken bölgesel örgütlerle iş birliği içinde olması ve kuvvet kullanılması ile ilgilidir. Fakat NATO, bu müdahaleyi, Güvenlik Konseyi'nden izin almadan gerçekleştirdiği için BM Antlaşması 53. maddesine de aykırı davranmıştır.

NATO'nun Kosova'ya karşı gerçekleştirdiği müdahale, uluslararası hukuka aykırı olsa da etik olarak gerekli olan bir eylemdi; çünkü Kosova'da yoğun insan hakları ihlalleri yaşanmıştır. Bu süreçte BM Güvenlik Konseyi'nde daimi üyeler arasında yaşanan anlaşmazlık nedeniyle herhangi bir olumlu karar çıkamayacağını tahmin eden NATO, Bosna tecrübesinden hareketle Kosova'ya müdahale etme konusunda aceleci davranmıştır.

NATO'nun Kosova'ya müdahalesini, ABD'nin, Balkanlar politikasını gerçekleştirmek için bir bahane olduğunu savunan birçok devlet, bu müdahaleye karşı çıkmıştır. Fakat bu müdahale, gerçekten Kosova'da Sırpların gerçekleştirdiği kıyımları önleme adına bir başlangıç olmuştur ve eleştirilerin yanında uluslararası ortamda destek de bulmuştur. Kosova müdahalesi sonrası istikrar ve bölgesel güvenliğin sağlanması için BM ile iş birliği içinde Kosova'da faaliyetlerini sürdüren NATO, bölgede proaktif bir rol üstlenmektedir.

Kuruluşundan itibaren, 12 üye ülkeyle faaliyetlerine başlayan daha sonra Soğuk Savaş dönemine kadar bünyesine 4 ülkeyi daha katan NATO, Soğuk Savaş sonrası üye sayısını 16'ya çıkarmıştır. 2000'li yıllardan sonra genişlemeye önem veren ittifak, bölgesel komşularıyla gerçekleştirdiği Barış İçin İşbirliği (BİO) projesi çerçevesinde Akdeniz ülkeleriyle de iş birliğine önem vermiştir Kuzey ve Doğu Avrupa'dan birçok ülkeyi de bünyesine katan ittifakın, günümüzdeki üye sayısı 28'dir.

İkinci Dünya Savaşı sonrası bir savunma örgütü olan ve önemli misyonlar üstlenen NATO'nun, Soğuk Savaş sonrası dönemde SSCB'nin dağılmasından sonra varlığı ve Kosova'ya gerçekleştirdiği alan dışı ve uluslararası hukuka aykırı müdahale, tartışılsa da, ittifak, Kosova'ya müdahale konusunda aktif bir rol üstlenmiş ve insan hakları ihlallerini önlemeye çalışmıştır. NATO, 2000'li yıllar sonrasında da uluslararası sistemde etkili ve yapıcı roller üstlenmiştir. İttifak, Kosova'da istikrarı sağlamak için KFOR, Afganistan 'da ISAF, Irak'ta (NTM-I), aynı şekilde Libya'da gerçekleştirdiği barışı koruma operasyonları, güvenlik ve istikrarı sürdürme amacı taşıyan kuvvetlerle uluslararası barış ve güvenliğe katkıda bulunmuş ve Afganistan'da hala eylemlerine devam etmektedir. Özellikle, ABD'ye

gerçekleştirilen 11 Eylül 2001 terörist saldırılarından sonra, değişen güvenlik algılamaları NATO'yu yeni önlemler almaya yönlendirip, yeni stratejiler belirlemeye zorlamıştır. NATO'nun kurulduğu günden bu yana, uluslararası barış ve güvenliğe katkıda bulunması ve uluslararası barış, güvenlik ve istikrarı koruma konusundaki tutumu, uluslararası alanda destek görmekte ve NATO'nun uzun yıllar boyunca güvenlik ve istikrarı sağlayacak bir güvenlik örgütü olarak kalacağı algısını pekiştirmektedir.

KAYNAKÇA

ACAR, Cemal (2007). *Soğuk Savaş (Süper Güçlerin Hâkimiyet Kavgası),* Ötüken Yayınları, İstanbul.

Ağır, Bülent (2012). İnsani Müdahale Tartışmaları ve Kuvvet Kullanma Hukuku Çerçevesinde NATO'nun 1999 Kosova Müdahalesi, Editör: Murat Saraçlı, *Uluslararası Hukukta Güncel Sorun Alanları*, BigBang Yayınları, Ankara.

Ağır, Bülent Sarper (2003). "Soğuk Savaş Sonrası Avrupa Güvenlik Düzenine Kurumsal Bir Bakış", *Avrasya Dosyası-Güvenlik Bilimleri Özel*, Cilt. 9, Sayı: 2, ss.

Aral, Berdal (1999). *Uluslararası Hukukta Meşru Müdafaa Hakkı*, Siyasal Kitabevi, Kırıkkale.

Aral, Berdal (2007). "Asimetrik Saldırı Savaşları, Siyaset ve Uluslararası Hukuk", *Uluslararası İlişkiler Dergisi,* Cilt: 4, Sayı: 14, ss. 39-83.

Arend, Anthony Clarck ve Beck, Robert (1993). *International Law and the Use of Force: Beyond UN Charter Paradigm*, Routledge.

Arıboğan, Ülke, Ayman, Gülden ve Dedeoğlu, Beril (2005). *Uluslararası İlişkiler Sözlüğü*, Faruk Sönmezoğlu (Der.), D&R Yayınları, İstanbul.

Armaoğlu, Fahir (1993). *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi (1914-1980),* Cilt I, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara.

Asgarov, Hafiz (2008). *Uluslararası Hukukta İnsancıl Müdahale,* Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi.

Aslan, M. Yasin (2008). Savaş Hukukunun Temel Prensipleri, *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, Sayı: 79, ss. 235-274

Ataöv, Türkkaya (2006). *Amerika NATO ve Türkiye,* İleri yayınları, İstanbul.

Aybet, Gülnur (Sonbahar 2004). Yeni Bir Transatlantik Fikir Birliği, *NATO Dergisi,* ss. 1-6.

Bağbaşlıoğu, Arif (2012). NATO'nun Alan Dışı Algılamasındaki Değişimin Kuvvet Kullanma Hukuku'na Etkisi Üzerine Bir Değerlendirme, Editör: Murat Saraçlı, *Uluslararası Hukukta Güncel Sorun Alanları,* BigBang Yayınları, Ankara.

Balanzino, Sergio (1998). "A Year After Sintra: Achieving Cooperative Security Through The EAPC and PfP", *NATO Review*, Volume. 46, No: 3 pp. 4-8.

Balla, Shefqet (2008). *Yeni bir Kosova'nın Doğuşu,* Zeus Kitabevi, İzmir.

Başeren, Sertaç (2003). *Uluslararası Hukukta Devletlerin Münferiden Kuvvet Kullanmalarının Sınırları,* Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara.

Batır, Kerem (2011). "Soğuk Savaş Sonrası Dönemde Amerikan Müdahaleciliği ve Uluslararası Hukuk", *ÇOMÜ, BİİBF Yönetim Bilimleri Dergisi,* Cilt. 9, Sayı: 1 ss. 115-134.

BBC (2009). Uluslararası Güvenlik Destek Gücü: ISAF, http://www.bbc.co.uk/turkce/ozeldosyalar/2009/08/090812_afghanistan_isaf.shtml, 13 Ocak 2014.

Belkin, Paul (2012). NATO's Chicago Summit, https://www.fas.org/sgp/crs/row/R42529.pdf, 16 Ocak 2014.

Beriş, Yakup ve Gürkan, Aslı, (2002). Türk - Amerikan ilişkilerine Bakış: Ana Temalar ve Güncel Gelişmeler, *TUSİAD ABD Temsilciliği Değerlendirme Raporu.*

Bilbilik, Erol (2008). *Kıskaç Harekâtı, NATO'nun Yeni Stratejik Konsepti,* Profil Yayınları, İstanbul.

Borawski, John (1995). "Partnership For Peace And Beyond", *International Affairs Journal*, Volume. 71, No:2, pp. 233- 246.

Bozkurt, Enver (2003). *Birleşmiş Milletler Sisteminde Kuvvet Kullanımı,* Nobel Yayınları, Ankara.

Bozkurt, Enver, Kütükçü, M. Akif ve Poyraz, Yasin (2003). *Devletler Hukuku,* Nobel Yayınları, Ankara.

Bölme, Selin M., Ulutaş, Ufuk, Özhan, Taha ve Küçükkeleş, Müjge (2011). İsyan, Müdahale ve Sonrası: Libya'da Dönüşümün Sancıları, *SETA Rapor,* No.5.

Brownlie, Ian ve Apperly, C. (2000). "Kosovo Crisis Inquiry: Memorandum on the International Law Aspects", *International and Comparative Law Quarterly*, 49, pp.878-905.

Brzezinski Zbigniew (1997). *Büyük Satranç Tahtası Amerika'nın Küresel Üstünlüğü ve Bunun Jeostratejik Gereklilikleri,* Sabah Kitapları, İstanbul.

Brzezinski, Zbigniew (1999). *NATO: Genişlemenin ikilemleri, Yeni NATO Soğuk Savaş'tan Sıcak Savaşa,* Editör: Musa Ceylan, Ülke Kitapları Yayınları, İstanbul.

Buchanan, Allen (2003). *Reforming the International Law of Humanitarian Intervention", Humanitarian Intervention: Ethical, Legal and Political Dilemmas,* (Editors), J. L. Holzgrefe & Robert O. Keohane Cambridge University Press, Cambridge.

Cassese, Antonio (1999a). A Follow-Up: Forcible Humanitarian Countermeasures and Opinio Necessitatis, *European Journal International Law.,* Volume. 10, pp. 791-799.

Cassese, Antonio (1999b). "Ex iniuria ius oritur: Are We Moving towards International Legitimation of Forcible Humanitarian Countermeasures in the World Community?", *European Journal International Law,* Volume. 10, pp. 23-30.

Ceylan, Musa (1999). *Yeni NATO Soğuk Savaş'tan Sıcak Savaşa,* Ülke Kitapları, İstanbul.

Chomsky, Noam (2002). *Yeni Askeri Hümanizm,* çev. Faruk Aydın, Pınar Yayınları, İstanbul.

Cragg, Anthony (1999). "A New Strategic Concept For A New Era", *NATO Review,* Volume. 47, No: 2, pp. 19-22.

Çakmak, Haydar (2003). *Avrupa Güvenliği NATO AGİT AGSP,* Akçağ Yayınları, Ankara.

Çevikbaş, Ahmet (2011). "Müttefik Güç Harekâtı İnsani Müdahalelerin Bir İstisnası mıdır? NATO'nun Kosova'ya Yönelik Harekâtının Uluslararası Hukuk ve Askeri Bakış Açısından Değerlendirilmesi", *Savunma Bilimleri Dergisi*, Cilt. 10, Sayı:2, ss. 18-57.

Çomak, Hasret (2005). *Avrupa'da Yeni Güvenlik Arayışları ve Türkiye*, Tasam Yayınları, İstanbul.

Davutoğlu, Ahmet (2009). *Stratejik Derinlik*, Küre Yayınları, İstanbul.

Dedeoğlu, Beril (2003). *Uluslararası Güvenlik ve Strateji*, Derin Yayınları, İstanbul.

Doğan, Nejat (2012). Uluslararası İlişkilerde Meşru Güç Kullanımı, BM Sisteminin temel İlkeleri, BM Şartı Paradigmasının Değişimi ve Türkiye, (Editörler) Cenap Çakmak, Nejat Doğan, Ahmet Öztürk, *Uluslararası İlişkilerde Güncel Konular ve Türkiye*, Seçkin Yayınları, Eskişehir.

Doğan, Nejat, (2008). *Global Politika Bölgesel Gelişmeler ve Türkiye*, Savaş Yayınları, Ankara.

Duman Halis (1987). *Gezilerim: NATO, AET ve OECD Tarihten Bazı Kısımlar*, Acar Yayınları, İstanbul.

Duran, Hasan (2001b). "Birleşmiş Milletler ve Müdahale" *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Cilt: 6, Sayı: 2, ss. 131-142.

Duran, Hasan (2002a). "Birleşmiş Milletler ve Barışın Korunması", *Afyon Kocatepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Cilt. 4, Sayı:1, ss.123-138.

Egeli, Sıtkı ve Güvenç, Serhat (2012). "NATO'nun Füze Savunma Sistemi ve Türkiye", *Ortadoğu Analiz*, Cilt. 4, Sayı: 40, ss. 19-30.

Ekrem, Erkin (2012). Çin'in Veto Kararı ve Suriye Endişeleri, http://www.sde.org.tr/tr/authordetail/cinin-veto-karari-ve-suriye-endiseleri/1047#, 19 Mayıs 2014.

Erhan, Çağrı (2001). NATO'nun Kuruluşu ve Genişlemesi, Editör: Baskın Oran, *Türk Dış Politikası: Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar,* Cilt I, İletişim Yayınları, İstanbul.

Erol, M. Seyfettin (Bahar 2014). "Ukrayna-Kırım Krizi Ya da İkinci Yalta Süreci", *Karadeniz Araştırmaları Dergisi*, Sayı: 41, ss. 1-14.

Federation of American Scientist, (1999). Fact Sheet: NATO's New Strategic Concept, http://www.fas.org/man/nato/natodocs/99042450.htm, 6 Ocak 2014.

Franck, Thomas M. (2002). *Recourse to Force: States Action Against Threats and Armed Attacks,* Cambridge University Press, Cambridge.

Gamal, Rania El, NATO Closes Up Training Mission in Iraq, http://www.reuters.com/article/2011/12/17/us-iraq-withdrawal-nato-idUSTRE7BG0IK20111217, 14 Ocak 2014.

Ghali, Boutros (1992). An Agenda for Peace Preventive D iplomacy, Peacemaking and Peace-keeping, Report of the Secretary General Pursuant to the Statement Adopted by the Summit Meeting of the Security Council on 31 January 1992.

Greenwood, Christopher (2000). "International Law and the NATO Intervention in

Kosovo", *International and Comparative Law Quarterly*, Volume. 49, No: 4, pp. 926-934.

Günal, Altuğ (2007). "Nihai Statüsünün Belirlenmesi Aşamasında Kosova", *Stratejik Araştırmalar Dergisi*, Sayı: 9, ss. 84-98.

Gündem, NATO'nun Tarihi İstanbul Buluşması, http://www.dw.de/natonun-tarihi-istanbul-bulu%C5%9Fmas%C4%B1/a-2526399, 19 Ocak 2014.

Gündüz, Aslan (2009). *Milletlerarası Hukuk: Temel Belgeler- Örnek Kararlar, 5. Basım,* Beta Yayınları, İstanbul.

Gürkaynak, Muharrem (2004). *Avrupa'da Savunma ve Güvenlik,* Asil yayınları, Ankara.

Güzel, Ali Onur (2009). *NATO'nun Yeni Misyonu: Soğuk Savaş Sonrası Güvenlik Algılamaları,* Konya Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi.

Haines, Steven (2009). "The influence of Operation Allied Force on the Development of the jus ad bellum", *International Affairs Journal,* Volume. 85, No: 3, pp. 477-490.

Hancılar, Özhan (2011). "Uluslararası Hukukta İnsani Müdahale", *Çankaya University Journal of Law,* Cilt. 7, Sayı: 2, ss. 97-124.

Hasgüler, Mehmet ve Uludağ, Mehmet B. (2007). *Devletlerarası ve Hükümet Dışı Uluslararası Örgütler,* 3. Baskı, Alfa Yayınları, İstanbul.

Henkin, Louis (1999). "Kosovo and the Law of Humanitarian Intervention", *American Journal International Law,* Volume. 93, pp.824-828.

İsakovic Zladko (1999). Diplomacy and the Conflict in Kosovo-Notes on Threats and Fears, Copenhangen Peace Research Institute, *Working Paper Series,* No: 10.

Jansen, G. Richard (2008). Albanians and Serbs in Kosovo: An Abbreviated History An Opening for the The Islamic Jihad in Europe http://lamar.colostate.edu/~grjan/kosovohistory.html, 12 Şubat 2014.

Kamp, Karl-Heinz (1999). NATO: Genişlemenin ikilemleri, Editör: Musa Ceylan, *Yeni NATO Soğuk Savaş'tan Sıcak Savaşa,* Ülke Kitapları, İstanbul.

Karabulut, Bilal (2007). "Uluslararası Yaptırımların Hukuksal Bir Analizi", *Uluslararası Hukuk ve Politika Dergisi (UHP),* Cilt: 3, Sayı: 12, ss. 15-40.

Karakoç, Jülide (2006). "ABD'nin Soğuk Savaş Sonrası Hegemonya Çabaları Etkisinde NATO'nun Kosova Müdahalesi", *Gazi Üniversitesi İİBF Dergisi,* Cilt. 8, Sayı: 1, ss. 227-242.

Karaosmanoğlu, Ali L. (2012). *NATO'nun Dönüşümü,* İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.

Karatay, Osman (1998). *Kosova Kanlı Ova,* İz Yayıncılık, İstanbul.

Kaya, İbrahim (2005). *Terörle Mücadele ve Uluslararası Hukuk,* Usak Yayınları, Ankara.

Kenar, Nesrin (2005). *Yugoslavya Sorununun Ulusal ve Uluslararası Boyutu,* Palme Yayıncılık, Ankara.

Keskin, Funda (1998). *Uluslararası Hukukta Kuvvet Kullanma: Savaş, Karışma ve Birleşmiş Milletler,* Mülkiyeliler Birliği Vakfı Yayınları, Ankara.

Keskin, Funda (2002). "BM ve Kuvvet Kullanma", *Avrasya Dosyası, BM Özel,* Cilt:8, Sayı: 1, ss. 149-174.

Keskin, Funda (Kış 2006-2007). "İnsancıl Müdahale: 1999 Kosova ve 2003 Irak Sonrası Durum", *Uluslararası İlişkiler Dergisi,* Cilt. 3, Sayı: 12, ss. 49- 70.

Kibaroğlu, Mustafa (2012). "NATO'nun Balistik Füze Savunma Sistemi ve Türkiye", *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, Cilt. 9, Sayı: 34, ss.183-204.

Kissinger, Henry (2006). *Diplomasi,* Çeviren: İbrahim H. Kurt, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul.

Klaiber, Klaus-Peter (1999). "The Membership Action Plan: Keeping NATO"s Door Open", *NATO Review,* Volume. 47, No: 2, ss. 23-25.

Köylü, Murat (2009). NATO'nun Geleceği, http://www.21yyte.org/tr/arastirma/milli-guvenlik-ve-dis-politika-arastirmalari-merkezi/2009/01/28/2533/natonun-gelecegi, 24 Ocak 214.

Kramer, Mark (2002). NATO, "The Baltic States and Russia: A Framework for Sustainable Enlargement", *International Affairs,* Vol. 78, No: 4, pp. 731-756.

Lund, Michael S. (1996). Preventing Violent Conflicts: A Strategy For Preventive Diplomacy, United States Institute Of Peace Press, Washington, DC.

Malcolm, Noel (1999). *Kosova Balkanları Anlamak İçin,* Sabah Kitapları, İstanbul.

Manavoğlu, Zeynep (2008). "NATO'nun Kosova'ya Müdahalesinin Uluslararası Hukuk Açısından Geçerliliği", *Uluslararası Hukuk ve Politika Dergisi*, Cilt. 4, Sayı: 14, ss. 27-51.

McCala, Robert B., (1996). "NATO's Persistence After the Cold War," *International Organization"*, Vol. 50, No: 3, pp. 445-475.

McNamara, Sally (2010). *NATO Summit 2010: Time to Turn Words Into Action, Backgrounders,* No:2498, Heritage Foundation, Washington.

Meray, Seha L., (1975). *Devletler Hukukuna Giriş*, İkinci Cilt, Yeniden Gözden Geçirilmiş Dördüncü Basım, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara.

Meray, Seha L., (1977). *Uluslararası Hukuk ve Uluslararası Örgütler*, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara.

Modabber, Zia (1988). "Collective Self Defense: Nicaragua v. United States", *Comp. L. Review, Vol. 10, No:* 449, pp. 449-468.

MOLLA, Alptekin (2009). "Soğuk Savaş Sonrası NATO Askeri Müdahaleleri ve Türkiye'nin Rolü: Kosova Krizi ve Müdahale Süreci", *Mevzuat Dergisi*, Sayı: 138, ss. 4-11.

Moore, Rebecca R., (2002). "NATO's Mission for the New Millennium: A Value-Based Approach to Building Security", *Contemporary Security Policy,* Vol. 23, No:1, pp. 1–34.

Moore, Rebecca R., (2007). NATO's New Mission: Projecting Stability in a Post-Cold War World, *Paper Security İnternational,* London.

NATO (1967). The Future Tasks of the Alliance: Report of the Council - ('The Harmel Report'), http://www.nato.int/cps/en/natolive/official_texts_26700.htm, 1 Mart 2014.

NATO (1991). *The Alliance's New Strategic Concept,* NATO Office of Information and Press, Brussel.

NATO (1999a). *The Reader's Guide to The NATO Summit in Washington,* Office of Information and Press, Brussels.

NATO (1999b). Military Technical Agreement, http://www.nato.int/kosovo/docu/a990609a.htm, 5 Mart 2014.

NATO (2010 a). *Lisbon Summit Declaration,* Press Release, Brussels.

NATO (2010 b). Modernising Defence, Strengthening Crisis Management and Broadening Partnerships, Public Diplomacy Division, Brussels.

NATO (2010 c). *Active Engagement, Modern Defence, Strategic Concept for the Defence and Security of the Members of the NATO,* Brussels.

NATO (2011). *NATO and Libya,* NATO HQ Press Desk, Brussels.

NATO (2013a). Kosovo Force, Key Facts and Figures http://www.nato.int/nato_static/assets/pdf/pdf_2013_04/20130422_130419-kfor-placemat.pdf, 7 Mart 2014.

NATO (2013b). NATO's Role in Kosovo http://www.nato.int/cps/en/natolive/topics_48818.htm, 8 Mart 2014.

NATO El Kitabı, 50. Kuruluş Yıldönümü (1998), Belçika.

NATO Handbook (2006), NATO Office of Information and Press, Brussels.

NATO, Training Mission-Iraq, http://www.jfcnaples.nato.int/training_mission_iraq.aspx, 13 Ocak 2014.

NTVMSNBC (2014). BM'deki Kırım Tasarısına Rusya Vetosu, http://www.ntvmsnbc.com/id/25504483/, 19 Mayıs 2014.

Odman, Tevfik (2002). *Uluslararası Uyuşmazlıkların Yargı Dışı Barışçıl Yöntemlerle Çözümlenmesi ve Barışı Destekleme Operasyonları,* Mersin Çağ Üniversitesi Yayınları.

Oğultürk, M. Cem (2014). “Kosova’nın Bağımsızlık Süreci Kapsamında ABD Dış Politikasının Analizi”, Güvenlik Stratejileri Dergisi, Yıl:10, Sayı: 19, ss. 99-132.

Oğuzlu, Tarık (2012). “NATO’nun Dönüşümü ve Geleceği”, *Ortadoğu Analiz,* Cilt. 4, Sayı:40, ss. 8-18.

Öncü, Mehmet (2006). “Birleşmiş Milletler Barışı Koruma Operasyonlarının Hukukî Temelleri”, *Uluslararası Hukuk ve Politika Dergisi*, Cilt:2, Sayı:6, ss. 31-57.

Özlem, Kader (2012). “Soğuk Savaş Sonrası Dönemde ABD'nin ve Türkiye'nin Balkanlar Politikalarının Bosna Hersek, Kosova ve Makedonya Krizleri Örneğinde İncelenmesi”, *Balkan Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, Cilt. 1, Sayı:1, ss. 23-39.

Özman, Aydoğan (1974). *Devletler Hukukunda Müeyyide,* Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmış Doktora Tezi.

Pazarcı, Hüseyin (1999). *Uluslararası Hukuk Dersleri*, III. Kitap, Turhan Kitabevi Yayınları, Ankara.

Pazarcı, Hüseyin (2000). *Uluslararası Hukuk Dersleri*, IV. Kitap, Turhan Kitabevi Yayınları, Ankara.

Purtaş, Fırat (2005). “Soğuk Savaş Sonrası NATO'nun Dönüşümü ve Genişlemesi Çerçevesinde Türk Amerikan Askeri İlişkileri”, *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, No: 2, ss. 7-30.

Sander, Oral (1979). *Türk-Amerikan İlişkileri,* Sevinç Matbaası, Ankara.

Sander, Oral (2012). *Siyasi Tarih* 21. Baskı, İmge Yayınları, Ankara.

Simma, Bruno (1999). “NATO, the UN and the Use of Force: Legal Aspects”, *European Journal Of International Law,* Volume. 10, pp. 1-22.

Solana, Javier (1997). “Building A New NATO For A New Europe”, *NATO Review,* Volume. 45, No:4, pp. 3-4.

Solana, Javier (1999). *On the Initiation of a Broader Range of Air Operations in the Federal Republic of Yugoslavia,* Press Release, Brussels.

Taşar, M. Murat ve Ünaltay, A. Altay (1999). Kosova'ya NATO Müdahalesi ve Yeni Uluslararası Sistem, Editör: Musa Ceylan, *Yeni NATO Soğuk Savaş'tan Sıcak Savaşa*, Ülke Kitapları Yayınları, İstanbul.

Taşdemir, Fatma (2006). *Uluslararası Terörizme Karşı Devletlerin Kuvvete Başvurma Yetkisi*, Usak Yayınları, Ankara.

Taşdemir, Fatma ve Albayrak, Gökhan (2012). Kosova'nın Bağımsızlık İlanı ve Self-Determinasyon Hakkı, Editör: Murat Saraçlı, *Uluslararası Hukukta Güncel Sorun Alanları*, BigBang Yayınları, Ankara.

Tekin, Segah (2011). *İnsanî Müdahale Kavramı ve Libya'nın Geleceği SDE Analiz*, Başak Matbaacılık, Ankara.

Topal, Ahmet Hamdi (2005). *Uluslararası Terörizm ve Terörist Eylemlere Karşı Kuvvet Kullanımı*, Beta Yayınları, İstanbul.

Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı, Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü – NATO http://www.mfa.gov.tr/nato-tarihce.tr.mfa, 8 Aralık 2013.

Türkmen, Füsun (2006). *İnsan Haklarının Yeni Boyutu: İnsancıl Müdahale*, Okumuş Adam Yayınları, İstanbul.

United Nations (1999). Security Council Resolutions, 1244 http://daccess-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N99/172/89/PDF/N9917289.pdf?OpenElement, 7 Mart 2014.

Uzgel, ilhan (2004). "İstanbul NATO Zirvesi", *Ankara Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, Cilt. 59, Sayı: 3, ss. 255-260.

Ünal, Abidin (2009). *Geçmişten Günümüze Kosova Tarihi ve Türkiye-Kosova İlişkileri*, Genelkurmay ATASE Başkanlığı Yayınları, Ankara.

Weller, Marc (1999). "Rambouillet Conference on Kosovo", *International Affairs Journal*, Volume. 75, No: 4, pp. 828-834.

Wijk, Rob De (1998). “Towards A New Political Strategy for NATO”, *NATO Review*, Vol. 46, No: 2, pp. 14-18.

Wörner, Manfred (1991). “Nato Transformed: The Significance of Rome Summit”, *NATO Review*, Volume. 39, No:36, pp. 3-8.

Yapıcı, Utku (2006). “Uluslararası Hukukta Terörizme Karşı Kuvvet Kullanımı Sorunu”, *Uluslararası Hukuk ve Politika Dergisi,* Cilt 2, No: 7, ss. 21-40.

Yavuz, Celalettin (2008). “Balkanlaşan Eski Yugoslavya’daki Gelişmeler ve Yeni Ülke Kosova”, *2023 Dergisi*, Sayı: 83, ss. 4-12.

Yılmaz, Sait (2009). “NATO’nun Dönüşümü”, *Jeopolitik Strateji Dergisi*, Yıl: 8, Sayı: 64, ss. 14-21.

Yılmaz, Murat (2005). *Kosova Bağımsızlık Yolunda*, İlke Yayıncılık, İstanbul.

Yürür, Pınar (2008). “Kosova’nın Bağımsızlık Süreci, Bölgesel ve Küresel Etkileri”, *2023 Dergisi*, Sayı: 83, ss. 24-29.